

ВЕНЦИСЛАВ ВЕЛЕВ

ПОЛИТИКИ ЗА ОПАЗВАНЕ И
ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА
НЕМАТЕРИАЛНОТО
КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ЗА БУКВИТЕ
ОПИСМЕНЕХЪ

Венцислав Велев

ПОЛИТИКИ
ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА
НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

„ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“

София, 2013

© Венцислав Велев, автор, 2013

© проф. д.ик.н. Стоян Денчев – въвеждащи думи, 2013

© проф. д.ф.н. Иванка Янкова – рецензент, 2013

© доц. д-р Красимира Кръстанова – рецензент, 2013

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

ISBN 978-954-2946-69-4

Издателство „За буквите – О писменехъ“

София, 2013

* * *

Много са мостовете, които историята е пожелала да изгради между отделните поколения от различни краища на света. С особена важност изпъкват тези, свързани с наследените традиции и култура, съчетали в едно духа на отминалите години и уменията в днешния ден да се попие мъдростта завещана ни от предците. А това днес е и една от отправните точки за бъдещо устойчиво развитие. И тук е нужно да се отбележи, че показател за цивилизоваността на една нация не е само размерът на индустриалното ѝ развитие, на материалното ѝ богатство, големината на градовете и селата ѝ или обилието на природните богатства, а интелектуалната извисеност на гражданите ѝ, яркостта на нейните таланти и дълбоките корени на нейната култура, развита и обогатена във времето.

За човечеството съхраненото нематериално културно наследство е основен извор на идентичност. За съжаление, обаче, голямо количество културни изяви в различни сфери - музика, танц, слово, обреди и ритуали, традиционни културни умения - са застрашени от изчезване. Много често, за това ние виним основно заобикалящата ни от всички страни глобализация. Но към нея, не трябва да забравяме да прибавим и много уязвимият характер на това наследство, крехко и преходно във времето, в повечето случаи съществуващо като факт само в момента на възникването или при предаването му.

Формирането на политики в областта на културата и особено в нейния нематериален аспект, е един изключително сложен и продължителен процес. Той включва в себе си различни по своята същност подходи и методики, често апробирани и изменяни в движение.

Настоящият труд е посветен именно на тази проблематика. Той съдържа в себе си представяне на отделни постановки, посочени от страна на ЮНЕСКО в отделни Оперативни документи и приложени в различни страни, включително и в България. Специалното внимание, което се отделя на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство, приета през 2003 г., е не случайно. Тя представлява основополагащ документ за усилията не само на международната организация, но и на отделните правителства, както и на самите хора в различни точки на света. Всичко това е в унисон и с принципите, заложили в нея, разкриващи необходимостта от привличане на вниманието на обществото и, особено, на младото поколение,

към значимостта на живото културно наследство и на неговото опазване. Този труд допринася именно в тази насока, защото не само разкрива възможностите и показва опита на ЮНЕСКО и отделни страни, но е и насочен към широка публика от читатели, което още един път ще преоткрият смисъла и значението на нематериалното културно наследство на човечеството.

Проф. Стоян Денчев

Почетен председател на Съюза на народните читалища

Ректор на Университета по библиотекознание

и информационни технологии

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение в проблематиката	7
1. Правно-нормативна рамка	15
1.1.Понятието „Нематериално културно	17
1.2.Правно-нормативна регламентация	24
1.2.1.Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003)	24
1.2.2.Нематериалното културно наследство и неговата правно-нормативна регламентация в българското законодателство и публична сфера	42
1.3. Политики на ЮНЕСКО насочени към опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство в отделните региони	54
2. Система „Живи човешки съкровища“ / Living Human Treasures System	95
2.1. Инвентаризация и документиране на нематериалното културно наследство. Създаване на регистри	97
2.1.1.Изграждане на инвентарни описи и превръщането им в национални регистри	101
2.2.„Живи човешки съкровища – България“	116
2.2.1.Национална система „Живи човешки съкровища – България“	116
2.2.2.Национална представителна листа на шедеврите на нематериалното културно наследство в България	124
2.2.3.Българският принос в Представителния списък шедеврите на нематериалното културно наследство на човечеството	134
3. Форми и начини за изучаване и популяризиране на нематериалното културно наследство в България	143
3.1. Основни научни звена, центрове и институции работещи в сферата на опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство	145
3.2. Многообразието на българското нематериално културно наследство	165
3.2.1.Културното етно-многообразие на българския народ и влиянието му върху нематериалното културно наследство	165
3.2.2.Съборите на народното творчество – българският феномен на местната памет и традиция	185
3.3. Класически и иновативни форми на презентирание на елементи на нематериалното културно наследство	194
Вместо заключение	204
Речник на някои от най-често използваните термини	211
Библиография	217
Приложения /конвенции, правилници, разяснения, указания/	235
- Приложение 1 - Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство, Париж, 17 октомври 2003 г.	

- *Приложение 2* - Споразумение между Правителството на Република България и Организацията на Обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) относно създаването, в София (Република България) на регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО (Категория 2)
- *Приложение 3* - Насоки за инвентаризацията на елементи на нематериалното културно наследство /Оперативен документ/
- *Приложение 4* - Национална система „Живи човешки съкровища – България“
- *Приложение № 5* - Типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“
- *Приложение № 6* - Ръководство за попълване на типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“
- *Приложение № 7* - Критерии за номиниране на „Живи човешки съкровища – България“
- *Приложение № 8* - Осма министерска конференция за културното наследство в Югоизточна Европа (София, България, 24-25.10.2012 г.) - Осма съвместна декларация на министрите на културата в Югоизточна Европа относно „Нематериалното културно наследство и устойчивото развитие“

Въведение в проблематиката

Опазването, популяризирането и препредаването между поколенията на нематериалното културно наследство¹ е особено актуално в съвременния свят. Глобализацията, на която всички сме подвластни, поставя пред всеки народ не само предизвикателството, но и стимула за съхраняване на уникалността му. И не случайно. Защото заобикалящата ни действителност често води до размиване на националните, регионалните или местните идентичности, до застрашаване на многообразието на езиците и културите, до разтваряне на ценности в едно унифициращо се, стандартно мислене. Единственият отпор в този все по-глобализиращ се свят е възможно да бъде даден основно по пътя на развитие на отделни културни процеси и по точно чрез опазването и популяризирането на самобитността на всеки един народ. Само по този начин може да се гарантира съхранението и преминаването в следващите години на култури, чиито изразни средства, традиционни умения, устно творчество, езици и обичаи в днешния ден се явяват застрашени от изчезване. Това ще спомогне за възраждането на забравени традиции, които изчезват с годините, както и да се припомни и предаде през поколенията на натрупания ценен житейски опит.

Организация на ООН за образование, наука и култура - ЮНЕСКО

Международната организация за наука, образование и култура на ООН – ЮНЕСКО, подема инициативата за създаване и реализиране на различни по своята същност политики, които да гарантират оцеляването на идентичността, на многообразието от култури. Първа стъпка към това е настъпилото в последните двадесетина

¹ За съдържанието и същността на понятието „нематериално културно наследство“ Вж точка 1.1. Понятието „Нематериално културно наследство“ от настоящата разработка.

години разширяване на съдържанието на понятието „културно наследство“ и включването в него на по-широки наследени ресурси - материални и нематериални, доведе до появата на нови подходи към разбирането, защитата и уважението на културно наследство в неговата всеобхватност и цялостност. И тук е важно да се има предвид същественото обстоятелство, че докато материалното културно наследство е създадено, за да оцелее дълго след своя творец или възложител, то съдбата на нематериалното наследство е най-тясно свързана с най-вече с неговия първичен създател. В миналото то е било зависимо единствено и основно от устно предаване – трудно устойчив на времето и неговите промени метод на предаване през поколенията. На това се дължи и факта много елементи на нематериалното културно наследство в днешния ден да бъдат пряко застрашени от последиците от глобализацията, от еднородни политики, липсата на средства, оценка и разбиране. Тези заплахи - взети заедно, биха довели до заличаване от функции и ценности на отделните елементи и така до липса на разбиране сред младите поколения.

България и българският народ са носители на едно изконно и непреходно свое богатство - съхранената традиционна народностна култура в нейния синкретизъм. В едно единно цяло се откроява неразривно съчетание на звук, движение, слово, ритуал и пр. България е страна с богато историческо наследство и културно разнообразие. Тяхното опазване е съществено за съхраняването на националната идентичност на българина, връзката му със земята и традиционната култура като важна част от неговото ежедневие и средство за оцеляване през периоди на свобода или зависимост. Днес ние всъщност сме свидетели на отделни местни културни феномени, чиито корени се откриват в традиционната фолклорна култура. Подвластна на редица фактори, свързани с развитието на обществото, тази култура не съществува в своя цялостен първичен вид. Базирайки се на отделни

запазили се елементи, ние се стремим да възстановим с голяма степен на достоверност традиционния облик на старата култура. Това се осъществява основно чрез реконструкции, по изследователски път и чрез традиционното устно препредаване в семейството. Всичко това поражда и необходимостта не само за запазване и осигуряване предаването на запазеното към следващите поколения, но и това то да се осъществява чрез подготовка и работа на екипи с компетенции в тази област, натоварен със задачата да изучат и реконструират в максимална степен образа на традиционната ни култура, както и да работят за нейното популяризиране. И всичко това в контекста на средата на глобализиране на културния процес, предвид приемането и практикуването на културните особености на различните страни по начин, отговарящ на културните потребности на общността, в която те се развиват.

* * *

Въпросите свързани с реализирането и провеждането на политики по отношение опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство са в обсега на не голям брой изследвания. В последните години все повече български и чужди автори се интересуват от културната проблематика, като спират своето внимание основно на въпроси свързани с разясняване същността и приложимостта на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство ². Малко са публикациите под формата на самостоятелни изследвания. Повечето представляват част от колективни научни разработки ³. Издават се също така материали и

² Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство е приета през 2003 г. В настоящето изследване ще бъде използвано и нейното кратко официално име, под която също така е позната - Конвенция 2003.

³ **Blake, J.** 2006. Commentary on the UNESCO 2003 Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Leicester, Institute of Art & Law.; **Hottin, C. and Khaznadar, C.** (eds). 2011. Le patrimoine culturel immatériel, premières expériences en France. Paris,

доклади от различни научни конференции, международни форуми и отделни публични изяви. В българската научна периодика тематиката бива застъпена основно в контекста на българското културно наследство в неговата цялост. При все това обаче остават да съществуват множество въпросителни, свързани със създаването на конкретни политики в областта на управление на процесите по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство ⁴. Тук усилията следва да се насочат и към анализиране на наличните документи, съдържащи се в оформящите се в последно време виртуални библиотеки и уеб бази с данни. Основно това е и практика, която ЮНЕСКО припознава и налага по отношение разпространяването на своите материали и изследвания.⁵

Прегледът на достъпната научна и популярна литература показва, че повечето автори разглеждат въпросите от различен ъгъл и в контекста на отделни проучвания, без да се прави всеобхватно и комплексно изследване за формите, средствата и начините за опазване и съхраняване на нематериалното културно наследство, както и за неговото популяризиране у нас и в чужбина ⁶. С цел достигане на информацията до възможно най-

Maison des Cultures du Monde/Babel. (Internationale de l'imaginaire, new series, No. 25.); **Smith, Laurajane. Natsuko Akagawa.** 2009. Intangible Heritage (Key Issues in Cultural Heritage). London/New York, Routledge.

⁴ **Сантова, М., М. Паванело** (съст.). България-Италия. Дебати, локални култури, традиции. С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2006./М. Santova, M. Pavanello (a cura di). Bulgaria - Italia. Dibattiti , culture locali , tradizioni. S., Casa editrice "Prof. Marin Drinov", 2006.; **Кръстанова, Кр., Д. Парушева, М. Златкова, О. Живр, Ст. Антонов, Р. Пожарлиев, В. Николова, Е. Стоилова. Л. Гергова.** Локалното наследство – ресурс за местно развитие. Пловдив, 2013.; **Иванов, Д., Е. Сачев.** Защита на културно-историческото наследство. София, 2009.

⁵ <http://www.unesco.org/new/en/unesco/resources/>

⁶ **Jabbour, Alan.** Folklore Protection and National Patrimony: Developments and Dilemmas in the Legal Protection of Folklore. UNESCO - Copyright Bulletin, vol. XVII, no. 1, 1983, pp. 10-14; **Savova, Nadezhda D.** Heritage Kinaesthetics: Local Constructivism of UNESCO's Intangible-Tangible Politics at a Favela Museum By // Center for Arts and Cultural Policy Studies. Cultural Anthropology Department Princeton University. Working Paper #38, Spring 2009; **UNESCO.** 2004. Museum International, No. 221/222: 'Intangible Heritage/Patrimoine culturel immatériel';

широк кръг от читатели значителен брой от изследванията намират своето място в предимно в периодичния публицистичен печат ⁷. В резултат от развитието на технологиите се премина и към използването на различни електронни медии. Информацията публикувана в ИНТЕРНЕТ се превръща в основен комуникационен и информационен канал на съвремието ни. В електронен вариант (понякога единствено в него) се публикуват множество становища, разяснения, заключения и предложения. Те оформят в интернет пространството важен ресурсен център, който е достъпен за ползване от всеки потребител на глобалната мрежа ⁸. Отчитайки този факт ЮНЕСКО публикува всички свои доклади, оперативни насоки и указания в специален раздел на своята интернет страницата - частта „Култура – Нематериално културно наследство“ ⁹. За българския читател място за информираност откриваме и в интернет сайтовете на Националната комисия за ЮНЕСКО на Р. България ¹⁰ и на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство за страните от Югоизточна Европа под егидата на

⁷ Списания като „Международен журнал на нематериалното културно наследство“ и „Международен журнал на културното наследство“ публикуват на своите страници поредица от изследвания и статии въз основа на реални примери. - <http://www.ichcap.org/en/ichcap/ich.jsp> <28.04.2013>; **Български фолклор**. Списание за фолклористични, етноложки и антроположки изследвания // Съдържание по година на издаване – <http://folklor.bas.bg/bf.html> <28.04.2013>; **Ethnologia Bulgarica**. Sofia, 1998, 2001, 2006; **Ethnologia Balkanica**.

⁸ Поредица от материали по темата свързана с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство в световен мащаб могат да се открият единствено в електронна версия. Напр. на страниците на **Международния Център за информация и мрежи за нематериалното културно наследство в Азиатско-тихоокеанския регион (ICHCAP)** и **Азиатско-тихоокеански културен център за ЮНЕСКО (ACCU)** се публикува най-актуалната информация свързана с развитието на процесите по създаване на политики за опазване на културното наследство в този регион на света - <http://www.accu.or.jp/ich/en/> <28.04.2013>

⁹ Уеб-ресурсен център на ЮНЕСКО - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00451> <28.04.2013>. Този почин е въдприет и от други организации. Т.напр. Световната организация за интелектуална собственост (СОИС) публикува на своята интернет страница поредица от документи и тълкувания, които оформят богата база с данни в тази насока - <http://www.wipo.int/tk/en/resources> <28.04.2013>.

¹⁰ Интернет сайт на Националната комисия за ЮНЕСКО на Република България - <http://www.unesco-bg.org> <28.04.2013>

ЮНЕСКО, със седалище в София¹¹. Успоредно с този иновативен метод за предоставяне на познание продължават да се използват и класическите такива – публикуват се поредици от сборници с обзорни материали, фотосесии и др. Утвърждавайки принципите за опазване и популяризиране на традиционната култура в световен мащаб през последните години специализираният сектор „Нематериално културно наследство“ към ЮНЕСКО – Париж, провежда поредица от семинари с цел популяризиране на световния опит и споделяне на добри практики в областта на разясняване принципите на Конвенция 2003. Този почин се възприема от всички страни, които освен домакинството на подобни срещи стават също така инициатори за провеждане на нови такива. Появяват се различни материали, които биват от помощ на широк кръг както от изследователи, така и на представители на отделните общности, на административни органи и др.¹²

* * *

Предмет на настоящето изследване е разглеждане на част от обширната проблематика, свързана със създаването, реализирането и развитието на отделни политики на ЮНЕСКО и отделни страни членки на организацията по посока опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство в световен мащаб и в частност в България.

¹¹ Интернет сайт на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство за страните от Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО - <http://bg.unesco-centerbg.org> <28.04.2013>

¹² 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Strengthening national capacities for safeguarding intangible cultural heritage. Training of trainer's workshop. 14-18 March 2011. Sofia. Bulgaria; **Основные тексты Международная конвенция об охране нематериального культурного наследия.** Издание 2010. Секция Нематериального культурного наследия. ЮНЕСКО, Париж, 2010.; **Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охране нематериального культурного наследия на национальном уровне.** Руководство для тренинга. Издание 2011. Секция Нематериального культурного наследия. ЮНЕСКО, Париж, 2011.;

Общата цел е насочена към изследване на основните идентифицирани проблеми при опазването и популяризирането на нематериално културно наследство и по конкретно приноса на ЮНЕСКО – развиваните в последните години политики в тази насока. Акцент се поставя и върху отделни моменти свързани с проучванията на българското нематериално културно наследство – открояване и анализ на постигнатото в областта.

Специфичните цели, които се преследват са свързани с разглеждане на световния и български опит в проучванията свързани с нематериалното културно наследство, набелязване на нови похвати и подходи за неговото опазване, съхранение и популяризиране.

Като **основни методи на проучване, анализ и представяне на отделните теми** са избрани класическите за този тип изследвания, а именно: Преглед и анализ на официално достъпни публикации и ресурси; Запознаване и анализ на публични прояви в сферата на опазването на нематериалното културно наследство в България и извън нея; Практическо ориентиране посредством предоставяне на обзорни въпроси, понятия, интернет ресурси и допълнителна литература по отделни теми.

Книгата, която очертава само част от широката проблематика, е предназначена за широк кръг от читатели и изследователи, в т.ч. и студенти, които могат да я използват под формата и на учебно помагало. Като допълнителни материали са предоставени широк кръг библиографски източници, включително и документално-изворова база. Представени са някои от най-често използваните понятия и термини от страна на ЮНЕСКО, по отношение разглеждане на въпросите при прилагане изискванията на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство. Заключение са посочени и част от по-важните документи – Конвенция, указания, формуляри и разяснения, свързани със системата „Живи човешки съкровища“, декларации и др.

1. Правно-нормативна рамка

1.1. Понятието „Нематериално културно наследство“

Съдържание:

- *Определение и дефиниция на понятието „нематериално културно наследство“*

Официално лого на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство

През последните десет години в научно обръщение започна все повече да се използва едно ново понятие, което служи като определение за един от съществените дялове на културното наследство - „нематериално културно наследство“.

Навлизайки в речника не само на научните работници, но и ставайки част от широката публична комуникация неминуемо възниква въпросът: Разбираемо ли е това понятие за хората и как те го възприемат. Направените в тази посока проучвания и анкети разкриват факта, че налице е известна степен на неразпознаваемост. Ако се изключат тясно заетите с тази материя специалисти, то в публичната представа на хората до голяма степен понятието остава напълно неразбираемо по своята същност и съдържание. Една от причините за това може да се открие и обстоятелството, че то е сравнително ново като понятие, използвано за един от съществените елементи на културното наследство като цяло. В същото време нематериалното културно наследство обикновено крие своите корени далече назад във времето. Към това трябва да се прибави и засиленото през втората половина на XX в. представяне на материалното културно наследство, като основна част от културното наследство на един народ и човешката цивилизация. Поставеният обаче в последните години акцент върху идентичността на

отделните хора и общности, както и стремежа за избягване на унифицираното в съвременното ни разкрива, че е необходимо да се идентифицира нематериалното културно наследство като основен и обособен в известна степен дял от културното наследство на човечеството. Той стои наравно с останалите негови дялове – материално и природно културно наследство. Характерен момент обаче е, че в своето изразяване то е и живо наследство, съхранявано през годините, носено, препредавано и възпроизвеждано непрекъснато и в съвременното ни от хората – негови естествени носители¹³.

➤ **Дефиниция на понятието „нематериално културно наследство“**

В продължение на близо век, когато става въпрос за обичаи, традиции и пр. неща най-използваното в обръщение понятие в научната и в популярната литература е „*фолклор*“. С него обичайно изследователите обозначават традиционната и народностна култура. Постепенно обаче този термин, най-вече под влияние на неговото широко тълкуване, започва да търпи промяна. Появява се нуждата от вкарване в обръщение на нов, по-всеобхватен термин, с който да се обозначи не само традицията и националната идентичност, но и да се оценят глобалните проявления, които са част от ежедневието на човечеството. В глобален аспект с тази нелека задача се нагърбват експертите на различни държави, както и на ЮНЕСКО.

За първи път през 1973 г. на официално ниво Боливия повдига темата сред страните членки на ЮНЕСКО и предлага да се предприемат ефективни мерки за защита на фолклорното наследство. Това става в контекста на разглеждане на въпросите свързани с авторско-правната нормативна регламентация. Макар и в тези години да не се използват понятия като

¹³ **Велев, В.** Опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на България. Анализ. С, УниБИТ, 2010

„културни индустрии“¹⁴, то става ясно, че фолклорът често стои в основата на отделни свързани с тях производства и е част от зараждащия се културен туризъм¹⁵. През 1976 г. проблематиката отново става обект на дискусии инициирани вече от страна на ЮНЕСКО и Световната организация за интелектуална собственост (СОИС). През 1982 г. СОИС инициира поредица от дебати, свързани с разглеждането на различни образци на национално законодателство, насочено към защита на фолклора. Тези съвместни действия на двете организации продължават и в следващите години. Така се стига и до организирането на Международен форум, за опазване на фолклора, който се провежда през април 1997 г. в Пукет, Тайланд. Следва го Симпозиум по проблемите на опазването на традиционната култура и знания на народите от Тихоокеанския регион,

¹⁴ Според дефиницията на Световната организация за интелектуална собственост (СОИС) културните индустрии се определят като „индустрии, които са изцяло ангажирани с производството, изпълнението, излъчването, комуникацията, експозицията, разпределението и продажбата на авторско правни обекти“. Според класификацията на СОИС културните индустрии, могат да се разграничат на: Основни индустрии към които се отнасят - литературни произведения; музикални произведения; драматични произведения; филми; софтуер и база данни; радио и телевизия; визуални и графични изкуства; организации за колективно управление на права; реклама; Взаимозависими индустрии, които обединяват производството и продажбата на апаратура, чрез която се създават, консумират обекти на авторското право - телевизори; плейъри; музикални инструменти; апарати за запис; фотокопирна техника; компютърно оборудване; електронни игри; празни носители за информация; Частични индустрии, които се отнасят до защитено от авторското право обекти - архитектура и вътрешен дизайн; музеи; занаяти; порцелан; мебели; тапети и килими; текстил; конфекция и обувки; бижутерия; игри и играчки; Поддържащи индустрии, свързани с услуги, чрез които се улеснява разпространението и продажбата на обекти защитени от авторското право - интернет; далекосъобщения; телефонни услуги; транспорт; търговия на едро и дребно - <http://www.wipo.int/tk/en/resources> <28.04.2013>.

¹⁵ **Kirshenblatt-Gimblett, Barbara.** Intangible Heritage as Metacultural production - http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/heritage_MI.pdf <28.04.2013>

проведен през февруари 1999 г. в Нумеа, Нова Каледония и още поредица от други подобни форуми в различни точки на света.¹⁶

На 15 ноември 1989 г. Генералната конференция на ЮНЕСКО излиза с официален документ, озаглавен „Препоръка за опазване на традиционната култура и фолклор“¹⁷. В изпълнение и на заложените в него решения по инициатива на Секретариата на ЮНЕСКО, през м. март 2001 г. в Торино, Италия, се провежда кръгла маса с участието на широк кръг експерти. В обект на дискусии се превръща коментирането на различните аспекти и новия смисъл на съдържанието на понятията „фолклор“, „традиции“, „национална идентичност“ и др., с цел да се изработи ново обобщаващо ги понятие. В резултат от това се достига до следната формулировка: *„Процесите, през които хората са натрупвали знания, компетенции и творчество, на което са наследници и което непрекъснато развиват, предметите, които създават и ресурсите, пространствата и другите измерения от социален и природен характер необходими за тяхното устойчиво развитие; тези процеси вдъхват на живеещите общности чувство на приемственост по отношение на предишните поколения и представляват изключително значение не само за културната идентичност, но също и за опазване на културното многообразие и творческото съзидание на човечеството“*. Излиза се с препоръка да се изработи нов общ документ, който да уеднакви понятията и в същото време да създаде адекватен на него инструментариум за действие.¹⁸ След

¹⁶ Документ на ЮНЕСКО № 161 EX/15 от 2001 г. „Доклад от предварителното проучване на целесъобразността от международно регулиране – въз основата на нов правно-нормативен акт, свързан с опазването на традиционната култура и фолклор“. - <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001229/122959E.pdf> <28.04.2013>

¹⁷ Документ на ЮНЕСКО от 15 ноември 1989 г. - Препоръка за опазване на традиционната култура и фолклор“. - http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html <28.04.2013>

¹⁸ Материалите от заседанията на експертите в Торино са публикувани в: http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&meeting_id=00057 <28.04.2013>

последвала доработка¹⁹ това предложение се разглежда и приема по време на 161-ата сесия на Изпълнителния съвет и на 31-та сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО (октомври-ноември 2001 г.). Възприема са за в бъдеще в своите документи ЮНЕСКО да използва новата дефиниция на определението за фолклор и традиция, а именно: „нематериално културно наследство“.²⁰

Продължилите няколко десетилетия активни дейности намират своя завършен израз по време на 32-та Сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО. В текста на приетата на 17 октомври 2003 г. Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003)²¹ се открива ясното и точно дефиниране на понятието „нематериално културно наследство“, възприето за единно от международната общност. А то е:

„Нематериално културно наследство“ означава обичаите, формите на представяне и изразяване, знанията и уменията, - а така също и свързаните с тях инструменти, предмети артефакти и културни пространства, - признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение,

¹⁹ Документ на ЮНЕСКО 161 EX/15, 16 май 2001 - Report on the preliminary study on the advisability of regulating internationally, through a new standard-setting instrument, the protection of traditional culture and folklore -

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001225/122585e.pdf> <28.04.2013>

²⁰ Документ на ЮНЕСКО № 31C/43 от 28 август 2001 г. -

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001234/123437r.pdf> <28.04.2013>;

International Round Table "Intangible Cultural Heritage" - Working definitions

(Piedmont, Italy, 14 to 17 March 2001). Consultation with member states on „Legal protection of folklore and administrative measures“ -

<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/05309.pdf> <28.04.2013>

²¹ Текстът на **Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003)**, приета от 32-рата сесия на ЮНЕСКО в Париж – 29 септември – 17 октомври 2003 г. – е достъпен на интернет сайта на ЮНЕСКО - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006> <28.04.2013> /Пълният текст на Конвенцията Вж. в Приложение № 1 /.

*се пресъздава постоянно от общностите и групите в зависимост от тяхната обкръжаваща среда, тяхното взаимодействие с природата и тяхната история и формира чувството им за самобитност и приемственост, като по този начин способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството.*²²

Разглеждайки тълкуванието на понятието, като акцент при неговото дефиниране се откроява посочването, че то съдържа „*практики, представителства, изрази, знания и умения*“, които са възпроизводими, развивани и предавани един на друг от хората. На следващо място свързаните с тях „*инструменти, предмети, артефакти и културни пространства*“ по своята същност се явяват като допълнение на самото определение, но сами по себе си те не са елементи на нематериалното културно наследство. Като съществен елемент обаче се *определя ролята на отделните лица и общности, които стоят в основата на създаването на нематериалната култура*. Самата общност, като създател на поредица от културни елементи, играе важна роля в този процес. На следващо място се подчертава, че важен елемент, който не бива да се пропуска е обстоятелството, че *нематериалното наследство може да има и материални елементи*. Това са места, сгради, предмети, материали, костюми и други неща свързани с бита на отделния човек. В много от случаите именно чрез прякото им използване от хората, се стига до създаването и на образци на нематериалната култура. Тук обаче следва да се приемат процесите, а не предметите или продуктите. Например, при изработката на продукт от традиционен занаят в обсега на нематериалното наследство не следва да се разглежда самия краен продукт като цяло, а по-

²² Чл. 2, т.1. на Конвенция 2003

скоро уменията, знанията и практиките, нужни и използвани за неговото създаване.

На следващо място, с цел яснота при определяне на понятието „нематериално културно наследство“, Конвенция 2003 представя с конкретни текстове и детайлизирано съдържание, посредством изброяване на неговите отделни съставни елементи. От това следва да се заключи, че: *„Нематериално културно наследство“ се проявява по-специално в следните области:*

- (а) устни традиции и форми на изразяване, в това число и езика в качеството му на носител на нематериалното културно наследство;*
- (б) художествено-изпълнителско изкуство;*
- (в) социални обичаи, обреди и празненства;*
- (г) знания и обичаи, отнасящи се до природата и вселената;*
- (д) знания и умения, свързани с традиционните занаяти.*“²³

Посредством текстовете разписани в Конвенция 2003, а също така и в последвалите я различни Оперативни директиви за нейното прилагане, ЮНЕСКО не само дефинира понятието „нематериално културно наследство“, но и посочва областите, в които то се проявява. От значение е обаче факта, че предложената в конвенцията дефиниция е примерна и визира най-често срещаните форми на нематериално наследство. В същото време всяка държава членка на ЮНЕСКО, ратифицирала Конвенция 2003, има правото сама да определи кои от формите присъщи за съответната държава са релевантни за нея.²⁴

²³ Чл. 2, т.2. на Конвенция 2003

²⁴ Трактовка на понятието „Нематериално културно наследство“ българската държава дава в своето специализирано законодателство – Закона за културното наследство. В него е отделена специална глава – глава III, озаглавена „Нематериално културно наследство“ // **Закон за културното наследство**. Държавен вестник, Обн. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009 г., с изменения.

1.2. Правно-нормативна регламентация

1.2.1. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003)

Съдържание:

- Предистория;
- Същност, съдържание, цели и органи на управление, установени от Конвенция 2003;
- Органи на управление;
- Задължения на държавите-страни по Конвенцията;
- Ползи от прилагането на Конвенцията за отделните страни;

➤ Предистория

Конвенция на ЮНЕСКО
за опазване на
нематериалното културно
наследство
/Конвенция 2003/

Както вече бе посочено подготовката за изработване на общ документ на страните членки на ЮНЕСКО, насочен към създаването на единен инструментариум за съхраняване и опазване на нематериалното културно наследство, преминава през различни етапи. Дискусиите, започнали още от средата на 70-те години на XX в., стават особено интензивни през 90-те години на същия век. Постепенно кръгът от експерти се разширява, като в него се включват не само специалисти, но и журналисти, общественици, административни лица. През 1989 г. в Хамамет, Тунис, се провежда международна среща на експертно ниво. Разглеждат се редица въпроси, като основният от тях посочва изработването на десетгодишен план, свързан с развитието на традиционните занаяти в света. В резултат,

през същата година Генералната конференция на ЮНЕСКО приема „Препоръки за опазване на традиционната култура и фолклор“.²⁵ Те се превръщат в базисна основа на последващи документи, които се приемат за Оперативни насоки в тази област. На следващата голяма международна експертна конференция, организирана от ЮНЕСКО през 1999 г. експерти от всички региони на света се обединяват в общо становище, което посочва, че е от съществено значение да се пристъпи към изработването на нов, повързващ международен правен инструмент, свързан с развитието на процесите в сферата на нематериалното културно наследство в световен мащаб.²⁶ Тласък в средите на ЮНЕСКО насочен към разработване на нов инструментариум за действие по отношение на изработването на единни правила и норми за работа в областта на нематериалното наследство, дава присъединяването на редица страни от Източна Азия, Африка и Латинска Америка. Необходимостта от опазване и популяризиране на културите на народите от тези региони води до началото на усилена подготовка в тази насока през 2001 година. Секретариатът на ЮНЕСКО организира поредица от работни срещи с експерти в различни точки на света, целящи не само сондиране на различни мнения, но и пряка подготовка за изработването на нов международен нормативен документ – конвенция, който да утвърди основните параметри и изисквания, свързани със световното нематериално културно наследство. Въпросът се дискутира и по време на заседанията на различните органи на ЮНЕСКО. В периода 2002-2003 г. в три последователни сесии (1-ва сесия - септември 2002 г.; 2-ра сесия - февруари 2003 г.; 3-та сесия - юни 2003 г.) се изработват финалните текстове на новата конвенция. Приема се нейното име – Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство, да бъде в синхрон с останалите

²⁵ **Working towards a Convention on Intangible Cultural Heritage** // <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01854-EN.pdf> <28.04.2013>

²⁶ **Kit of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage** // <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00252> <28.04.2013>

сродни на нея, като покрие спецификата и параметрите на конкретната проблематика²⁷.

Приемането на общите текстове на конвенцията преминава през сложен и дълъг етап на разработка и съгласуване. По време на различните дискусии някои от държавите-членки на ЮНЕСКО изказват своите опасения, относно необходимостта и полезността на общ обвързващ инструмент в световен мащаб, относно нематериалното културно наследство. Споделят се мнения, че започналият процес по изработка на Конвенцията върви с прекалено бързи темпове, като се изработва съществен и ключов за организацията документ, а в същото време няма наличната подготовка и изработване на определения, което да стоят в основата на неговата същност. Отговаряйки на тази необходимост, през юни 2002 г. екип от експерти на ЮНЕСКО разработва специален документ, наречен *„Речник с термини“*. Посочва се, че по този начин ще се получи точна и ясна обща дефиниция на отделните понятия, които да бъдат използвани при разработването на самата Конвенция и съдържащите се в нея определения. По своята същност, обаче, този документ е изпълнен с много неточности и непълноти и създава проблеми при тълкуването на отделни дефиниции. Междувременно се изказват и нови опасения свързани със самите традиционни практики, припознаването и продължаването им от местните общности. И не на последно място се изтъква безпокойство от нарастващата глобализация и евентуалното комерсиализиране на културните ценности на отделните народи. Неминуемо в сферата на дискусии се появяват и политически моменти, свързани с последствията от ратифицирането на Конвенцията от отделните страни и последвалите от прилагането ѝ преговори между тях и живеещите в техните територии малцинства или автономни народи, всичко

²⁷ **Kit of the Convention**

това свързано с териториалните права или местната автономия²⁸. На фона на всички тези дискусии държавите, които застъпват идеята за изработка на нова конвенция свързана с нематериалното културно наследство стават все повече от тези, които продължават да изказват опасения за ненавременност и целесъобразността от изготвянето и приемането ѝ. Като нов момент се появява и въпросът дали е налице необходимост от създаване на нова Конвенция на ЮНЕСКО с сферата на културното наследство, след като в обръщение са оперативните насоки на Конвенцията за световното наследство, където се въвежда понятието за нематериални ценности, свързани с места. Това становище се застъпва от някои западноевропейски страни, чиито подход към културното наследство традиционно е насочен предимно към материалното такова. Към тази група се отнасят и големите държави с ясно изразени сложни политики, свързани с малцинства или местни групи, като САЩ, Канада, Русия и Австралия²⁹. Независимо от множеството спорове и въпросителни надделява мнението на повечето държави членки на ЮНЕСКО за нуждата от обединяване и взаимно подпомагане по отношение на нематериалното културно наследство на човечеството. Приема се че е дошъл момента, в който е необходимо да се отчетат редицата идентифицирани от експертите елементи, които разкриват отликата на нематериалното от материалното културно наследство, спецификата им и пр. Към това се прибавя и потвърденото от всички държави обстоятелство, че нематериалното наследство в определени случаи се явява в значителна степен по-застрашено от материалното, с оглед на агресивната инвазия на глобализационните процеси в световен мащаб. И не на последно място се изтъква, че в новата конвенция основно ще се говори

²⁸ **The Intergovernmental Committee meets in Chengdu, China** // The Intangible Heritage Messenger. UNESCO. August 2007, № 7 - <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00244-EN.pdf> <28.04.2013>

²⁹ **Smith Laurajane, Natsuko Akagawa.** Intangible Heritage (Key Issues in Cultural Heritage). Routledge 2009.

за „опазване“ и „съхранение“ с цел препредаване на поколенията, докато ключовата дума в приетата по-рано обща Конвенцията за световното наследство е „защита“.³⁰

В дните от 29 септември до 17 октомври 2003 г. в Париж, в сградата на ЮНЕСКО, се провежда 32-та сесия на Генералната конференция на организацията. В заседанието от 17 октомври за гласуване се поставя текстът на новата Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство. Положителен вот дават сто и двадесет държави-членки. Осем се въздържат и една държава е против. В заключителния документ се отбелязва, че всички отчитат обстоятелството, че ЮНЕСКО приема необходимостта приетите и действащи международни споразумения, препоръки и резолюции в областта на културното и природното наследство да бъдат ефективно обогатени и допълнени с помощта на разпоредби, отнасящи се до нематериалното културно наследство. Основание за приемането на новата Конвенция се намира и в съществуващите и към момента международни инструменти за правата на човека, а именно: Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г., Международния пакт за икономически, социални и културни права от 1966 г., Международния пакт за граждански и политически права от 1966 г. Взема се предвид значението на нематериалното културно наследство като движеща сила на културното многообразие и гаранция за устойчиво развитие, което е в основата и е заложено в приетата „Препоръка на ЮНЕСКО за опазване на традиционната култура и фолклор“ от 1989 г., Всеобщата декларация на ЮНЕСКО за културното многообразие от 2001 г., както и в Истанбулската

³⁰ **Протоколи** от заседанията на всички работни комисии по подготовката на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00015> <28.04.2013>

декларация от 2002 г., приета от Третата кръгла маса на министрите на културата.³¹

По отношение влизането в сила на новата конвенция от значение се явява чл. 34, който гласи:

„Член 34: Влизане в сила

Конвенцията влиза в сила три месеца след датата на депозиране на тридесетия ратификационен документ или на тридесетия документ за приемане, утвърждаване или присъединяване, но само по отношение на тези държави, които са депозирали своите ратификационни документи или документи за приемане, утвърждаване или присъединяване до тази дата или по-рано. По отношение на всяка друга държава страна конвенцията влиза в сила след три месеца от датата на депозиране на нейния ратификационен документ или на документа за приемане, утвърждаване или присъединяване.“

По този начин става ясно, че самата Конвенция ефективно ще бъде прилагана след момента на нейната ратификация от минимум 30 държави, подписали нейното приемане. Това се случва на 20 април 2006 г., когато Генералният директор на ЮНЕСКО оповестява необходимия минимум от 30 държави предоставили документи за ратифициране на конвенцията³².

От своя страна българският постоянен представител в ЮНЕСКО дава своя положителен глас за новата Конвенция още при приемането ѝ през 2003 г.

³¹ **Text of the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage** //

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006> <28.04.2013>;

Допълнителни материали свързани с коментарите по време гласуването на

Конвенцията Вж. на <http://portal.unesco.org/fr/ev.php->

[URL_ID=15866&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=15866&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html) <28.04.2013>

³² По данни от Секретариата на ЮНЕСКО към април 20013 г. Конвенция 2003 е ратифицирана от 142 държави-членки на организацията, което представлява повече от две трети от общия брой страни-членки. // **Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охрана нематериалного културного наследия на национальном уровне. Руководство для тренинга (IMP-WM). ЮНЕСКО, 2012, с.15.**

В следствие, съгласно изискванията и на българското законодателство текстът на конвенцията бива внесен за ратифициране от българския парламент. Това става със закон, приет от 40-то Народно събрание на 26 януари 2006 г. и влиза в сила за Република България от 10 юни 2006 г.³³. България депозира пред Генералния директор на ЮНЕСКО, съгласно изискванията на Конвенция 2003, легалните си инструменти на 10 март 2006 година, с което заема мястото на 38-та държава-страна по Конвенцията в света. Като последваща крачка е участието на български представител в Първата обща асамблея на страните, ратифицирали Конвенцията, състояла се от 27 до 29 юни 2006 г. в Париж.³⁴

➤ **Същност, съдържание, цели и органи на управление, установени от Конвенция 2003.**

Важността и значението, които ЮНЕСКО отдава на новата Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003) е на международно ниво да се насърчава сътрудничеството и взаимопомощта между държавите-участнички в областта на нематериалното културно наследство. Това сътрудничество може да включва: съвместни инвентаризация и опазване на дейности; съвместни искания за международно сътрудничество и взаимопомощ; съвместни действия по популяризиране на елементи и образци от световна значимост и др. Тук е нужно да се отчете и обстоятелството, че повечето политически граници в света са очертани, без да се вземат предвид местните обстоятелства, общности и групи, като по този начин представители на нематериалното

³³ ДВ, бр. 12 от 07.02.2006 г.

³⁴ Списък на държавите ратифицирали Конвенция 2003 // <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?language=E&KO=17116#1> <28.04.2013>

културно наследство могат да се открият на територията на повече от една или повече съседни държави. Друга характерна черта е, че отделни елементи са общи за няколко държави, което е следствие както от промяна на политическите граници в исторически план, така и от минали и съвременни индивидуални или групови миграционни процеси, включително такива на компактни маси население. Именно в тази връзка, посредством ефективно международно сътрудничество Конвенция 2003 може да спомогне за опазване на споделеното нематериално културно наследство.

Съобразно международните изисквания и устава на ЮНЕСКО Конвенция 2003 е публикувана на официалния сайт на организацията. Текстът ѝ е достъпен в шестте официални версии: на английски, арабски, испански, китайски, руски и френски език.³⁵

Конвенция 2003 се състои от 9 части³⁶:

I. Общи разпоредби

II. Органи на Конвенцията

III. Опазване на нематериалното културно наследство на национално ниво

IV. Опазване на нематериалното културно наследство на международно ниво

V. Международно сътрудничество и помощ

VI. Фонд „Нематериалното културно наследство“

VII. Доклади

VIII. Преходна разпоредба,

IX. Заключителни разпоредби

³⁵ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006> <28.04.2013>

³⁶ Вж Приложение № 1 – Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство.

В преамбюла към Конвенцията се описва основната база, върху която тя като основен документ стъпва – това са различните приети общи международни актове, приети от всички държави-членки на ЮНЕСКО. Отчита се важната роля на общностите, по отношение съществуването и предаването на нематериалното културно наследство. Подчертават се и реалните заплахи за неговата жизнеспособност. Акцентира се и върху важността на процесите на глобализация и социални промени в съвременния свят, които създават условия за възобновяване на диалога между обществата, паралелно с проявите на нетърпимост. В същото време те са и източник на сериозна заплаха от деградация, изчезване и разрушаване на нематериалното културно наследство поради недостига на средства за неговото съхраняване. Всичко това, наред с дългогодишните опити на ЮНЕСКО, подтикнати от неocenимата роля на нематериалното културно наследство като фактор за сближаване, културен обмен и взаимно разбирателство между хората водят до приемането и насърчаване прилагането на отделните текстове на Конвенцията.

Член 1 от Конвенцията посочва за **основа цел** *опазване на нематериалното културно наследство*. Всъщност, това личи и от самото название на Конвенцията. На следващо място основните задачи, което Конвенцията предначертава да се изпълняват, се заключават в: зачитане на нематериалното културно наследство на съответните общности, групи и отделни лица; съпричастност - на местно, национално и международно равнище, към значението на нематериалното културно наследство и важността на неговото взаимно признаване; международно сътрудничество и международна помощ. **Стратегическата посока**, към Конвенцията насочва страните се свързва с изискването към отделните правителства и народи да опазват своето нематериално културно наследство и идентичност, използвайки различни методи и способности. В тази насока акцент

се поставя върху инициране на дейности за изграждане на капацитет в териториите на държави-страни по конвенцията и по-специално в развиващите се държави. Успоредно с това се призовава да се работи в посока към зачитане на културната същност на отделните групи и общности, като се предприемат мерки срещу безразличието, нетолерантността и други негативни нагласи в отделни страни. Прилагането на Конвенцията цели не само да се гарантира спазването на общоприети норми, но и да се засили общата осведоменост за обхвата и дълбочината на нематериалното културно наследство и неговите важни функции за всички хора по цял свят. В тази посока се насърчава повишаване на информираността за значението на този тип културно наследство като опора на културното многообразие и движеща сила на човешкото творчество. Държавите - страни по Конвенцията, ще имат възможността да се възползват от взаимно подпомагане, предоставяне на опит, информация и от обмен на различни добри практики. Всичко това ще доведе до целенасочена дейност по опазване и по-ефективна работа, с цел съхраняване на местната идентичност, култура и традиции.

За постигането на своята стратегическа цел, Конвенцията предлага и конкретни стъпки и действия, които следва да бъдат взети и разработени от всяка една държава. На първо място се поставя въпросът за идентификация на отделните елементи. По този начин ще започне и самия порцес по тяхното опазване, съхраняване, а също така и популяризиране. За да се постигне това всяка държава-страна, в зависимост от съществуващата ситуация, е длъжна да предприеме стъпки по създаването на **един или няколко регистри на нематериалното културно наследство** на нейна територия. Тези регистри подлежат на редовно обновяване (чл. 12). На следващо място, всяка държава се призовава да реализира мерки насочени към **осигуряване и ефективни действия по опазването, развитието и**

популяризирането на нематериалното културно наследство, което съществува на нейната територия. Препоръчва се приемане на обща политика за повишаване ролята на нематериалното културно наследство в обществото и включване на неговото опазване в програмите за планиране. Успоредно с това от значение се явява и осигуряването на признаване, уважение и популяризиране на нематериалното културно наследство сред обществеността, както и разясняването на опасностите, които заплашват това наследство и пред които то може да бъде изправено. Всичко това следва да бъде съобразено и с осигуряването по-възможност за най-широко участие на общности, на групи, а в отделни случаи, на отделни лица, които се занимават със създаване, съхранение и предаване на това наследство, като се насърчава тяхното активно участие в управлението на това наследство (чл. 13-15).

С цел опазване на нематериалното културно наследство на международно равнище се създават два списъка (чл. 16-17) на елементи на нематериалното културно наследство:

- **Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството** - Този списък е предназначен да илюстрира разнообразието на нематериалното културно наследство на човечеството във всичките му сфери и във всички общности и групи.
- **Списък на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешна помощ**, чиято цел е защита на нематериалните културни елементи, чиято жизнеспособност е в риск.

Успоредно с това се създава и **Регистър на добрите практики**, които най-добре отразяват принципите и целите на Конвенцията. За целта се предвижда провеждане на периодичен подбор и съдействие за осъществяването на национални, субрегионални или регионални програми,

проекти и инициативи за опазване на наследството, като се вземат предвид особените нужди на развиващите се страни (чл. 18).

Държавите - страни по конвенцията имат право самостоятелно или съвместно да предприемат процедура по номиниране на отделни елементи за включване в тези списъци, както и да осъществяват програми, дейности и проекти, които да бъдат признати като най-добри практики и предложени за мултиплициране. Обновяването на самите списъци се осъществява в съответствие с разработените за целта оперативни насоки. С цел популяризиране списъците стават достояние на обществеността посредством публикуването им на официалната интернет страница на ЮНЕСКО и посредством използването на други подходящи презентационни форми ³⁷.

Оценявайки необходимостта от подкрепа не само в национален, но и в международен план Конвенцията предвижда и оказването на специална международна помощ, в контекста на ефективно международно сътрудничество. Това включва създаване на условия за обмен на информация и опит, организиране на съвместни инициативи, както и създаване на механизъм за съдействие на държавите-страни в техните усилия за опазване на нематериалното културно наследство (чл. 19).

³⁷ Окончателния документ, свързан с разясняване на начина за изработка и попълване на Представителния списък на нематериалното културно наследство е приет по време на Третата сесия на Междуправителствения комитет за опазване на нематериалното културно наследство – Истанбул, 2008 - **Third Session of the Intergovernmental Committee (3.COM)** - Istanbul, 4 to 8 November 2008 – документ ITH/08/3.COM/CONF.203 - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00196<28.04.2013>> . Обект на коментар са също така и оперативните документи свързани с изготвянето на Списъка на нематериалното културно наследство нуждаещо се от спешна помощ, както и създаването на Регистър на добрите практики.

➤ **Органи на управление в рамките на Конвенция 2003**

В съответствие със своя правен статут, основните документи на ЮНЕСКО са Конвенциите, одобрени от всички страни-членки и ратифицирани в последствие от националните органи на управление. В правно-нормативно отношение Конвенциите на ЮНЕСКО са междуправителствени (междудържавни) споразумения. Съобразно заложените в тях изисквания, приложението на всяка Конвенция се наблюдава от управляващи органи, състоящи се от длъжностни лица, излъчени от страните-членки ратифицирали съответния документ. Спазвайки тези разпоредби и отчитайки своята специфика, Конвенция 2003 регламентира два управленски органа, които имат правото да се произнасят по тълкуване на текстовете на конвенцията, тяхното обновяване и разработването на нови оперативни насоки. Това са: **Обща асамблея (Общо събрание) и Междуправителствен комитет.**

- **Обща асамблея** – Това е върховният орган на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство. Неговата същност, структура и правомощия са разписани в член 4. По право всички държави-страни по Конвенцията са членове на Асамблеята. На всеки две години същата се свиква на редовно събрание, като при необходимост се допуска опцията и за извънредни такива. Правилата за работа на Асамблеята се определят с Вътрешен правилник приет от всички държави-страни по Конвенцията.

- **Междуправителственият комитет по опазване на нематериалното културно наследство** е вторият управленски орган на Конвенция 2003. Той се състои от представители на определен брой държави, избрани измежду тези, ратифицирали конвенцията. Броят на страните излъчващи свои представители в Комитета, е в пряка взаимовръзка с общия брой на страните присъединили се към конвенцията. Първоначално той е определен на 18, но при нарастване на страните осъществили ратификация на повече

от 50, то неговият състав също нараства и достига 24 члена. Изборът на държавите – членки на Комитета, се извършва в съответствие с принципите на справедливо географско разпределение и справедлива ротация, която се осъществява на всеки 4 години. На всеки две години Общата Асамблея обновява половината състав на държавите – членки на Комитета (чл. 5,6). Междуправителственият комитет възприема като основна методика за попълване на своя състав принципа на шестте избирателни групи, използвани в ръководните органи на ЮНЕСКО. По този начин се и осъществява разпределението на местата в него. Помощните органи обикновено се състоят от шест членове, по един от всяка група³⁸. Първият Междуправителствен комитет включва следните страни: Алжир, Беларус, Белгия, Боливия, Бразилия, България, Виетнам, Габон, Естония, Индия, Китай, Мали, Мексико, Нигерия, Обединени арабски емирства, Перу, Румъния, Сенегал, Сирия, Турция, Унгария, Франция, Централноафриканска република и Япония.³⁹ Към началото на 2013 г. членовете на Комитета са разпределени както следва: Група I: Белгия (мандат 2012-2016), Гърция (мандат 2012-2016), Испания (мандат 2010-2014); Група II: Албания (мандат 2010-2014), Азербайджан (мандат 2010-2014), Чехия (мандат 2010-2014), Латвия (мандат 2012-2016); Група III: Бразилия (мандат 2012-2016), Гренада (мандат 2010-2014), Никарагуа (мандат 2010-2014), Перу (мандат 2012-2016), Уругвай (мандат 2012-2016); Група IV: Китай (мандат 2010-2014), Индонезия (мандат 2010-2014), Япония (мандат 2010-2014), Киргизстан (мандат 2012-2016); Група V (а): Буркина Фасо (мандат 2010-2014), Мадагаскар (мандат 2010-2014), Намибия (мандат 2012-2016), Нигерия (мандат 2012-2016), Уганда (мандат

³⁸ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00028> <28.04.2013>

³⁹ С решение на Първата извънредна Асамблея, проведена на 9 ноември 2006 г. в Париж, съставът на Комитета се разширява чрез избор до 24 члена.

2012-2016); Група V (b): Египет (мандат 2012-2016), Мароко (мандат 2010-2014), Тунизия (мандат 2012-2016) ⁴⁰.

Междуправителственият комитет следи прилагането на конвенцията, одобрява включването на елементи на нематериалното културно наследство в списъците на Конвенцията, както и определени за най-добри практики в специалния регистър. Членовете на комитета, подпомогнати от различните помощни органи, подготвят оперативни документите, които се представят за обсъждане и одобрение от Общата Асамблея. Неговите заседания се провеждат веднъж годишно и за цялата си дейност той се отчита пред Общата Асамблея (чл. 7,8,9) ⁴¹.

Оперативното звено, което работи пряко по изпълнението на Конвенция 2003 и осъществява координираща и експертна дейност, е **Секретариатът**. Той подготвя документацията за Общата Асамблея и за Комитета, както и проектите за дневен ред на техните заседания и осигурява изпълнение на приетите от тях решения (чл. 10). Работещите в Секретариата са служители на ЮНЕСКО и се назначават съгласно вътрешните правилници и разпоредби на Организацията.

⁴⁰ **Официален списък на държавите-членове на Междуправителствения комитет** за опазване на нематериалното културно наследство, с мандат до 2014 / 2016 г. - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00028> <28.04.2013>

⁴¹ **Заседанията на Междуправителствения комитет** са както следва: Редовни заседания - Първа сесия: 18-19 ноември, 2006 г., гр. Алжир, Алжир; Втора сесия: 3-7 септември 2007 г., гр. Токио, Япония; Трета сесия: Ноември 4-8, 2008, гр. Истанбул, Турция; Четвърта сесия: 28 септември - 2 октомври 2009 г., Абу Даби, Обединени арабски емирства; Пета сесия: 15-19 ноември 2010 г., гр. Найроби, Кения; Шеста сесия: 22-29 ноември 2011 г., о-в Бали, Индонезия; Седма сесия, ноември 2012 г., гр. Париж, Франция. Извънредни заседания: май 2007 г., гр. Ченгду, Китай; февруари 2008 г., гр. София, България; юни 2008 г., гр. Париж, Франция.

➤ **Задължения на държавите-страни по Конвенция 2003**

С ратифицирането на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство, осъществилите този акт държави се превръщат в **държави-страни по Конвенцията**. Те поемат редица различни ангажменти, които следва да съблюдават и съответно отразят в своите национални политики в тази област. В същото време те се и споразумяват да вземат (или се опитват да вземат) единни становища по на различните дейности за постигане на общите цели на Конвенцията. Основното задължение на всяка една държава-страна е да предприеме необходимите мерки за идентифициране, а в последствие и осигуряване опазването на нематериалното културно наследство, което има на своята територия. Тя поема ангажмента и да позволи на отделните общности да се запазят някои елементи на нематериалното културно наследство, като им предоставя подкрепа и съдействие по този въпрос (чл. 11).

За осигуряване на идентификацията с цел опазване, всяка държава-страна, в зависимост от съществуващата ситуация, създава един или няколко регистри на нематериалното културно наследство на нейна територия. Предвижда се тези регистри да не бъдат статични, а във времето те да подлежат на редовно обновяване (чл. 12).

С оглед предприемане на адекватни мерки по опазването, развитието и популяризирането на нематериалното културно наследство, което съществува на нейната територия, всяка държава-страна полага определени усилия в тази насока, а именно:

- определяне или създаване на един или няколко компетентни органа за опазване на нематериалното културно наследство, което съществува на нейна територия;

- приемане на целесъобразни юридически, технически, административни и финансови мерки за: насърчаване създаването или укрепването на институции за подготовка на кадри в областта на управлението на нематериалното културно наследство, както и предаването на това наследство чрез форуми и художествени пространства, предназначени за неговото представяне и изразяване; осигуряване на достъп до нематериалното културно наследство при спазване на съществуващите практики, определящи реда на достъп до отделни специфични аспекти на това наследство; създаване на институции за документиране на нематериалното културно наследство, и улесняване на достъпа до тях (чл. 13).

Конвенция 2003 насърчава не само мерките по съхраняване, опазване и популяризиране, но ги и съчетава с препоръки за действия в посока образование и изучаване на отделните елементи на нематериалното културно наследство. Препоръчва се инициране на програми за образование, повишаване на заинтересоваността и информираността на обществото и по-специално на младежта. От значение е и информирането на обществеността за опасностите, които заплашват това наследство, както и за инициативите, осъществявани за прилагане на Конвенцията (чл. 14).

В контекста на международното сътрудничество, Конвенция 2003 предвижда и осъществяване на международна помощ, включително и финансова такава. Международна помощ може да се предоставя: за опазване на наследството, включено в Списъка на нематериалното културно наследство, което се нуждае от спешна помощ; за съставяне на регистри; за оказване подкрепа на програми, проекти и инициативи, осъществявани на национално, субрегионално и регионално равнище, насочени към опазване на нематериалното културно наследство (чл. 20). Успоредно с това се сформира и специален фонд – “Фонд на

нематериалното културно наследство”. По своята същност това е своеобразен целеви фонд, като средствата в него се набират от членски вноски, дарения и други регламентирани приходоизточници (чл. 25).

➤ **Ползи от прилагането на Конвенция 2003 за отделните страни**

Ползите от прилагането на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство за отделните страни могат най-общо да бъдат систематизирани по следния начин:

- опазване, съхраняване , подобряване на възпроизвеждане и предаване на нематериалното културно наследство през поколенията;
- увеличаване на благосъстоянието на отделните общности;
- увеличаване на уважение и разбирателство между общностите;
- увеличаването на културното многообразие, както на национално и международно ниво;
- устойчиво развитие на общностите и тяхната социална и природна среда.

Държавите-страни по Конвенцията и други заинтересовани страни могат да се възползват от международното сътрудничество и взаимопомощ посредством:

- връзка с глобалната мрежова активност в областта на културното наследство и за международен обмен на информация за нематериалното културно наследство в отделните региони и в света като цяло;
- разпространение на най-добрите практики за защита и обмен на най-добри практики чрез създадения регистър;
- достъп до международна помощ от фонда на Конвенцията;
- номинации в двата списъка и вписване на елементи в тях;

- създаване и поддържане на продуктивни работни взаимоотношения по отношение проблематиката за наследство с други държави - страни по конвенцията, чрез сътрудничество на регионално и международно ниво - съвместна инвентаризация и защита на елементите на нематериалното културно наследство, общи в съседни страни, и / или чрез подаване на заявления за включване на такива в списъците по конвенцията;
- участие във вземането на решения на органи на конвенцията.

1.2.2. Нематериалното културно наследство и неговата правно-нормативна регламентация в българското законодателство и публична сфера.

Съдържание:

- *България и приноса ѝ при изработването на Конвенция 2003;*
- *Правно-нормативна регламентация в българското законодателство по отношение на нематериалното културно наследство. Закони;*

➤ Българското участие в периода на разработката и първоначалното прилагане на Конвенция 2003

Българската държава се включва активно във всеки един етап, предшестващ изготвянето на Конвенцията за нематериално културно наследство. Това ясно личи от участието на български експерти в различните работни групи по разработването на многобройните становища, предложения и окончателни програмни документи. Особено активно е българското присъствие в средата на 90-те години на XX в., когато активно се работят материалите, свързани с изясняване на проблематиката около фолклорното

и културно наследство на човечеството. Един от първите форуми, на който българската страна бива активно представена, е проведеният през юни 1995 г. международен семинар в град Стражице, Чехия. Следващ още няколко подобни форуми, на които се разглеждат основно документите, предшестващи издаването на официалния документ „Препоръки за опазване на традиционната култура и фолклор“⁴².

Две години преди официалното приемане на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство - през 2001 година, български експерти започват активна работа по изработването на български национален регистър на елементите на нематериалното културно наследство, идентифицирани у нас. Изпълнението на проекта е в съответствие и с междувременно оповестената от страна на ЮНЕСКО пилотна програма „Живи човешки съкровища“, чийто старт е даден още през 1993 г.⁴³ В работата активно се включват представители на три различни типа български институции:

- На първо място, това е екип от експерти от Института за фолклор при Българската академия на науките⁴⁴. С помощта и на Националната комисия за ЮНЕСКО, те разработват своя методология за идентифициране на елементи на българското нематериално културно

⁴² **Regional Seminar on the application of the 1989 Recommendation** - http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00059 <28.04.2013>

⁴³ **Документ на ЮНЕСКО № 142EX/18**, приет от Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО на 142-та му сесия от август 1993 г. – <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000958/095831eo.pdf> <28.04.2013>

⁴⁴ В средата на 2010 г. в рамките на Българската академия на науките се извършва структурна промяна, която води до сливането на научни звена и институти. По този начин съществуващи до този момент Институт за фолклор и Етнографски институт с музей се обединяват в едно научно звено – Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН.

наследство. Разработена е и анкетна карта, която става основа за събиране на изходен статистически и фактологичен материал ⁴⁵.

- На второ място активна работа се подема от страна на държавните институции в лицето на Министерството на културата, както и на местната администрация, посредством отделите „Култура“ в общинските администрации. Те оказват логистична и финансова подкрепа при събирането на информацията на терен, обобщаването ѝ и предаването ѝ на научните работници в БАН.
- На трето място в процеса по събиране на информация се включва и местната общност, в лицето на българските читалища. Тези изконни български културно-просветни организации осъществяват широка дейност, насочена към попълване на създадената анкетна карта и формуляри, както и при разпространяването на документите и последващото им обратно събиране.

В резултат от активната дейност, продължила около една година, през 2002 г. България се сдобива със свой изработен Национален регистър /инвентарен опис/ на нематериалното културно наследство. През декември 2002 година документът „Живи човешки съкровища - България. Номенклатура на дейностите“ е официално връчен на министъра на културата, който го приема от името на българската държава. През 2004 г. Регистърът бива издаден като двуезично издание (на български и английски

⁴⁵ Българският национален регистър на нематериалното културно наследство е подробно разгледан в точка 2.1.1. на настоящата разработка „Изграждане на национални регистри“.

език)⁴⁶, а в последствие и в електронен формат и в мултимедиен електронен вариант – на български и английски език⁴⁷.

По време на заседанията на 32-рата Генерална конференция на ЮНЕСКО българският Постоянен представител⁴⁸ в Организацията изказва активната подкрепа на България в усилията на международната общност за изработване на този документ. С акта по гласуване на Конвенцията, както и последващата през 2006 г. нейна ратификация, българската държава признава значението на нематериалното културно наследство за българската идентичност, както и стойността му като източник на културно многообразие – важна част от нематериалната култура на човечеството. По този начин България официално приема дефинициите и постулатите на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство и поема ангажимента те да бъдат отразени в подходяща форма и в действащото българско законодателство. В този контекст от значение се явява и факта, че през юни 2006 г. България е избрана за член на първия състав на Междуправителствения комитет на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство, с мандат 2006-2008 г.⁴⁹

⁴⁶ Сантова, Мила. Д. Кауфман, А. Георгиева, Л. Пенчева, Е. Анастасова, В. Матеева, Р. Братанова, А. Щърбанова, Е. Грънчарова, Кр. Кръстанова, С. Лозанова, М. Иванова, И. Станоева. Живи човешки съкровища – България / Living Human Treasures –Bulgaria. С., АИ „Марин Дринов“, 2004, 555 стр., 58 ил.

⁴⁷ Интернет вариант на Национален регистър /инвентарен опис/ на нематериалното културно наследство - <http://www.treasuresbulgaria.com/> <28.04.2013>

⁴⁸ Оглавяващ българското Постоянно представителство в ЮНЕСКО през 2003 г. и подписал от името на България текста на Конвенция 2003 е Марин Райков. По това време постът на Постоянен представител се изпълнява от българския посланик в Париж.

⁴⁹ Intergovernmental Committee for Safeguarding ICH - http://www.chinaculture.org/focus/focus/2011cdgjfyj/2009-05/31/content_415177.htm <28.04.2013>

➤ **Правно-нормативна регламентация в българското законодателство и институционална рамка по отношение на нематериалното културно наследство**

В България специализираната нормативна база в сферата на културата, част от която се явява и културното наследство, през един дълъг период от време, е доста ограничена. В продължение на близо четиридесет години основен и единствен си остава приетият през 1969 г. *Закон за паметниците на културата и музеите*⁵⁰. В него откриваме нормативна дефиниция за това какво трябва да се разбира под определението „паметник на културата“. Пояснява се, че това са *произведения на човешката дейност, които документират материалната и духовна култура и имат научно, художествено и историческо значение или са свързани с исторически събития, с живота и дейността на видни обществени, културни и научни дейци*. Стъпвайки на тази нормотворческа база се дава и едно основателно по своята същност разделение на паметниците на културата в две големи групи: Едната включва произведения на човешката дейност, а другата - събития и животоописания, като двете групи получават допълнителна класификация. Произведенията на човешката дейност документират двете страни на културата - материална и духовна, като всяка от тях трябва да има определена стойност, която да обоснове необходимостта от вещественото им съхраняване за паметта на поколенията. По този начин, за един продължителен период от време в българското правно пространство, традиционната култура на българския народ в неговата нематериална част се определя с понятието „духовна култура“. След 1999 г., основно място в нормативната база в сферата на културата се заема от приетия в средата на същата година Закон за закрила и развитие на културата. Макар, че той се

⁵⁰ **Закон за паметниците на културата и музеите.** // Държавен вестник, бр. 29 от 11 април 1969 г., с допълнения и изменения.

очаква с огромен интерес, по отношение на българската традиция, фолклор – т.е. нематериално културно наследство, и този закон, както и предходния не дава никаква точно и ясно дефинирана формулировка. Единственото споменаване на понятието „фолклор“ в него се ограничава само в упоменаването на това, че „може да се разкриват и съществуват културни организации, които работят и творят в сферата на фолклора“⁵¹.

Настъпилите през първите години на новия ХХІ в. промени в общественото-политическия живот на България, както и поредицата от осъществилите се през този период международни и общоевропейските процеси⁵² стимулират българския законодател да подобри своята нормативна база и в сферата на културното наследство. Започва активна работа в тази насока. Резултатът става ясен през 2009 г., когато от 1 юни с.г. в България влиза в сила дългоочаквания *Закон за културното наследство*⁵³. С него точно и ясно се определят обхвата и съдържанието на понятието „културно наследство в България“, с което се заменят остарелите концепции за „паметници на културата“ и „културно-историческо наследство“. Въвеждат се основните сфери на неговото опазване и съхраняване. Законът регламентира нови категории и измерения на културното наследство в България. За първи път официално в българското законодателство се появява интерпретиране на често използвани до този момент понятия, като се пояснява, че *културното наследство е „нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална*

⁵¹ **Закон за закрила и развитие на културата.** // Държавен вестник, бр. 50 от 1 юни 1999 г., с допълнения и изменения.

⁵² През 2003 г. бива приета Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, която през 2006 г. българския парламент ратифицира и по този начин поема ангажимента да я мултиплицира по подходящ начин и в своето законодателство. Също така от 1 януари 2007 г. България става равноправен член на ЕС.

⁵³ **Закон за културното наследство.** // Държавен вестник, бр. 19 от 13 март 2009 г., с допълнения и изменения.

идентичност и имат научна или културна стойност“. По този начин нематериалното културно наследство бива ясно и точно обозначено. Това се подкрепя и от факта, че в новия закон бива отделена специална част посветена на него - Глава II „Нематериално културно наследство“. Там е посочено, че под това понятие трябва да се разбира следното:

„Чл. 42. (1) Нематериално културно наследство са:

1. устни традиции и форми на изразяване, включително и езикът като носител на нематериално културно наследство;
2. художествено-изпълнителско изкуство;
3. социални обичаи, обреди и празненства;
4. знания и обичаи, които се отнасят до природата и вселената;
5. знания и умения, свързани с традиционните занаяти.“

На следващо място се посочва, че:

„Чл. 42 (2) В Министерството на културата се води регистър на нематериалното културно наследство по ред, определен с наредба на министъра на културата.

Чл. 43. (1) Към министъра на културата се създава Национален съвет за нематериално културно наследство, който:

1. подпомага разработването на стратегия за опазване и популяризиране на традиционната българска култура и фолклор;
2. предлага мерки за прилагане на международни актове в областта на нематериалното културно наследство, по които Република България е страна;
3. предлага мерки за усъвършенстване на системите за опазване на нематериалното културно наследство;
4. дава препоръки по въпроси, свързани с проблеми на опазването, съхраняването и популяризирането на нематериалното културно наследство;

5. предлага за утвърждаване от министъра на културата елементите на нематериалното културно наследство, които да бъдат включени в национален представителен списък на нематериалното културно наследство.

(2) Съставът, функциите и дейността на съвета се определят с правилник, издаден от министъра на културата.

Чл. 44. Културните организации, създадени за опазване на нематериалното културно наследство и придобили статут на центрове на ЮНЕСКО, имат право на субсидия от държавния бюджет.“⁵⁴

С тези текстове на Закона за културно наследство българският законодател приема една от основните идеи на ЮНЕСКО, използвани като основание за разработване и приемане на Конвенция 2003, а именно че е необходимо специално отношение към традиционната култура на българския народ. Нормативно се утвърждава и определението на международната организация, като използваното до този момент понятие „фолклор“, вече става част от съдържанието на новото понятие – „нематериално културно наследство“. Допълнителен обосновка за това приемане се явява и още една концепцията на ЮНЕСКО, изразена в приетата през 2005 г. - Конвенция за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване⁵⁵. Като част от Европейския съюз (ЕС), България поема ангажимент за изработването на своето ново законодателство и хармонизиране на съществуващото, което да отчита възприетите европейски норми. В тази насока, голяма част от констатациите на ЮНЕСКО се приемат и от страна на Европейската комисия (ЕК). Основавайки се на Договора за функционирането на Европейския съюз и

⁵⁴ Чл. 41,42,43 на Закон за културното наследство.

⁵⁵ Конвенция на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване –

<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf> <28.04.2013>

по-точно на чл. 181 от него, на 26 април 2010 г. ЕК излиза с *„Препоръка относно научноизследователската инициатива за съвместно планиране „Културното наследство и глобалната промяна: ново предизвикателство за Европа“*, която българската държава също приема. В нея се споделя изказаното и от страна на ЮНЕСКО становище, че културното наследство е много крехко и е изложено на многобройни рискове, свързани с остаряване, неблагоприятни условия на околната среда и антропогенен натиск. Всички страни членки на ЕС се призовават към предприемане на синхронизирани действия, за да се предотврати нанасянето на непоправими щети на европейското културно наследство.⁵⁶

Проблематиката, свързана с нематериалното културно наследство става обект на разглеждане и разясняване от още един тип законодателство, занимаващо се с една специфична материя – авторското право и сродните му права. Още през 1993 г. българският Парламент приема един нова за българската правна сфера закон – *„Закон за авторското право и сродните му права“*, който поставя под закрила максимално широк кръг от произведения, елементи и други образци на културата, които имат идентифицирани авторски и сродни права. Същият бива съществено променен през 2002 г., с което законодателят цели да се постигне пълна хармонизация с европейските директиви и да се изпълнят поетите от българската държава ангажменти по международните договори със Световната организация по интелектуална собственост (СОИС)⁵⁷. Въпреки, че това е специализиран закон, който отчита, че обект на неговото правоприлагане са изделия и продукти създадени от интелектуалния труд на човека, то частта, свързана със създаването на продукти в сферата на нематериалната култура бива само маркирана, като остава недоразяснена в

⁵⁶ Официален вестник на Европейския съюз. 28.4.2010 г. L 106/19

⁵⁷ Закон за авторското право и сродните му права. // Държавен вестник, бр. 56 от 29 юни 1993 г., с изменения

необходимата си цялостност. Единственото място, което засяга този въпрос откриваме в чл. 4, където в т. 3 е лаконично е упоменато, че *„Не са обект на авторското право...фолклорни творби“*. Това показва, че на този етап от тази гледна точка българското законодателство все още не е напълно точно и изчистено. А това е въпрос, който става все по значим, особено в светлината на новите информационни технологии и възможности за представяне на различни обекти в Интернет пространството. Подчертаното внимание към процесите, свързани с популяризиране на нематериалното културно наследство, резонно провокира и интерес към една изключително бързо развиваща се територия – дигитализацията на традиционни образци и елементи на човешката култура и отчитането на интелектуалната собственост свързана с тях. За изясняване на въпросите, произтичащи от прилагането на авторско-правната регламентация, по отношение на специфичен тип материя, каквато е нематериалното културно наследство, както и довеждане на тази проблематика до по-широк кръг от обществеността, се провеждат редица международни срещи, конференции и се инициират поредица от дискусии на различни нива⁵⁸. В същото време, разработването и обновяването на българското авторско-правно законодателство изостава в сравнение със световния опит. Тук е нужно да се отбележи факта, че през последните години СОИС възприема позицията, че *е необходима закрила на нематериалното наследство и в съществуващия му вид, тъй като то се явява резултат на колективен*

⁵⁸ На 3 и 4 юни 2010 г. в София се провежда международна регионална конференция на тема **„Интелектуалната собственост и дигитализацията на нематериалното културно наследство“**. По време на нея се дискутират средните въпроси, отнасящи се пряко и до опазването на нематериалното културно наследство: Нематериалното културно наследство на кръстопът на правото, технологиите и бизнеса; Закрила на нематериалното културно наследство чрез системата на интелектуална собственост; Институции за културно наследство, фолклор и дигитализация: опитът на България; Идентифициране и достъп до културното наследство в дигитална среда: общественото достойнство и ролята на регистрите и др. –

http://cip.unwe.bg/ip_digitization_programa_bg.pdf <28.04.2013>

интелектуален труд, поради което неговото място може да се потърси и в системата на интелектуалната собственост, която предоставя изключителна закрила на създателите на интелектуална собственост⁵⁹.

Сред специализираното българското законодателство се открива още един закон, който макар и индиректно има своето отношение към процесите свързани с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство. Става въпрос за *Закона за народните читалища*⁶⁰. По своята същност, читалищната институция, обект на този закон, е най-традиционната през годините организация на българския народ, която съчетава в себе си гражданското начало, с традицията на местната общност и отделния индивид. А това е и организация, която има вече своята повече от 160-годишна история. В днешния ден, съгласно изискванията на закона, на читалището се възлагат редица функции в изпълнение на поставените му от държавата важни културно-просветни задачи. Сред тях, определени като основни цели, се открояват: „запазване на обичаите и традициите на българския народ“, „развиване и подпомагане на любителското художествено творчество“, както и „събиране и разпространяване на знания за родния край“. Тук е необходимо да се отбележи, че изпълнението на тези задачи е от обществена значимост, като се има предвид

⁵⁹ Следва да се отбележи, че съобразно своята специфика СОИС определя мястото на нематериалното наследство в системата на интелектуална собственост като го наименова с понятието «традиционни знания». Според определението на организацията, в това понятие се включват знанията, уменията и опита практикувани и предавани по традиция от областите на народното творчество и генетичните ресурси. В народното творчество, това са: вербалните, музикалните и жестомимичните традиции наричани фолклор както техният материален израз представен през произведенията на народните художествени занаяти като народни носии, народни инструменти, традиционни накити и занаятчийски произведения. В генетичните ресурси, това са: народната медицина и методи за лечение (билколечение) както и традиционните методи за производство на генетични продукти (например като българското кисело мляко, бялото саламурено сирене и други) – Вж. **Борисова, Владя.** България и нейното нематериално културно наследство. // Медии и обществени комуникации. Изд. УНСС, С., 2008, № 1.

⁶⁰ **Закон за народните читалища.** / Държавен вестник, бр. 89 от 22 октомври 1996 г., с изменения.

обстоятелството, че читалището, наред с училището, си остава институцията, която в най-голяма степен способства за поддържане и препредаване на традицията и нематериалното културно наследство между поколенията през нейното многогодишно съществуване.

1.3. Политики на ЮНЕСКО насочени към опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство.

Съдържание:

- Политики на ЮНЕСКО насочени към работа с различни общности;
- Принципи и методи при опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство – световен опит, регионални срещи и семинари в региона на Югоизточна Европа, учредяване на Мрежа от експерти в страните от Югоизточна Европа;
- Създаване на Регионални центрове за опазване на нематериалното културно наследство - България, Перу, Корея, Япония, Китай;

Intangible
Cultural
Heritage

Официално лого на
Конвенцията за
опазване на
нематериалното
културно наследство

За изпълнение на политиката за насърчаване прилагането в отделните страни на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство, още от първите години след приемането ѝ и особено след влизане в сила на нейното действие ЮНЕСКО предприема поредица от целенасочени дейности. Набелязват се конкретни мерки за разгръщане на наличния потенциал, осъществяване на пряка работа с отделните заинтересовани страни, изграждане на институционален и административен капацитет и мрежа от експерти. В редица страни се инициира провеждането на многобройни семинари и широки дискуссионни форуми, по време на които се осъществява обмен на информация, споделяне на натрупания вече опит при изпълнение на отделни разпоредби на Конвенцията, предложения за съвместна дейност. За подпомагане усилията на отделните държави Секретариатът на ЮНЕСКО и Секторът по нематериално културно наследство разработват конкретни *“Оперативни директиви за прилагане на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство”*. Освен с чисто практическа

насоченост, този акт е и в изпълнение на изискванията разписани в чл. 7 на Конвенция 2003. Текстовете на отделните директиви, представляващи и своеобразен поднормативен документ, преди да влязат в изпълнение се обсъждат и приемат на отделни заседания на Общото събрание (Асамблея) на Конвенцията последователно през 2008, 2010 и 2012 година. Самите документи посочват начина на провеждане на различен тип процедури, които е необходимо стриктно да бъдат съблюдавани от отделните страни-членки. Текстовете остават отворени за доработка, която се съобразява с новата ситуация на развитие, а също така и със своевременно постъпилите предложения от отделните страни, предвид отчитането на тяхната специфика. Последната редакция на Оперативните директиви от 2012 г. ги структурира в следните направления:

1. Опазване на нематериалното културно наследство на международно равнище, сътрудничество и международна помощ – а) Критерии за вписване в Списъка на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешна помощ; б) Критерии за вписване в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството; в) Критерии за подбор на програми, проекти и дейности, които най-добре отразяват принципите и целите на Конвенцията; г) Допустимост и подбор на молби за международна помощ; д) Мулти-национални предложения; подаване на предложения; оценка на предложения; е) Номинации за Списъка за спешна помощ; ж) Разглеждане на предложения от Комитета; з) Прехвърляне на елемент от един списък в друг; и) Отстраняване на елемент от списък; й) Промяна на името на вписан елемент; к) Програми, проекти и дейности, избрани като най-добре отразяващи принципите и целите на Конвенцията; л) Международна помощ; м) Преглед на процедурите; н) Включване на провъзгласените елементи за "Шедьоври на устното и нематериалното

наследство на човечеството" в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството.

2. Фонд „Нематериално културно наследство“ – а) Насоки за използването на средствата на фонда; б) Средства за увеличаване на ресурсите във фонда за нематериалното културно наследство; в) Дарители; г) Условия за дарителство; д) Ползи за отделните донори.

3. Участие в прилагането на Конвенцията – а) Участие на общности, групи и когато е приложимо на частни лица, както и експерти, експертни центрове и изследователски институти; б) Неправителствени организации и Конвенцията; участие на неправителствени организации на национално ниво; участие на акредитираните неправителствени организации

4. Повишаване на осведомеността за нематериалното културно наследство и използването на емблемата на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство – а) Повишаване на осведомеността за нематериално културно наследство на местно и национално ниво ; б) Използване на емблемата на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство; правила; права; оторизиране; критерии за използване; графични стандарти; защита.

5. Доклади пред Комитета – а) Доклади от държавите-страни по прилагане на Конвенцията; б) Доклади от държавите-страни по елементи вписан в Списъка на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешна помощ; в) Получаване и обработка на отчети; г) Доклади на държавите, които все още не са страна по Конвенцията, но имат вписани елементи в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството.⁶¹

⁶¹ **Operational Directives for the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage –**

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00026> <28.04.2013>

➤ **Политики на ЮНЕСКО насочени към работа с различни общности по отношение популяризирането и прилагането на Конвенция 2003**

Още в преамбюла на Конвенция 2003 се акцентира, че в съвременното общество все повече изпъква необходимостта от по-дълбоко осъзнаване, особено от младото поколение, на значението на нематериалното културно наследство и неговото опазване. Всичко това може да се получи посредством обединяването усилията в тази насока на различен тип групи от хора, държавни или обществени формирания, отделните индивиди. Ето защо, държавите-страни членки по Конвенцията се призовават към активна работа и целенасочено насочване на вниманието към проблематиката на три основни фактора за развитие на процесите свързани с опазване на нематериалното културно наследство. Към тях следва да бъде и ориентирана политиката и стратегическата визия на ЮНЕСКО. А това се свързва най-вече с разкриване мястото, ролята и взаимовръзката между: държавите-страни по конвенцията; общностите, групите и отделните лица; НПО, експерти, специализирани центрове и институти ⁶².

- Роля на държавите – задължения и отговорности

Съгласно принципите международното право Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство представлява споразумение между отделни суверенни държави, влизащо в сила след подписването му от страните-членки на организацията и последаща го ратификация от всяка една от тях, съобразно националното ѝ законодателство. Като водещ субект, в съответствие и с програмните

⁶² **Implementing the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage at the national level.** Training and capacity-building materials for a five-day workshop. UNESCO, 2011, p. 277-279; **Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охрана нематериалного културного наследия на национальном уровне.** Руководство для тренинга. ЮНЕСКО, 2010, с. 24-31.

документи по учредяването си, ЮНЕСКО поема задължението да провежда целенасочена политика в отделните сектори, обект на нейното влияние. В този смисъл пред държавите, които са подписали Конвенция 2003, се поставят редица нови задачи и отговорности, чието прилагане е подчинено на общата цел – опазване, съхраняване и препредаване през поколенията на елементи световното човешко нематериално културно наследство. Едно от най-важните задължения в тази посока е персоналната ангажираност на всяка една държава, визирано в конвенцията с понятието „отговорности“. За постигането на това правителствата на държавите се призовават да набележат конкретни действия за изпълнение на различен тип „необходими мерки“. По този начин се цели да се постигне съхраняване на културната идентичност, опазването и препредаването на традицията на съответния народ между отделните поколения. Друго задължение е всяка една държава, съобразно своето собствено устройство, да създаде съответните административни структури, които да съблюдават прилагането на Конвенция 2003 на национално ниво. Тази дейност се представя посредством предприемане на конкретни стъпки в изпълнение на конвенцията, както и оповестяването пред международната общност на тези действия. В същото време, държавите имат правото да бъдат представлявани посредством излъчени от тях представители в отделните регулиращи органи на ЮНЕСКО, създадени по смисъла на Конвенция 2003 – а именно в Междуправителствения комитет. От изключителна важност се приема отговорността, която се възлага на всяка държава по изготвянето на пакети от вътрешни нормативни документи, с цел опазване на културното наследство на своята територия, които да бъдат в синхрон и с международно възприетите правови норми. В същото време, като изразител на идентичността на своя народ, държавата осъществява действия по предлагане на елементи на националното нематериално културно наследство в утвърдените по Конвенцията списъци на световните шедеври

на нематериално културно наследство и се стреми да търси финансова помощ при необходимост, както и да предоставя, при възможност, такава.

- Общностите, групите и отделните лица

Съгласно установените правови норми, подпис под Конвенцията поставя оторозиран за целта представител на съответната държава, като в последствие тя повторно изразява колективната воля на своя народ чрез акта на ратификация. В случая с тези си действия държавата се явява и в ролята на представител на населяващите я общности, групи и отделни лица. Това бива прокламирано и от самата Конвенция, която поставя в основата на своето изразяване същността на човека, както и неговото наследство. Самият човек има способността да създава, възпроизвежда, адаптира и прехвърля през времето не само своята биологична същност, но и своя дух, мислене и традиция. Всичко това показва, че без него-човека, нематериалното културно наследство не може нито да възникне, нито да се развие, нито да остане и да бъде препредадено през годините. Ето защо Конвенцията призовава държавите и техните ръководители да открият и припознаят тези „общности, групи и в някои случаи физически лица“, като основни носители на различен тип културни ценности. В този дух, Конвенцията насърчава прякото участие на общностите не само в създаването и идентифицирането на нематериалното културно наследство, но и участието им в различни процеси, свързани с неговото управление и съхранение. Именно поради това, местните общности следва да бъдат основен партньор на държавата винаги, когато се вземат решения за действия, които се отнасят до тях. Това намира своя израз и в изискването при представяне на елементи на нематериалното културно наследство в отделните списъци по Конвенцията местните общности да дадат своето изрично съгласие за този акт, като поставят подписите си под конкретното предложение.

- НПО, експерти, специализирани центрове и институти

Въпреки, че като основни и ключови партньори се определят държавата и съответните общности, които я населяват, то в периметъра на заинтересованите страни се включват и различни неправителствени организации, а също така експерти към специализирани звена, институти и др. За привличането на тази категория от значение се явява обстоятелството, че в отделни страни това са силни партньори, които генерират различни по своя характер, същност и проявление идеи. В същото време съществуват и редица държави, които към настоящия момент все още не са се присъединили към Конвенцията. В тях, именно представителите на неправителствения сектор, различните институции и отделните експерти са тези, които осъществяват отделни мерки за прилагане на някои от текстовете на Конвенцията, свързани с конкретизацията по опазването на нематериалното културно наследство. Макар и официално не присъединени към този документ, някои от тези държави в голяма степен използват неговите насоки и ги прилагат в практиката, като подкрепа могат да намерят единствено в тази категория от организации и експерти. Основание за това се намира и текстовете в самата Конвенция, където се посочва, че за изпълнение на нейните основни цели могат да се привличат всички заинтересовани страни, които могат играят различни роли по реализацията на отделни процеси свързани с опазването на нематериалното културно наследство по места. Конвенцията предоставя и определени допълнителни възможности по отношение на неправителствените организации. Чл. 9 регламентира, че Междуправителственият комитет внася за разглеждане от Общата Асамблея на предложения за акредитиране на НПО с призната компетентност в областта на нематериалното културно наследство. Разпознати и приети за партньор, тези организации ще имат консултативни

функции по отношение подготовката на решенията на Междуправителствения комитет.

- Място и роля на медиите

Обект на оживени дискусии е темата за мястото и ролята на медиите и на различните средства за масова комуникация в процеса свързан с популяризирането на Конвенция 2003. Отчитайки факта, че в днешния глобализиращ се свят това е един от най-ефикасните и използвани методи за „виртуално пътешествие и опознаване“, ЮНЕСКО призовава за активно използване на разнообразен тип комуникационни канали в подкрепа на каузата за опазване на нематериалното културно наследство. В тази насока като особено ефективен подход се определя създаването на различен по обем фонд от документални и познавателни филми, които да представят нематериалното културно наследство в неговата автентичност и наличие в съвременното. Това се явява като резултат и от задължителното изискване при изготвянето на номинации за попълване на Представителната листа на ЮНЕСКО, където неотменна част от документацията представлява представянето на кратък 10-минутен видеоматериал. Насърчава се използването на методите, свързани с реализирането на живи предавания по различни телевизионни канали, публикации в печатни издания – вестници, списания, специализирана литература и др. През последните години към всичко това се прибавят и възможностите предоставяни от глобалната мрежа - ИНТЕРНЕТ. Тя все повече се налага като едно от най-използваните и същевременно в много случаи най-ефикасно място не само за популяризиране на нематериалното културно наследство, но и за споделяне на различен по своя характер и обем добри модели и практики. Доказателство за това е наличието на множество специализирани интернет сайтове в тази област и продължаващото създаване на нови такива. В основата си, тези сайтове ориентирани в чисто познавателен аспект. Голяма

част от тях представят културното наследство в неговата цялост, но има и такива, които разглеждат само нематериалното културно наследство. Някои от тях приемат за своя целева група детската и младежка аудитория, като по интерактивен начин представят спецификата на нематериалното културно наследство, адаптирана за тази възрастова група. По своята същност, повечето сайтове представляват и своеобразна банка с интернет ресурси. Увеличаването им в последните години показва тенденцията към все по-голямото им навлизане и използваемост, което ще се засилва и занапред.⁶³ Всичко това бива подчинено на стремежа към повишаване съпричастността на обществото към ролята и значението на нематериалното културно наследство не само като обект на миналото, но и като съществена част от съвременното на всички народи.

➤ Организиране и провеждане на регионални срещи и семинари в областта на нематериалното културно наследство в региона на Югоизточна Европа

Изграждането на институционален и кадрови капацитет за прилагането на Конвенцията на опазване на нематериалното културно наследство на национално ниво се очертава като един от основните приоритети в програмата на ЮНЕСКО и различните помощни органи на Организацията. Това е в следствие на затвърденото убеждение, че ефективното приложение и изпълнение на Конвенцията зависи до голяма степен от възможността да се придобият задълбочени знания и разбиране същността на Конвенцията, нейните концепции, мерки и механизми. За постигане на тази си цел

⁶³ Тук ще посочим само няколко от множеството български интернет сайтове, създадени през последните години – „Нематериално културно наследство“ - <http://www.unesco-bg.org/culture/bul-ich/> <28.04.2013>; „Моята хубава страна“ - <http://kids.bgtreasures.net> <28.04.2013> „Открий съкровището“ - <http://www.otkrivam.com/> <28.04.2013> „Потърси България“ - <http://potarsi.bulgariatravel.org/> <28.04.2013> и др.

ЮНЕСКО приема мерки и конкретни стъпки за реализирането на обща глобална стратегия по отношение изграждането в различни точки на света на *Мрежи от експерти*.

В годините непосредствено преди и след приемането на Конвенция 2003 ЮНЕСКО е инициатор на редица международни конференции и тематични семинари, разясняващи нейното съдържание. Основен мотив за тази стъпка е необходимостта от по-широко популяризиране на този основополагащ и нов за нематериалното културно наследство международен документ, както и стремежа към разширяване на неговия ареал на действие. По своята същност, това е продължение на започналия вече сред средите на ЮНЕСКО разговори и консултации в тази посока. На проведените в периода 2000-2003 г. поредица от работни срещи експерти от различни страни изработват редица предварителни документи, както и окончателните текстове на Конвенцията. Тази практика с положителен ефект продължава и след 2003 г. Тя се развива в най-пълна степен след 2006 г. в региона на Югоизточна Европа (ЮИЕ) , където се поставят основите на ефективно партньорство и се изгражда *Мрежа от регионални експерти в областта на нематериалното културно наследство от Югоизточна Европа*. По време на организираните отделни панели за дискусии обект на коментар са най-вече въпросите, свързани с разясняване текстовете на Конвенция 2003, както и нейното практическо приложение, споделяне на добрия опит и разкриване на ефективни модели на работа. Със съдействието на Секретариата на ЮНЕСКО – Сектор „Нематериално културно наследство“, Регионалното бюро на ЮНЕСКО във Венеция – БРЕСЧЕ и Националните комисии на страните от ЮИЕ последователно работни семинари и срещи се провеждат в България, Турция, Хърватия, Румъния, Сърбия, Гърция. Срещите стават ежегодни и се утвърждават като важно място за обмяна на виждания и обучение на кадри в тази посока.

- Регионален семинар за експерти в областта на нематериалното културно наследство – Арбанаси, България-2007 г.⁶⁴

През 2007 г. България става инициатор за провеждането на първия от поредицата международни семинари по проблемите на нематериалното културно наследство за страните от ЮИЕ. Това е и първият семинар в региона след приемането на Конвенция 2003 и официалното ѝ влизане в действие след изискуемата ратификация от минимум 30 страни. Подготвен от страна на Националната комисия за ЮНЕСКО на Р. България, Министерството на културата и Института за фолклор, форумът се провежда от 15 до 20 юни 2007 г. Участие в семинара вземат представители на девет страни от региона - Албания, Босна и Херцеговина, Кипър, Македония, Румъния, Турция, Хърватска и България. Като основен обект на дискусия се поставят въпросите свързани с прилагането на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство и по-конкретно за споделяне на опит за осъществяване на инвентаризиране и изготвяне на национални регистри. След проведените дебати присъстващите участници подкрепят направеното предложение да бъде структурирана Мрежа от експерти от страните в региона. Основните въпроси, определени като ключови от участващите в семинара, се групират по следния начин:

- Нематериалното културно наследство в региона е изключително богато и разнообразно и неговото опазване е важно както за националната идентичност на всяка страна, така и за взаимното опознаване и за диалог;

⁶⁴ **Станоева Ива.** Регионален семинар на експерти от Югоизточна Европа по проблемите на нематериалното културно наследство. // Български фолклор 2007, кн. 4, с.112-116.

- Предстои още много работа по идентифицирането и опазването на нематериалното културно наследство в сравнение с материалните паметници на културата;
- Всяка страна от региона се намира на различен етап в работата си по опазване и идентификация на своето нематериално културно наследство;
- Изключително важно е наличието на адекватна национална мрежа, каквато в България представлява мрежата на читалищата и би било полезно да се намерят подходящи сходни или аналогични форми на организация на национално равнище в страните от региона, например чрез структурите на местната власт.
- Провеждането на регулярни срещи на експерти от региона е от изключителна важност както за всяка страна по отделно, така и за региона като цяло;
- Българският опит в изготвянето на инвентарите на националното културно наследство е показан като организация; сътрудничество на държавни, научни и културни институции и като методология.

На фона на тези идентифицирани и припознати от всички като изключително важни въпроси, чието бъдещо обсъждане и решаване е необходимо да бъде подето от максимален брой държави-страни по Конвенция 2003, присъстващите-участници в Мрежата се обединяват около следните конкретни стъпки, които е необходимо да се предприемат в най-скоро време, а именно:

- унификация на използваната терминология на национално и международно ниво;
- законодателно решаване на проблемите на авторското право, свързано с нематериалното културно наследство;

- автентичността, реконструкциите и драматизациите на традиционните форми на културата;
- отношението архиви – инвентари на нематериалното културно наследство;
- дигитализация на огромния масив от аналогови записи, съхраняващи нематериалното културно наследство на всяка страна;
- визуалната документация на нематериалното културно наследство;
- балансът между икономическия потенциал на нематериалното културно наследство в сферата на културния туризъм и неговото опазване за бъдещите поколения.
- създаването на Интернет-форум по проблемите на нематериалното културно наследство ⁶⁵.

Като основен резултат от семинара се очертава положеното начало за изграждане на Мрежа от експерти в областта на нематериалното културно наследство за страните от региона на ЮИЕ, което е в унисон с политиката на ЮНЕСКО за изграждане на подобен тип работещи структури на локално ниво. Възприема се позицията, че тази мрежа ще продължи да се развива и разширява както в индивидуален, така и в териториален аспект. Тази инициатива се допълва от приетото решение, че е необходимо тя да продължи, като бъдещите срещи и семинари станат регулярни по своя характер. В допълнение към това се предвижда резултатите от срещите да бъдат публично достояние, като по този начин те послужат като катализатор чрез повишаване на обществената информираност за предприети мерки и разработени стратегии на национално ниво. Крайната цел която се преследва е - Насърчаване създаването на по-адекватно

⁶⁵ **Заключителен документ**, приет от участниците в семинара на експерти в областта на нематериалното културно наследство от Югоизточна Европа, проведен в Арбанаси, България – 15-20 юни 2007 г. // <http://folklor.bas.bg/heritage.html> <28.04.2013>

законодателство в отделните страни, с цел подпомагане прилагането на Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г.⁶⁶

- Регионален семинар за експерти в областта на нематериалното културно наследство – Софранболу, Турция-2008 г.⁶⁷

Базирайки се на решенията, взети по време на срещата в Арбанаси и използвайки натрупания опит, в дните от 22 до 28 май 2008 г. турското градче Софранболу става домакин на втория форум и изява на сформирания вече Мрежа от експерти на страните от ЮИЕ. Организирана по инициатива на Националната комисия за ЮНЕСКО на Турция, на нея среща си дават представители на единадесет страни от региона - Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Кипър, Македония, Молдова, Румъния, Сърбия, Словения и Турция. За коментар между присъстващите се поставя следния кръг от начертани проблеми, чието разглеждане е започнало още на първата среща в България:

- Насърчаване работата по идентифициране на нематериалното културно наследство, с цел то да запази своята жизнеспособност и предаване на бъдещите поколения;
- Липса на хомогенност сред страните от региона на ЮИЕ в областта на идентификация, документиране, изследване, съхранение, защита, насърчаване, развитие и предаване на нематериалното културно наследство;

⁶⁶ **Regional seminar of experts in the Intangible Cultural Heritage from SEE – Arbanassi, Bulgaria, 15-20 June 2007.** // UNESCO VENICE Newsletter 03/2007.

⁶⁷ **Налбантян-Хачерян Силва.** Втори регионален семинар на експерти по нематериално културно наследство в страни от Югоизточна Европа (22-28 май 2008, Сафранболу, Турция). // Български фолклор 2008, кн. 3-4, с. 184-187.

- Необходимост от организирането на редовни срещи на експерти от региона, което е от изключително значение както за всяка отделна страна, така и за региона като цяло ⁶⁸.

Участниците в дискусиата изказват своята подкрепа на усилията на ЮНЕСКО по отношение провеждането на политика, свързана с разширяване териториалния обхват на приложимост на Конвенция 2003, което се явява от изключително важно значение за успешното опазване на световното нематериално културно наследство. Тази подкрепа се изразява под формата на:

- Предлагане на общи принципи за препоръки, които следва да се доработят и възприемат от всички страни.
- Разработване на ясни национални стратегии по отношение на нематериалното културно наследство на местно и регионално ниво;
- Създаване и прилагане на адекватно национално законодателство;
- Насърчаване ефективната координация на различни административни, културни и научни институции, свързани с нематериалното културно наследство, включително неправителствени организации и гражданското общество на национално и регионално ниво.

Успоредно с тези намерения, по време на работната сесия се коментират и определени практически моменти, свързани с тяхната реализация, и прилагането на Конвенция 2003 като цяло от страна на държавите, които вече са я припознали и ратифицирали. В тази връзка участниците споделят виждането, изказано от страна на Сърбия, че действията по *инвентаризация на елементите на нематериалното културно наследство трябва да се*

⁶⁸ **Seminar of experts of South-East Europe on the problems related to inventories, to the establishment of “Living Human Treasures” systems and the education concerning the intangible cultural heritage** (Safranbolu, Turkey 22-28 May 2008). Report of the discussion - http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/Safranbolu-conclusions-EN%20.pdf <28.04.2013>

разглеждат и приемат като съществен оперативен инструмент на всяка държава-членка, по силата на уговорка на Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. Приемането на това виждане ще бъде в унисон с нейните разпоредби, които посочват, че: общностите, групите и съответните НПО в голяма степен могат да допринесат за идентифициране на различните елементи на нематериалното културно наследство и да подкрепят усилията в тази посока на научните организации и административни органи. На втори план това ще се осъществи и посредством реализирането във всяка една държава на пилотната програма на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“, която препоръчва създаването и популяризирането на подобни национални програми. Като положителен и пример за споделяне се посочва опита на Турция по отношение провежданата от нея държавна политика в средното образование – включването на отделни моменти от популяризирането на нематериалното културно наследство като дисциплина в официалната програма за начално и средно училище. В допълнение към това, с цел популяризиране на общите усилия, се изказва и препоръката да се създаде стратегия за насърчаване на осведомеността сред младите хора, по отношение стойността на нематериалното културно наследство, като за целта се разработят и осъществят национални и международни информационни кампании под егидата на ЮНЕСКО ⁶⁹.

- Регионален семинар за експерти в областта на нематериалното културно наследство – Загреб, Хърватия-2009 г.

Стъпвайки на натрупания вече опит, от 22 до 27 април 2009 в Загреб, Хърватия се провежда Третия семинар на Мрежата от експерти по нематериално културно наследство за страните от ЮИЕ. По същество

⁶⁹ **Seminar of experts of South-East Europe...** (Safranbolu, Turkey 22-28 May 2008). Report of the discussion

дискусията продължава с въпросите разглеждани и при предходните две срещи. Основен си остава проблемът с конкретизацията по отношение приложението на Конвенция 2003. Акцент на загребската среща се поставя върху изграждането на национални регистри и споделяне на опит при подготовката на предложения за вписване на елементи в Представителната листа на ЮНЕСКО за световни шедьоври на нематериалното културно наследство. Разглеждат се също така и въпросите свързани с опазването на традиционната култура и наследство - начините за предаване на знания и др., ролята на неправителствените организации, експертите и различните административни институции ⁷⁰.

В заключителния документ от срещата, експертите отново подчертават своята подкрепа към провежданата от страна на ЮНЕСКО политика по отношение разясняването на проблемите свързани с прилагането на Конвенция 2003. Като положителен момент се посочва възприемането на посоката за насърчаване проявите на ефективно международно сътрудничество в Югоизточна Европа по отношение прилагането на разпоредбите на Конвенцията. Експертите приканват своите правителства този почин да се доразвиваи мултиплицира не само на международно, но и на национално и местно ниво. В същото време това може да се постигне посредством разширяването на изградената вече Мрежа от експерти и активна подкрепа за нейната дейност от страна на националните правителства на страните от ЮИЕ. В този контекст, присъстващите на форума в Загреб приветстват намерението на Националната комисия за

⁷⁰ **Intangible Cultural Heritage Experts' Seminar - Experience and Cooperation In SEE. Zagreb (Croatia) 22-27 April 2009 –** <http://www.unesco.org/new/en/venice/about-this-office/single-view/news/intangible-cultural-heritage-experts-seminar-experience-and-cooperation-in-se-zagreb-croatia-22-27-april-2009/> <28.04.2013> ; **Налбантян-Хачерян Силва**. Трети регионален семинар на експерти по нематериално културно наследство в страни от Югоизточна Европа (22-27 април 2009, Загреб, Хърватия). – Български фолклор 2009, кн. 2, с. 116-119.

ЮНЕСКО на Италия да стартира проект, насочен към събиране, анализиране, споделяне на добри практики и изготвяне на досиета за вписване в листите на ЮНЕСКО. Като нов момент се явява призива към всички национални правителства да се обърне съществено внимание върху икономическото измерение на видимост и комуникация по отношение на насърчаването развитието и на културния туризъм и неговото въздействие върху местното развитие. Едновременно с това е необходимо да се набележат и мерки за гарантиране на опазването и жизнеспособността на нематериалното културно наследство в контекста на неговото включване като елемент на туризма. Това се оставя като проблематика, която да бъде обект на дискусия през следващата регионална среща на Мрежата ⁷¹.

- Регионален семинар за експерти в областта на нематериалното културно наследство – Рамнику Вълчеа, Румъния-2010 г.⁷²

В дните от 3 до 7 май 2010 г., в румънския град Рамнику Вълчеа се провежда четвъртия пореден семинар на сформирания експертна мрежа. На него присъстват представители на 16 държави от ЮИЕ - Албания, Австрия, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Гърция, Македония, Черна гора, Румъния, Сърбия, Украйна, Турция, Италия, Кипър, Словения и Естония. Семинарната програма включва сесии, посветени на конкретната тема на срещата - *взаимовръзката между нематериалното културно наследство и културния туризъм* - рискове и възможности. В обект на дискусия се превръща и необходимостта от разясняване на взаимната допълняемост на

⁷¹ **South East European Experts Seminar on Intangible Cultural Heritage - 3rd edition** (Zagreb, 22-27 April 2009) –

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/pdf/Zagreb%20Seminar%20Conclusions%20in%20English%20.pdf> <28.04.2013>

⁷² http://www.unesco.org/new/en/venice/about-this-office/single-view/news/seminar_of_the_south_east_european_experts_network_on_intangible_cultural_heritage_3_7_may_2010_ramnicu_valcea_romania/ <28.04.2013>

различните конвенции на ЮНЕСКО в сферата на културата. Посочват се конкретните документи – Конвенцията за световното културно и природно наследство (1972), Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (2003 г.) и Конвенцията за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване (2005).

По време на заседанията, присъстващите изказват безрезервната си подкрепа към усилията на ЮНЕСКО за опазване на световното нематериално културно наследство. В контекста на това са и изказаните препоръки към Секретариата на Организацията, който се призовава да работи в посока:

- Активна координация при управлението на отделни процеси свързани с изготвянето на бази данни - списъци на експерти; регистриране на добри практики, национални и регионални политики за по отношение дигитализация и др.
- Насърчаване разработването на проекти и програми за изграждане на капацитет, със специален акцент върху въпроси на обучението по културни политики за управление;
- Подкрепа на развитието на нови специализирани професионални мрежи като мрежа от музеи в Югоизточна Европа, в които се представят експонати и колекции свързани с нематериалното културно наследство;
- Ефективна координация между различните административни, културни и научни организации които се занимават с нематериалното културно наследство, както и сред общностите, а също и неправителствените организации на национално и местно ниво.

Въз основа на утвърдения вече капацитет на участващите в мрежата експерти, както и на ефективното партньорство с националните комисии за ЮНЕСКО на страните от ЮИЕ в заключителния документ от срещата се

изказват препоръки и към правителствата на държавите от региона. Те се заключават в:

- Стимулиране усилията на експертите за нов импулс на процесите, свързани с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство;
- Засилване ролята и участието на местните общности;
- Ефективно прилагане на Конвенцията от 2003 г. и разширяване на нейния ареал на действие;
- Внимателни действия по отношение взаимовръзката между културния туризъм и нематериалното културно наследство и превръщането на тази симбиоза във фактор за устойчиво развитие;
- Насърчаване на нови идеи и прилагане на политики сред държавите в областта на опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство⁷³.

- Регионален семинар за експерти в областта на нематериалното културно наследство – Белград, Сърбия-2011 г.

Домакин на петата поред среща на Мрежата от експерти за страните от ЮИЕ става Сърбия. За участие в предвидените дискусии, на 12 и 13 май 2011 г. в Белград пристигат представители на всички страни от региона. Основният въпрос, поставен за дискутиране по време на семинара, се съсредоточава върху *изработването на адекватни национални законодателства*, които въздействат върху процесите свързани с опазването на нематериалното културно наследство на страните. Присъстващите се обединяват около тезата, че за изготвянето на нова правна рамка и национални стратегии е необходимо да бъде извършено

⁷³ **South-East European Experts Network on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage - 4th Annual Seminar** (Râmnicu-Vâlcea, Romania, 3-7 May 2010). Report - <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001880/188089E.pdf> <28.04.2013>

предварително проучване и частично преразглеждане на съществуващите закони за защита на културното наследство в отдалечените страни. Същевременно е необходимо ЮНЕСКО да окаже подкрепа на различно ниво, за изпълняване на задълженията поети в тази насока от държавите - страни по конвенцията.

Експертната мрежа се обединява около няколко основни момента, които се следва да бъдат активно разработени в предстоящите години. Те са формулирани в заключителния документ, приет от всички и имат следния израз:

- Осъществяване на инвентаризация на елементите на нематериалното културно наследство във всяка една държава, която да се извършва и с прякото участие на носителите на традицията – местните общности;
- Като се има предвид необходимостта от цялостен подход за културното наследство, както и тесните връзки между материалното и нематериалното наследство, необходимо е насърчаване на прилагането на научни изследвания, документация, мерки за цифровизация и каталогизиране на електронни платформи за целите на опазване на нематериалното културно наследство;
- Пряко участие и включване на общностите и местните групи в управлението на нематериалното културно наследство, както подкрепа на развитието на общностите на централно равнище, с цел запазване на практиките им и тяхното препредаване между поколенията;
- Засилване на сътрудничеството с цел разработването на съвместни транснационални проекти за опазване на споделени елементи от нематериалното културно наследство, включително чрез изготвянето на многонационални кандидатури за списъците по Конвенция 2003;
- Акцент върху опазване нематериалното културно наследство на ромското население;

- Насърчаване на процесите на образование, обучение и изграждане на капацитет в отделните държави, повишаване на осведомеността и информационните програми по места.⁷⁴

- Регионален семинар за експерти в областта на нематериалното културно наследство – Атина, Гърция-2012 г.

Проведените през периода 2007-2011 г. пет регионални семинара по проблемите на нематериалното културно наследство за страните от региона на ЮИЕ спомагат за укрепване на изградената и утвърдила се вече Мрежа от експерти. В приетите заключителни декларации личи стремежа към урегулиране на различен кръг въпроси, както и предприемане на общи усилия и съвместни действия по посока изпълнението на Конвенция 2003. Практиката за ежегодно събиране на експерти от региона и обмяна на добри модели и опит се оказва положителен елемент, който с интерес се следи и от други региони в света, както и от Оперативния орган по конвенцията – Междуправителствения комитет. В този дух и обстановка на продължаващо партньорство, на 11 и 12 май 2012 г. в Атина, Гърция се провежда и шестия поред семинар.

На този семинар за първи път се повдига въпросът, относно необходимостта от по-активно присъствие на младежта в процесите по опазване и препредаване на познанията, свързани с нематериалното културно наследство. Това бива продиктувано от все по-нарастващия интерес сред младите хора към традицията и необходимостта от нейното проявление в съвременното. Всички изказват подкрепа и насърчение за изказаното от

⁷⁴ **Final Declaration - 5th Annual Seminar of the South-East European Experts Network on the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage** - Belgrade, Serbia, 13 May 2011 - http://www.unesco.org/new/en/venice/about-this-office/single-view/news/final_declaration_5th_annual_seminar_of_the_south_east_european_experts_network_on_the_safeguarding_of_intangible_cultural_heritage/ <28.04.2013>

страна на Кипър намерение през 2013 г. да бъде организиран Младежки форум на тема "Нематериалното културно наследство: проучване на общите ни корени". В контекста на това се подчертава общата подкрепа за започналите вече процеси по включване изучаването на културното наследство в учебните програми, коментирано още по време на срещата в Турция, както и интегрирането на тази материя във всички държавни и неформални образователни системи. На следващо място се споделя положително становище за реализиращите се в отделните страни мерки по отношение интегриране на отделните образци на нематериалното културно наследство, в условията на новата информационна и комуникационна среда, както и приложението на новите ИТ технологии. Приема се също така препоръката да се осъществяват съвместни дейности между отделните държави, насочени към изработка на документални филми, които да отразяват отделни общи елементи на нематериалното културно наследство. И не на последно място всички изказват единодушна подкрепа на усилията на офиса на Регионалното бюро за наука, образование и култура ЮНЕСКО във Венеция, за организиране на обучителни семинари, предназначени най-вече за младежката аудитория. В заключителния документ от атинската среща специално внимание се отделя и на необходимостта от продължаване на развиващите се партньорски взаимоотношения между правителствените и неправителствените организации. В тази връзка за целесъобразно се приема да се положат усилия към разширяване на изградената мрежа от експерти, като към нея се привлекат нови такива. Те следва да се потърсят и сред представители на гражданското общество и частния сектор. От своя страна това ще доведе до реализирането на един важен момент, свързан с

възможностите разкриване на нови модели на финансиране - субсидии, спонсорства, микрокредити, и т.н.⁷⁵

- Регионален младежки семинар по проблемите на нематериалното културно наследство – София, България - 2012 г.

Една от стратегическите цели на ЮНЕСКО по отношение изграждането на ефективни мрежи за партньорство и взаимодействието между тях е свързана и с необходимостта от конкретни разяснения по някои от основните Оперативни директиви и други стратегически насоки сред младежката аудитория. Това отговаря и на виждането за *ефективна приемственост в разпространението на знания, обмен на нови идеи, виждания и споделяне на пътища за тяхното постигане*. Това виждане, повдигнато и по време на предходната година по време на заседанията в Атина, бива доразвито по време на проведения на 24 и 25 септември 2012 г. в София обучителен международен семинар, на тема „Ролята на младежта за опазване на нематериалното културно наследство. Прилагане на Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. в държавите от Югоизточна Европа“. Провеждането на семинара е продължение на идеята, че изградената мрежа от експерти в региона следва да бъде кадрово разширявана с цел привличане на млади хора в нея. В същото време, това е и отговор на разбирането, че най-ефективния метод за работа за популяризиране на Конвенция 2003 се явява насърчаване присъствието на млади учени, експерти, общественици и лидери на младежки организации, които да работят в посока разпространение на нейните цели и прилагането ѝ сред всички държави. Участие в обучителния семинар вземат студенти,

⁷⁵ **Final Declaration 6th Annual Regional Meeting on Intangible Cultural Heritage “Promoting a shared vision of intangible cultural heritage in South-East Europe”** - <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/16628-EN.pdf> <28.04.2013>

изследователи и представители на младежки организации от всички страни в региона на Югоизточна Европа, както и от Русия. В контекста на техните виждания за съвременния свят се дискутират отделни начини и подходи свързани с разбирането на отделните текстове на Конвенцията, както и възможността те да бъдат максимално ясно и на достъпен език разяснявани сред по-широка аудитория. По този начин основен акцент на семинара е възможността младите хора да бъдат активна страна в процесите по проучване и опазването на нематериалното културно наследство в отделните страни и в света като цяло ⁷⁶.

* * *

Извън периметъра на Югоизточна Европа, в стратегически план ЮНЕСКО съсредоточава вниманието си за популяризиране на Конвенция 2003 и сред страните от Азиатско-Тихокеанския регион. Това по естествен начин се явява продължение на реализацията на концепцията за провеждане на активна кампания насочена към разясняване същността на Конвенцията сред максимално широк кръг от държави. На практика се прилага и *метода на обмен на успешни практики, споделяне на вече добри и работещи модели на работа*, каквито до този момент се забелязват сред страните от ЮИЕ. Така, на 20 и 21 юни 2010 г. по инициатива на Сектора за нематериално културно наследство към Секретариата на ЮНЕСКО в Банкок, Тайланд, се провежда международен форум-среща в широк формат по проблемите на нематериалното културно наследство. Основната тема на дискусията е ориентирана към опазването на нематериалното културно наследство чрез

⁷⁶Обучителен семинар, 24-25 септември 2012 г. – София, България - <http://bg.unesco-centerbg.org/view/news/264> <28.04.2013>

международното сътрудничество. Макар и с регионален характер срещата бива от изключителна важност, тъй като на нея присъстват представители на повече от 30 държави от региона.⁷⁷

➤ **Създаване на регионални центрове за опазване на нематериалното културно наследство под егидата на ЮНЕСКО**

В разработените Оперативни директиви за реализиране целите на Конвенция 2003, ЮНЕСКО застъпва идеята за разкриване в различни места на своеобразни координационни звена, които да насърчават и подпомагат процесите по реализиране на политиката за опазване и популяризиране на световното нематериално културно наследство. Иниципирането и изграждането на самите Центрове е част от стратегията на ЮНЕСКО насочена към създаване на работни планове, осъществяване на редовен обмен на информация по отделните програми, развитие и системно включване на местните органи, така че да се подобри ефективността и капацитета на национално и регионално ниво по отношение постигане целите на Организацията⁷⁸.

Регионалните центрове за опазване на нематериалното културно наследство – категория 2, под егидата на ЮНЕСКО са специфичен тип организации. Те развиват своята дейност в определен териториален ареал. След създаването си биват натоварени със задачата да координират дейностите в областта на нематериалното културно наследство в няколко страни от съответния регион, както и помежду си. В институционален план, самото създаване на

⁷⁷ **Regional consultation meeting on Intangible heritage beyond borders: safeguarding through international cooperation, 20-21 July 2010, Bangkok, Thailand –**

<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/07384-EN.pdf> <28.04.2013>

⁷⁸ **Culture Sector Strategy for category 2 institutes and centres //**

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/images/CLT_strategy_final_01.pdf <28.04.2013>

центровете се осъществява при спазването на няколко определени стъпки. На първо място, следва да е направено персонално предложение от името на съответното Правителство на държавата-членка на ЮНЕСКО, в които да се заяви и мотивира това намерение. Следващата крачка бива обвързана с юридическото потвърждаване на това желание, като се подписва специално споразумение между съответната държава и ЮНЕСКО. Определението „Център - Категория 2“, придобито от съответния център означава, че създадената организация следва да бъде разглеждана като независима по своята същност институция. В правно отношение тя не е нито част от структура на държавата-учредител, нито е част от структурата на ЮНЕСКО⁷⁹.

Разкривайки същността на идеята за създаване на тези специфични координационни звена – центрове, ЮНЕСКО доразвива своята идея за изграждането на партньорски мрежи. Страните, които изразят желание да членуват в тези центрове, е необходимо да заявят най-вече своята готовност за активно сътрудничество за постигане на общите цели. Ето защо, Центрове – Категория 2 са създадени в различни сфери – наука, изкуство, околна среда и култура. Към първата половина на 2013 г. със статут на Категория 2 са създадени и функционират общо 23 центъра в световен мащаб. Очаквано, по-голямата част от тях концентрират своята дейност в областта на културата и културното наследство. Това ги прави изключително популярни и търсени, като основни звена на ЮНЕСКО в областта на популяризиране на Конвенция 2003 в различни нейни аспекти⁸⁰. Конкретно, в областта на нематериалното културно наследство към

⁷⁹ **Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охрана нематериалного културного наследия на национальном уровне.** Руководство для тренинга. ЮНЕСКО, 2010, с. 139-140.

⁸⁰ **Culture Related Category 2 Centres and Institutes -**
<http://www.unesco.org/new/en/bureau-of-strategic-planning/resources/category-2-institutes/culture/> <28.04.2013>

момента има разкрити общо шест центъра – в Перу, Китай, Иран, Япония, Република Корея и България.

Първият регионален център за опазване на нематериалното културно наследство – категория 2 под егидата на ЮНЕСКО е създаден през 2006 г.⁸¹. Негова основна задача е свързана с координиране на дейностите в региона на Латинска Америка. Това е Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Латинска Америка (CRESPIAL), със седалище в Перу⁸². В програмния документ по учредяването на центъра е записано, че той трябва да насърчи опазването на нематериалното културно наследство на регионално ниво чрез повишаване на осведомеността и прилагане на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство, укрепване на сътрудничеството между страните в региона и укрепване на националния капацитет в тази област⁸³.

Четири години по-късно - през 2010 г., са подписани специални споразумения между ЮНЕСКО и Китай⁸⁴, ЮНЕСКО и Ислямска република Иран⁸⁵, ЮНЕСКО и Япония⁸⁶, ЮНЕСКО и Република Корея⁸⁷, ЮНЕСКО и

⁸¹ Необходимо е да се припомни, че 2006 г. е годината официално ратифициране на Конвенция 2003 от първите 30 държави, което я прави и година на влизане в сила на конвенцията.

⁸² **Regional Centre for the Safeguarding of the Intangible Heritage of Latin America (CRESPIAL)**, Peru - <http://www.crespial.org/es/> <28.04.2013>

⁸³ **Accord entre l'organisation des unies pour l'éducation, la scène et la culture et le gouvernement de la République du Pérou en vue de l'établissement et du fonctionnement du centre régional pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel de L'Amérique Latine a CUSCO (Pérou)** – <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/Signed%20Agreement%20CRESPIAL%20Peru.pdf> <28.04.2013>

⁸⁴ **Споразумението между ЮНЕСКО и Китай** е подписано на 18 май 2010 г.; изменено през ноември 2011 г.

⁸⁵ **Споразумението между ЮНЕСКО и Ислямска република Иран** е подписано през август 2010 г.

⁸⁶ **Споразумението между ЮНЕСКО и Япония** е подписано на 30 август 2010 г.

⁸⁷ **Споразумението между ЮНЕСКО и Република Корея** е подписано на 25 юни 2010 г.

България⁸⁸, които оповестяват създаването на **пет нови Регионални центрове от типа Категория 2**. Съгласно разработените от Сектора за опазване на нематериално културно наследство указания, всеки един от новите регионални центрове следва да притежава своя ясно различима специализация. Така тези, разположени в Азиатско-Тихоокеанския регион – в Китай, Япония и Република Корея разпределят задачите си на действие както следва: Центърът в Китай поема задължението да се съсредоточи в подготовката и провеждане на обучения и практическо действия в областта за опазване на нематериалното културно наследство и прилагането на Конвенцията 2003⁸⁹; Центърът в Япония се насочва към пряко наблюдение и действия в областта на научните изследвания, особено по отношение на практики и методологии, свързани с опазването на нематериалното културно наследство⁹⁰; Центърът в Република Корея координира предприетите мерки в областта на сътрудничеството и обмена на информация по прилагането на Конвенция 2003⁹¹. Регионалният център разположен в Ислямска република Иран, включва в своя периметър на действие региона на Западна и Централна Азия. Той фокусира своята дейност върху изследванията в областта на нематериалното културно наследство, координацията на отделните държави, включително изготвяне

⁸⁸ Споразумението между ЮНЕСКО и България е подписано на 25 октомври 2010 г. - Вж Приложение 2

⁸⁹ **International Training Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia and the Pacific Region, China -**
<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/China%20Signed%20Agreement.pdf> <28.04.2013>

⁹⁰ **International Research Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region, Japan -**
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/Agreement_Japan_signed_20100830.pdf <28.04.2013>

⁹¹ **International Information and Networking Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region, Korea –**
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/pdf/Fact_sheet_ITH_Korea_120113.pdf <28.04.2013>

на съвместни предложения за включване в отделните списъци, създадени по Конвенцията ⁹².

При откриване на 34^{та} сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО (2007 г.) президентът на България Г. Първанов публично заявява намеренията на българската държава да работи по посока разкриване в София на Регионален център за нематериалното културно наследство. Периметърът на неговата дейност се определя в региона на страните от ЮИЕ. Същото е повторено и по време на проведената през февруари 2008 г. в София „Втора извънредна среща на Междуправителствения комитет на ЮНЕСКО по нематериално културно наследство“. В резултат и на активна дипломатическа работа, създаването в България на Регионален център за

нематериално културно наследство за страните от ЮИЕ се приветства от всички държави в региона. Подкрепа за това начинание изказва и Международната мрежа от експерти, като това се отбелязва със специално разписан текст, включен във всички заключителни документи от срещите в Софранболу, Турция (2008), Загреб, Хърватия (2009), Рамнику Вълчеа, Румъния (2010). Своего съгласие и подкрепа изказват и министрите на културата на страните от Югоизточна Европа, които в заключителната

⁹² **Regional Research centre for Safeguarding Intangible Cultural Heritage in West and Central Asia, Tehran, Islamic Republic of Iran -**
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/Iran%20Agreement%20signed_received%202010-08-31.pdf <28.04.2013>

декларация от своята среща, проведена в Букурещ, Румъния (2008 г.) изказват пълно удовлетворение от факта, че в България ще бъде разкрит Регионален център по опазване на нематериалното културно наследство под егидата на ЮНЕСКО. След продължителна активна дейност на 25 октомври 2010 г., на официална церемония в сградата на ЮНЕСКО в Париж, министърът на културата на Р. България Вежди Рашидов и генералният директор на ЮНЕСКО Ирина Бокова подписват **„Споразумение между правителството на Република България и Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) относно създаването в София (Република България) на Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО (категория 2)“**⁹³. В географски аспект се покрива периметърът на страните от Югоизточна Европа, а именно: Албания, Босна и Херцеговина, България, Гърция, Бивша Югославска република Македония, Молдова, Румъния, Сърбия, Турция, Хърватия, Черна гора и Кипър. Съгласно утвърдената спецификация *Центъра се ориентира към: създаване условия за прилагането на Конвенция 2003 в района на Югоизточна Европа; увеличаване на капацитета на държавите-членки в опазването на тяхното нематериално културно наследство; в координация, обмен, разпространение на информация и насърчаване на регионалното и международно сътрудничество за защита на нематериалното културно наследство*. Основната задача пред новата структура, която ЮНЕСКО поставя, се свързва с развитие на дейност насочена към реализиране стратегията на културния сектор на Организацията за прилагане на

⁹³ Интернет сайт на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство за страните от ЮИЕ под егидата на ЮНЕСКО – <http://bg.unesco-centerbg.org/view/news/37> <28.04.2013>

Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство⁹⁴. На 16 март 2011 г. българският парламент със Закон утвърждава ратифицирането на Споразумението⁹⁵. Съгласно установената правно-нормативната уредба, с Указ № 53 от 2011 г. на Президента на Република България този закон се обнародва в Държавен вестник, след което влиза в сила⁹⁶.

В юридически аспект, Регионалният център в София е регистриран по изискванията на българското законодателство – съгласно разпоредбите на Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) и има статута на Сдружение. В това отношение, той има уникален характер за рамките на България. Макар да представлява независимо и самостоятелно юридическо лице неговите учредители са държавни институции – в лицето на Министерството на културата (МК) и Министерството на външните работи (МВНР), както и Българската академия на науките (БАН). По този начин се съчетава институционалната подкрепа и кадрови ресурс от страна на държавата, както и сериозен научен потенциал. Като основна задача, стояща за изпълнение пред центъра, в приетия при неговото учредяване Устав⁹⁷ е записано, че той следва да *„насърчава сътрудничеството в областта на нематериалното културно наследство на национално, регионално и международно равнище и да осъществява инициативи за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на страните от Югоизточна Европа“* (чл.5). Мисията на Регионалния център се групира в две основни посоки: На първо място – Активно насърчаване на сътрудничеството в областта на нематериалното културно наследство на

⁹⁴ http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/pdf/Fact_sheet_ITH_Bulgaria_120113.pdf <28.04.2013>

⁹⁵ <http://www.parliament.bg/bg/laws/ID/11321> <28.04.2013>

⁹⁶ Държавен вестник, бр. 26 от 29 март 2011 г.

⁹⁷ Устав на регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство за страните от Югоизточна Европа – категория 2 под егидата на ЮНЕСКО - <http://bg.unesco-centerbg.org/files/f279dfde882b4c1f6288e428293882e4.pdf> <28.04.2013> .

национално, регионално и международно ниво; и на второ – Инициране и осъществяване на конкретни стъпки по посока опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на страните от ЮИЕ, посредством обучения, споделяне на добри практики и др. В тази насока България има подчертано богат опит, който се основава на множеството осъществени работни срещи, семинари и активна работа по прилагане и популяризиране на Конвенцията на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство. Базирайки се на това приемните програмни документи даващи визия за предстоящата дейност на Центъра биват синхронизирани и с основните Оперативни директиви на ЮНЕСКО. По този начин, като ключови моменти от предстоящата дейност се очертават следните стратегически цели:

1. Популяризиране на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство и да допринася за нейното прилагане в субрегиона на Югоизточна Европа;

2. Увеличаване участието на отделни общности, групи и лица в опазването на нематериалното културно наследство в страните от Югоизточна Европа;

3. Разширяване възможностите пред държавите-членки на ЮНЕСКО от Югоизточна Европа за опазването на нематериалното културно наследство;

4. Координиране, обмен и разпространяване на информация относно опазването на нематериалното културно наследство в субрегиона;

5. Поощряване регионалното и международно сътрудничество за опазване на нематериалното културно наследство.

6. Подпомагане усилията за опазване на елементите на нематериалното културно наследство от региона, включени в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство и в Списъка на ЮНЕСКО за нематериалното културно наследство, което се нуждае от спешна помощ;

7. Подкрепа и съдействие за изграждането и укрепването на Национални Представителни листи на нематериалното културно наследство и Национални листи на елементите, нуждаещи се от спешна помощ в страните от региона;

8. Сътрудничество с институциите, занимаващи се с изучаването и опазването на нематериалното културно наследство на местно, национално и регионално равнище, както и за установяването на връзки между тях;

9. Подкрепа и участие в дейности за подготовка на специалисти в областта на нематериалното културно наследство;

10. Полагане на усилия за укрепването на сътрудничеството с ЮНЕСКО и със съответните сродни институции в други държави и региони. (чл. 6)

За постигането на тези цели, функциите на Центъра се конкретизират както следва:

1. Активно да работи за насърчаване и координиране проучването на практиките по опазването на елементи на нематериалното културно наследство, действащи в страните от Югоизточна Европа, съгласно чл. 11, 12, 13 и 14 от Конвенцията от 2003 г;

2. Да разгръща активна дейност по посока организиране на курсове за обучение по следните теми:

а) Конвенцията от 2003 г. и нейните оперативни насоки;

б) различни примери на политики, в това число правни, административни, технически и финансови мерки, поощряващи опазването на нематериалното културно наследство .

в) запознаване с публикациите на ЮНЕСКО за идентифициране и документиране на нематериалното културно наследство и тяхното приложение в изследователската работа на място;

г) опазване на нематериалното културно наследство посредством формално и неформално образование.

3. Да разширява международното, регионално и суб-регионално сътрудничество чрез създаване на делови контакти с институции, работещи в областта на нематериалното културно наследство и по-специално тези, учредени под егидата на ЮНЕСКО (категория 2), с цел координиране на дейностите, обмен на информация и познания за опазването на нематериалното културно наследство и популяризиране на добрите практики.

4. Всяка своя дейност и програма Центърът извършва в съответствие с Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г. и по-конкретно нейните цели, задачи и определения.(чл.7)

Регионалният център в България е структуриран на принципа, на който функционират и останалите подобни центрове в света, както и на отделни взаимодействия от структурата на ЮНЕСКО, съобразени и с действащите български правно-нормативни изисквания. *Органите на управление са Общо събрание (Асамблея) (ОС), Управителен съвет (Изпълнителен съвет) (УС) и Секретариат*⁹⁸.

Върховен орган на центъра се явява Общото събрание (Асамблея), в което влизат: двама представители на правителството на Република България (Министерство на културата, Министерството на външните работи) или техни упълномощени представители; представител на всяка от държавите-членки, изпратили до Центъра уведомление за членство в съответствие с разпоредбите на член 12, ал. 2 от Споразумението между правителството на Република България и ЮНЕСКО и изразили интерес да бъдат представени в Съвета; представител на Генералния директор на ЮНЕСКО; представител

⁹⁸ Наименованията на отделните органи за управление на Центъра са в унисон с установената юридическа практика в страната. Отчитайки обстоятелството, че това е институция с международен характер, то в нейната кореспонденция често се използват определенията на ЮНЕСКО за сроден тип управителни органи, като същите са дадени за пояснение в скоби.

на Българската академия на науките; представител на Българската национална комисия за ЮНЕСКО; до двама представители на други междуправителствени организации или международни неправителствени организации, на които може да бъде предоставено място с решение на Общото събрание. (чл.18). Заседанията на ОС се провеждат периодично, като те биват редовни и извънредни. Редовните заседания се провеждат най-малко един път годишно, а извънредните при необходимост или при искане на 2/3 от членовете. Правомощията на ОС са: да изменя и допълва устава на Центъра; да избира и освобождава членове на Управителния съвет; право да взема решение за откриване и закриване на клонове; - да взема решение за преобразуване и прекратяване на Центъра; - да приема отчета на Управителния съвет за дейността на Центъра; - да взема решения относно дължимостта и размера на членския внос и на имуществените вноски на редовните членове на Центъра; - да взема решения за придобиване и разпореждане с недвижимо имущество, собственост на Центъра; - да отменя решения на Управителния съвет и на другите органи на Центъра, когато противоречат на закона, устава и ли на друго решение на Общото събрание; - да приема и изключва членове на Центъра; - да одобрява дългосрочните и средносрочните програми на Центъра; - да одобрява годишния работен план и бюджет на Центъра, включително щатното разписание; да преглежда годишните доклади, представени от Изпълнителния директор, включително двегодишна оценка на приноса на Центъра към програмните цели на ЮНЕСКО; - да приема правилника и определя финансовите, административните и свързаните с управлението на персонала процедури на Центъра в съответствие със законодателството на страната; - да взема решения за участието на регионални междуправителствени организации и международни организации в работата на Центъра; - да взема други решения, предвидени в закона. (чл. 19).

В периода между две заседания на Общото събрание основните въпроси свързани с дейността на центъра се определят от неговия Управителен съвет (Изпълнителен съвет). В него по право са включени представителите на трите организации-учредителки, като е предвидена възможността той да бъде в последствие разширен в своя състав, предвид обстоятелството за прием на нови страни членки Центъра. Правомощията на УС са фиксирани в устава и биват: - да представлява Центъра и определя обема на представителната власт на Председателя и останалите членове; - да осигурява изпълнението на решенията на Общото събрание; - да се разпорежда с имуществото на Центъра, при спазване изискванията на Устава; - да подготвя и внася в Общото събрание отчет за дейността на Центъра; - да подготвя и внася в Общото събрание проект за бюджет на Центъра за всяка финансова година; да определя реда и организира извършването на дейността на Центъра и носи отговорност за това; - да осигурява стопанисването и опазването на имуществото на Центъра; - да приема организационно-управленската структура, реда за назначаване и освобождаване на персонала, правилата за работната заплата и други вътрешни актове на Центъра; - да назначава ликвидаторите при прекратяване съществуването на Центъра, освен в случай на несъстоятелност; - да взема решение за участие в други организации; - да взема решения по всички въпроси, които по закон или съгласно Устава не спадат в правомощията на друг орган; да предлага на Общото събрание приемането и изключването на членове. (чл. 28)

В оперативен план, основното изпълнително звено на Центъра е неговия Секретариат, който се ръководи от Изпълнителен директор. Той се състои от определен брой експерти по различни направления – координация и международна дейност; работа по проекти и програми; връзка с медии и общественост и др. (чл.32)

Основната задача, която ЮНЕСКО възлага на Регионалния център в България, е свързана с изпълнение на стратегическата цел на ЮНЕСКО по отношение на разширение обхвата по приложение на Конвенция 2003, а именно: *изграждането на широка партньорска мрежа не само от експерти, но и от обществени лица, различни организации и съмишленици, съпричастни към идеите на Конвенцията за нематериално културно наследство*. За да се постигне тази цел първите стъпки на Секретариата на Центъра са насочени към насърчаване участието и сътрудничеството на държавите-членки и асоциираните членове на ЮНЕСКО от региона на ЮИЕ. Стъпвайки на основите на изградената в предходните години Регионална мрежа от експерти, същата бива доразширена и институционализирана, като към началото на 2013 г. с дейността на Центъра активно се ангажират официално излъчени представители на следните страни: [AL] Албания; [BA] Босна и Херцеговина; [BG] България; [HR] Хърватия; [ME] Черна гора; [MK] Македония; [RO] Румъния; [RS] Сърбия; [TR] Турция. Поканени за участие и в очакване на потвърждение за членство в Центъра са: [CY] Кипър; [GR] Гърция; [MD] Молдова; [SL] Словения.⁹⁹ С присъединяването си към Центъра всички държави приемат като обща стратегическа задача реализирането на съвместни действия, програми и проекти. В тази посока в те се ангажират с предприемане на стъпки за:

1. Насърчаване и популяризиране на националните практики по опазването на елементи на нематериалното културно наследство в страните от Югоизточна Европа, съгласно чл. 11, 12, 13 и 14 от Конвенцията от 2003 г.

⁹⁹ В близко бъдеще се предвижда разширяване на обхвата на дейност на Регионалния център и по посока на страните около черноморския басейн – [ARM] Армения, [GE] Грузия и [UK] Украйна.

2. Инициране и организирането на курсове за обучение по следните теми: Конвенцията от 2003 г. и нейните оперативни насоки; Различни примери на политики, в това число правни, административни, технически и финансови мерки, поощряващи опазването на нематериалното културно наследство; Запознаване с публикациите на ЮНЕСКО за идентифициране и документиране на нематериалното културно наследство и тяхното приложение в изследователската работа на място; Опазване на нематериалното културно наследство посредством формално и неформално образование.

3. Полагане на усилия за разширяване на международното, регионално и субрегионално сътрудничество чрез създаване на делови контакти с институции, работещи в областта на нематериалното културно наследство и по-специално тези, учредени под егидата на ЮНЕСКО (категория 2), с цел координиране на дейностите, обмен на информация и познания за опазване на нематериалното културно наследство и популяризиране на добрите практики.

По посока устойчивост в действията на Центъра, програмните документи препоръчват обединяване на общите усилията за:

1. Постигане на устойчиво развитие посредством насърчаване на непрекъснатото обучение, споделяне на добри модели и практики, обмен на данни и информация между страните от ЮИЕ, както и разширяване периметъра на действие към съседни страни и региони.

2. Работа на всички структури на Регионалния център, както и на неговите партньори за реализиране на поредица от международни семинари и конференции, чиято тематика е ориентирана към популяризиране и прилагане на Конвенцията от 2003 г. в страните от ЮИЕ.

В по-дългосрочен аспект основните начертани принципи се свеждат до:

1. Осъществяване на стратегически мениджмънт и стратегическо планиране свързано с основната мисия на центъра – популяризиране прилагането на Конвенция 2003;

2. Прилагане на гъвкави и съвременни модели за разширяване обхвата на дейност и изграждане на нови мрежи на партньорство;

3. Постигане на качествено нови методи на ефективност в управление на процесите за обучаване на специалисти в областта на нематериалното културно наследство;

4. Разгръщане на кампании свързани с обучителни модули, популяризиране и промотиране на отделни елементи на нематериалното културно наследство на страните от ЮИЕ.

За ефективно изпълнение на всички тези и допълнително постигаеми ангажименти ръководството на Регионалния център в София се ориентира към осъществяване на поредица от контакти и множество работни срещи, а също така и към провеждане на консултации с редица институции и отделни личности. Активна работа започва и за привличане на различни НПО в качеството на сътрудници в отделни разработки и проекти. В резултат на това се изграждат нови партньорства, насочени и към институционално укрепване и развитие. В международен аспект, активни връзки се поддържат с Отдела за нематериално културно наследство към Секретариата на ЮНЕСКО; Регионалните бюра на ЮНЕСКО във Венеция, Москва, Ташкент и Алмати; Националните комисии за ЮНЕСКО на страните от региона на ЮИЕ.

2. Система „Живи човешки съкровища” - Living Human Treasures System

2.1. Инвентаризация и документиране на нематериалното културно наследство. Създаване на регистри.

Съдържание:

- *Създаване на инвентарни описи – принципи и конкретни стъпки*

Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство дава възможност при подбора и предприемането на конкретни стъпки за нейното приложение отделните държави да отчитат своята специфика на развитие и същност. Препоръчително в случая е мерките по опазване да произтичат като следствие от един предхождащ ги етап на предварителното проучване и осъществяване на т.нар. *инвентаризационни (инвентарни) описи (списъци, регистри)*, които нагледно да разкрият съдържанието на представителните образци на нематериалното културно наследство на всеки един народ и общност. Съставянето на подобен тип инвентарни описи е една от съществените задачи, които Конвенция 2003 и оперативните директиви за нейното прилагане поставят пред държавите, които са я ратифицирали и която трябва да се поставя винаги с приоритетно значение¹⁰⁰. Смисълът, който Конвенция 2003 влага в изискването за изработването на тези инвентарни описи, се приема като неразделна част от опазването на нематериалното културно наследство. Това се основава на разбирането, че именно по този начин в най-пълна степен ще се разкрие същността му и същевременно ще се повиши осведомеността за него. Едновременно с това ще се получи най-ясна представа и за индивидуалната и колективна идентичност, като негови основни носители. Процесът на инвентаризация на нематериалното културно наследство и съставянето на изработените в следствие на тази дейност описи бива публично

¹⁰⁰ **Inventories: identifying for safeguarding** – <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00080> <28.04.2013>

оповестяване. Това цели както запознаване на общностите с извършеното в насока опазване на тяхната самобитност, така и насърчаване на творчеството и самоуважението в същите тези общности и отделните индивиди, които поддържат в съвремието идентифицираните практики на нематериалното културно наследство. И не на последно място, инвентаризацията способства за формулиране на конкретни планове за опазване на културното наследство по региони и в света като цяло.

Съгласно изискванията на член 11 от Конвенция 2003, от всяка държава - страна по нея се изисква да предприеме необходимите мерки, съобразно и спецификата си, за да се гарантира опазването на нематериалното културно наследство на нейна територия. Освен административни мерки, това предразполага и задължителното включване в този процес на общности, групи и съответни неправителствени организации. *Идентификацията се разглежда като поредица от действия насочени към описване на един или повече специфични елементи от нематериалното културно наследство в собствения си контекст, с което те да се отличават от другите.* Този процес на идентифициране и определяне трябва да доведе до т.нар. "инвентаризация". Това е необходим момент, който би следвало да бъде своеобразна прелюдия към последващи действия, насочени към опазване на вече идентифицирания елемент и да бъде последван от мерки позволяващи този елемент да бъде съхранен и препредаден на поколенията. Оперативните документи на ЮНЕСКО, разясняващи постановките и идеите на Конвенцията, отчитат важния момент, че към момента на нейното приемане всяка държава има не само своя специфика, но и вече започнали процеси на проучване и идентифициране на нематериалното си културно наследство. Ето защо се дава възможност самата тя да избере свой конкретен подход за осъществяване на процесите по инвентаризация. За да се постигне обаче общия очакван ефект, то Конвенцията поставя като

условие държавите-страни по нея не само да поддържат създадените инвентарни описи /регистри, но и да ги преглеждат и актуализират редовно. Изискването е те да бъдат добре изработени и навременно актуализирани, както и да се предприемат действия за тяхното достойние до широк кръг от хора, което да включва също така и представителите на самите общности и групи ¹⁰¹. На следващо място при разясняване на постановките свързани с изработването на инвентарните описи, се акцентира върху необходимостта от отчитане на обстоятелството, че част от вече наличните в някои страни описи са изработени в годините предшестващи изготвянето на самата Конвенция. Ето защо, тези описи / регистри могат да бъдат използвани за базисни, като съответно бъдат при необходимост доработени и надлежно актуализирани. Това следва да бъде един непрекъснат процес, който всяка една държава да насърчава и да създава условия за неговото развитие. В същото време липсата на изработен такъв опис не е пречка съответната държава да започне и работа по разработване на нужните документи (досие), свързани с подготовка на номинация определен елемент да бъде предложен за включване в някой от Списъците на нематериално културно наследство по Конвенцията – Представителен списък или Списък на застрашените елементи. Това условие може да бъде приложимо и при намерение за евентуалното искане за финансова подкрепа, особено ако тя е належаща. Отчита се още един съществен факт, а именно, че всяка една държава-членка носи своята *специфика съобразно територията и населението си*. Това обстоятелство има в определени случаи съществено значение и дава сериозен отпечатък върху развитието на процесите свързани не само с изграждането на отделните културни елементи, но и с възможностите и направеното през годините за тяхното опазване и популяризиране. Тук от значение се явява наличния капацитет и познания

¹⁰¹ Чл. 12 на Конвенция 2003.

на отделни представители на местната администрация, както и уменията на различни експерти работещи във всяка една държава. И не на последно място – нивото на научния потенциал в отделните страни. Ето защо, Конвенцията предоставя възможност на всяка държава, след като е идентифицирала вече своите цели, да може и да е свободна да изготви описите в унисон с общите разпоредби, но като отчита и най-подходящите за нея обстоятелства в зависимост от националните и местните условия, които задължително следва да бъдат взети под внимание. Основно задължение на държавните институции е да направят всичко възможно, за да координират и обединят усилията на различни ведомства, научни среди, неправителствени организации и местните общности, които да работят в посока създаване на благоприятни условия за изграждане на един или повече описи на нематериалното културно наследство по места.¹⁰²

В заключение, оперативните документи по прилагане разпоредбите на Конвенцията по отношение изготвянето на инвентарни описи регламентират, че инвентаризацията трябва да бъде двустранен процес - отгоре-надолу и отдолу-нагоре. Това означава активно и ефективно сътрудничество между носителите на традицията - местните общности, подкрепени от отделните правителства и неправителствени организации. Ето защо, с цел адекватно изпълнение на оперативните директиви, за да се отговори и на изискването за активно участие на местните общности, при изготвянето на инвентарните описи следва да се има предвид следното:

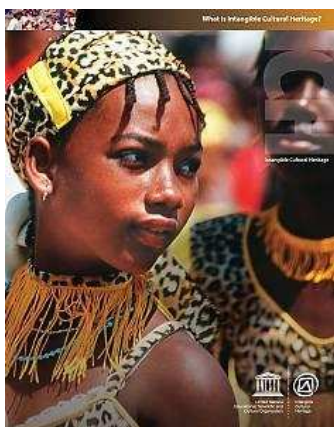
Необходимо е държавите да направят всичко възможно, така че:

- да се подберат правилни подходи при идентифициране на общностите и групите и техните представители;

¹⁰² **Inventories: identifying for safeguarding –**
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00080> <28.04.2013>

- да се изисква получаване на предварително информирано съгласие от съответните общности, които са запознати с нуждата от пристъпване към подобна инвентаризация;
- да се запази същността и идентичността на съществуващите практики;
- да се насърчава активното участие в процесите по изработване на описите на местните или регионални власти;
- да се вземат предвид и отчитат добрите практики в тази насока, като същите се мултиплицират в различни страни ¹⁰³.

2.1.1. Изграждане на инвентарни описи и превръщането им в национални регистри

Съдържание:

- *Практики и световен опит при изготвянето на инвентарни описи - Бразилия, Венецуела, Филипините, България.*
- *Превръщането на инвентарните описи в национални регистри*

Създаването на инвентарни описи на нематериалното културно наследство в отделните държави преминава през различни етапи на развитие. Самият процес протича във всяка една страна, в съответствие с общите указания и оперативни директиви на ЮНЕСКО, както и с отчитане на местната специфика и ниво на подготовка на наличните кадри.¹⁰⁴ Отчитайки този

¹⁰³ **Involvement of tradition bearers and practitioners –**
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00259> <28.04.2013>

¹⁰⁴ **Оперативен документ - Насоки за инвентаризацията на елементи на нематериалното културно наследство -**
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00266> <28.04.2013> - Вж Приложение № 3

факт Отделът за нематериално културно наследство в Париж разпространява опита на някои от страните разработили свои регистри, като изказва предложение същият да бъде мултиплициран и използван от останалите. Като успешен пример се посочва извършеното от Бразилия, Венецуела, Филипините и България.

➤ **Опитът на Бразилия при изготвяне на инвентарни описи**

Изработването на инвентарен опис на нематериалното културно наследство на Бразилия има своята предистория. Още през 1937 г. бразилската държава създава специално звено, което бива натоварено със задачата да предприеме конкретни действия във връзка с издирването, класифицирането и правната защита на движимото и недвижимото културно наследство. Тази задача се поема от Института за исторически и художествени наследства (IPHAN) и обединява усилията на едни от най-изявените бразилски интелектуалци, учени и общественици. Благодарение на тези дългогодишни действия днес в Бразилия обект на проучване и протекция са повече от 20 000 сгради с историческа стойност, 83 градски центрове, 12 517 регистрирани археологически обекти. Събрани са повече от 1 млн обекта представляващи културното наследство, около 250 000 тома библиографска и архивна документация, много фото и видео материали. Силен тласък на този процес дава приетата през 1972 г. от ЮНЕСКО Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство. На базата и на този нормативен документ се провежда и активна работа по описване на идентифицираните нематериални активи. Възприема се, че наличните живи културни ценности следва да бъдат защитени чрез специално адаптирани средства. През 2000 г. публично бива оповестен създавания вече специален регистър на нематериалното културно наследство на Бразилия.¹⁰⁵ В себе си

¹⁰⁵ Instituto de Patrimônio Histórico e Artístico Nacional – IPHAN - <http://portal.iphan.gov.br/portal/montarPaginaInicial.do> <28.04.2013>

той събира в едно различни документирані елементи, за които бива посочено, че следва да бъдат не само съхранени, но и надлежно популяризирани. Това се прави с оглед опазване на индивидуалните и колективните права на техните носители. Предвид фактът, че нематериалното културно наследство е подвластно на неминуеми житейски промени, то се приема, че регистърът подлежи на периодично преразглеждане. Съгласно утвърдените правила това следва да се извършва най-малко веднъж на всеки десет години. Вписаните вече в регистъра елементи придобиват правото да търсят и получават държавна материална подкрепа и се ползват от специална протекция. Към това се прибавя и използване възможностите на специално създадена национална програма, която отчита, че наличното в страната културно многообразие е в пряка зависимост и от своите носители, които са представители на различни етноси. Това е ясно отбелязано и в създадената от IPHAN „Методика за изготвяне на инвентарни описи и регистри“, текстовете, на която биват съотнесими и към културното наследство като цяло. Съществен елемент в нея е отчитането на етно-културното разнообразие от хора: коренно население; афро-бразилски групи от хора, живеещи в обособени градски зони; отделни хора и групи от хора живеещи в мултикултурна среда. Конкретно идентифицираните елементи на нематериалното културно наследство се разделят в четири категории: (1) „Празници“, (2) „Форми на изразяване“, (3) „Занаяти или традиционни занятия“ и (4) „Места или физически пространства“. Отбелязва се необходимостта от отбелязване мястото на съществуване на съответния елемент - село, квартал, зона, градски ареал, културно диференциран географски район или комплекс от различни територии. Самата методология по инвентаризиране предвижда три фази на работа: (1) предварително събиране на информация; (2) установяване и документиране; (3) изследване и обяснение. Специален

акцент се поставя върху елементите и културните ценности, изложени на потенциални рискови условия.

Според IPHAN, важно условие за доброто извършване на процеса по инвентаризация на нематериалното културно наследство е да се отчете културното многообразие на страната. По този повод бива разработен механизъм за защита и създаване на условия за подобряване ежедневието на носителите на традицията. В статистическо отношение от влизането в сила на конкретните действия по изготвянето на Регистъра и неговата методика, за период от десет години са създадени 48 описи на културни ценности, като нови 47 са в процес на разработване. Създадени са 11 конкретни планове за действие, които да гарантират и принципите на препредаване на наученото и приемственост.¹⁰⁶

➤ **Опитът на Венецуела при изготвяне на инвентарни описи**

Латиноамериканската държава Венецуела също е един от добрите примери за страна прилагаща на практика идеите на ЮНЕСКО по отношение опазването и съхраняването на нематериалното културно наследство. През 1993 г. основавайки се на разпоредба в специалният „Закон за защита и опазване на културното наследство“ (Ley de Protección y Defensa del Patrimonio Cultural) бива създаден Институт за културно наследство (Instituto del Patrimonio Cultural - IPC). Една от най-важните задачи, която се възлага за изпълнение на института, е да бъде съставен подробен опис с инвентаризация на венецуелското културно наследство. Още в началото на създаването си списъкът включва идентифицирани до този момент 610 обекта, 476 от които са архитектурни. В етапа на проучвания специалистите от IPC достигат до идеята, че включването в инвентарните описи

¹⁰⁶ **The Brazilian experience in inventory-making -**
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00264> <28.04.2013>

единствено на обекти от материалното културно наследство, не е добър подход, тъй като това не би отразило по най-правилен начин общото културно наследство на страната и неговото представяне би било само едностранчиво. Ето защо, след 2003 г. експертите от института насочват своите усилия към по-всеобхватно идентифициране на отделните елементи и обобщаването им в инвентарни описи. В тях, като отделен акцент се представят образците на нематериалното културно наследство. Усилията довеждат през 2005 г. в описите да бъдат включени общо 68 000 обекта представляващи материалното и нематериалното културно наследство на Венецуела.¹⁰⁷

Първоначално използваната методика при създаване на инвентарните описи предвижда с тази дейност да се ангажират единствено специалисти, които на базата на общодостъпни и публични материали да извършат идентификацията, след което да разпишат отделния елемент в съответния описите. В последствие обаче, става ясно, че това е трудно приложим и неточен метод, особено когато елемент на описване бива обект на нематериалното наследство. Ето защо се възприема при разглеждането на нов елемент да се потърси мнението и на самата общност-носител, която следва да отговори на въпроса – доколко този елемент е ценен от нея. Крайната цел е всички регистрирани в новият списък елементи да представят по най-правилния начин различните форми на културно изразяване, характерни за венецуелските общности и групи. Това довежда и до издирване и включване в описите на отделни лица, чийто умения най-добре характеризират колективната идентичност на венецуелците. Използването на тази нова методика започва през 2004 г., като в началото се събира първична информация на общинско ниво. Инструментаримът

¹⁰⁷ **Misión y Visión Del Instituto del Patrimonio Cultural -**
http://www.ipc.gob.ve/ipc/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=31&Itemid=27 <28.04.2013>

включва работа с различни вече съществуващи въпросници. Постепенно те биват заменени от нови такива, които по-точно оценяват спецификата на издирваните обекти. В новите въпросници се застъпва идеята, че всеки въпрос логично предшества следващия го, но в същото време оставя и достатъчно гъвкавост, за да може най-точно да се събере нужната информация. Събиращите я като цяло са хора, работещи в сферата на културата. Разчита се обаче и на доброволци – най-вече студенти и местни учители. Това спомага самата общност да бъде най-точно разбрана, а също така своевременно информирана за целта, с която се попълват съответните въпросници, както и за обхвата на самия проект. За целта бива публикуван и специален каталог - *Catálogos del Patrimonio Cultural Venezolano*, в който са включени резултатите от направената инвентаризация в 335 общини. Каталогът се предоставя безплатно на всяка една общност, както и на всяка културна, социална и образователна институция, функционираща на територията на общините. При съставянето на самите описи за нематериалното културно наследство е избран подхода идентифицираните елементи да бъдат обособени в пет области: (1) Общи обекти; (2) Наследено препредаване; (3) Индивидуални практики; (4) Устни традиции; (5) Колективни практики. Самият опис задължително се състои от кратко описание на елемента, придружено от снимков и видеоматериал. Данните се оповестяват и стават достъпни през Интернет и различни електронни медии. На специален ред биват изведени идентифицираните като застрашени от изчезване елементи, на които следва да се отделя специално внимание. Важен елемент от методиката е виждането, че описът се явява не само инструмент за съхранение на наследството, но е и основен културен и

образователен модел, който се използва при разработването на политиките за устойчиво развитие.¹⁰⁸

➤ **Опитът на Филипините при изготвянето на инвентарни описи**

Всички оперативни директиви на ЮНЕСКО, отнасящи се до нематериалното културно наследство, призовават да се разработват и апробират от отделните страни нови подходи насочени към идентифициране на елементите. Това се прави с оглед и на стимулиране разработването на разнообразен тип методологии, които в последствие да бъдат мултиплицирани. Обяснение за това е обстоятелството, че всяка държава притежава не само своя исторически дадена специфика, но и собствен начин на устройство и управление. В същото време голяма част от тях са на различно ниво на икономическо и социално развитие в съвременното. Ето защо, в контекста на това определен интерес представлява самостоятелно разработената и активно прилагана от Филипините методология. Разположена на повече от 7 000 острова, филипинската държавата се откроява с изключително разнообразни форми на културно наследство, носено и съхранявано от отделните общности, които я населяват. Въпреки, че различните групи хора, които живеят във Филипините имат сходни култури, то налице са и много малки-локални езикови групи. Те са разпръснати основно на двата големи острова - Лусон и Минданао. Коренното население тук в по-голямата си част е останало изолирано от процесите на модернизация и все още има начин на живот, основан от предците му. Представители на една от тези общности – Субанен (Subanen), населяваща западната част на о. Минданао, през 2003-2004 г.

¹⁰⁸ **The Venezuelan experience in inventory making -**
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00265> <28.04.2013>

самостоятелно предприемат поредица от действия насочени към документиране на културната си идентичност, традиции и същност. В основата на тази дейност се поставят познанията свързани с растенията, използвани от всички в ежедневието. Те са съществен момент от бита на хората, тъй като той е построен основно върху използването на растенията не само като начин на живот и препитание, но и като важна част от местните обреди и ритуали. Допълнителен тласък за проявеното желание към започване на тези събирателски усилия дава съвременния начин на живот, който довежда до влошаване на растителното разнообразие в региона, породено не само от климатичните промени, но и от експлоатацията на ресурсите от страна на населението. Оценява се, че това ще окаже пагубно влияние и върху традицията за използване на отделните растителни видове, която има опасност да замре, а отделни нейни проявления да изчезнат. Ето защо, подетата кампания за документиране на елементите на местните обичаи, вярвания и традиция намира много привърженици. Те споделят убеждението си, че е необходимо да се извършат действия насочени към съхраняване на традицията, както и към нейното предаване и дообогатяване през поколенията. Постепенно, с напредване на процеса по документиране, към усилията на иницииралите го местни лидери на общността в помощ се притичват и специалисти. В резултат на това бива изработен инвентарен опис, представящ местната традиция и познания, които следва да бъдат популяризирани и съхранени. Самият опис е представен в мултимедиен вариант, който освен на местния език е преведен и на английски език. Правителството на Филипините одобрява този продукт, като го предоставя за учебно пособие за ученици, които могат по този начин да се докоснат до собствената си традиционна култура и обичаи. В същото време, посредством събрания материал се разработва и програма за обучение и ограмотяване на специфичния език на общността. В съответствие с международната практика, всички събрани и обобщени материали биват

структурирани и стават обект на специална регистрация от страна на правителствените служби, които признават авторските и интелектуални права на местната общност като носител на тази информация. Използвайки тази методология за събиране и документиране, Филипините успяват да изработят специфичен тип инвентарен опис. От страна на ЮНЕСКО този пример се възприема като успешен и препоръчва за използване, когато се търси модел за съхраняване на устно претрдаваната идентичност и познания на една малка езикова общност. Тази практика способства в една специфична обстановка на живот да се подпомогне местната общност натрупаните от нея познания да бъдат претрдавани през поколенията, което ефективно допринася за утвърждаване на тяхното оцеляване и жизнеспособност и в съвременните условия на живот ¹⁰⁹.

➤ **Опитът на Етиопия в изготвянето на инвентарни описи**

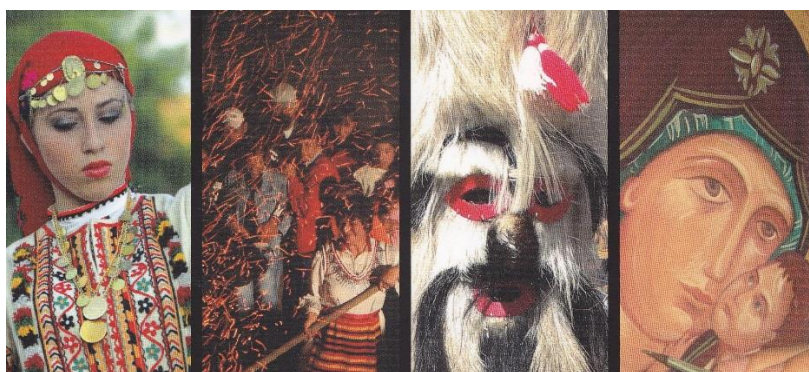
В съответствие със статута си, ЮНЕСКО развива широка дейност в различен тип държави. Особени усилия се полагат по отношение разширяване обхвата на дейност сред африканските държави, в които се очертават най-много образци на културни традиции. В столицата на Етиопия – Адис Абеба, бива учреден и офис на ЮНЕСКО, който се занимава с проблематиката в сферата на културата в африканския регион. В изпълнение на тази ключова за ЮНЕСКО политика етиопското правителство започва разработка и изпълнение на мащабен четиригодишен проект, насочен към събиране на елементи и инвентаризация на музикални и танцови традиции от територията на страната. Това се явява в изпълнение

¹⁰⁹ **Joshua project - People-in-Country Profile. Subanen, Central of Philippines -** <http://www.joshuaproject.net/people-profile.php?peo3=11138&rog3=RP> <28.04.2013>; **Community-based documentation contributes to the viability of intangible cultural heritage in the Philippines -** <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00261> <28.04.2013>

и на националната стратегия, ориентирана към изграждането на местни инвентарни описи, които да обхванат всички аспекти на нематериалното културно наследство на етиопския народ. Проектът като цяло цели да се изгради и утвърди също така местен капацитет от специалисти, които професионално да се занимават с отделните етапи по документирането и популяризирането на живота и традициите в този африкански регион. Първоначално това се изпробва на ниво средно образование. В музикалното училище в гр. Яред, учениците биват обучавани по различни програми, целящи да ги запознаят с етнокултурното и музикално богатство на етиопците. На следващо ниво, университетът в Адис Абеба организира и провежда поредица от специализирани курсове за специалисти по етномузикология.¹¹⁰ Всичко това служи за основа на стартирането през 2006 г. на пилотен проект, инициран и подкрепен от страна на ЮНЕСКО, целящ провеждане на нови широки проучвания и изграждане на инвентарни описи в областта на традиционната музика и танци. Т.нар. „Музикален пейзаж от Адис Абеба“ представя осъществените проучвания и идентифицираните в резултат на тях съхранени традиции в столицата на Етиопия. Ареалът на изследване е широк, като проучени се явяват области от южната част на страната. В екипите се привличат и специалисти от чужди страни. Резултатите се представят по време на проведения през октомври 2006 г. семинар „Среща на инвентаризация на нематериалното културно наследство в Етиопия, Джибути и Сомалия“. По време на състоялите се дискусии, Етиопия представя своята готовност за създаване на национална стратегия и методология при изработката на инвентарни описи. Основни моменти в нея са: - мястото и присъствието на представители на местните общности и неправителствения сектор при конкретната работа по описите;

¹¹⁰ **A four-year project to record living music and dance traditions in Ethiopia: towards a comprehensive national intangible cultural heritage inventory** - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00262> <28.04.2013>

- необходимост от широк кръг проучвания в различни области на страната;
- организиране на поредица от предварителни обучения; - широко оповестяване пред обществеността на получените резултати и повишаване на информираността ѝ за значението на нематериалното културно наследство; - активна работа с представители на местните и национални власти. В основата на своята методология Етиопия поставя принципите за утвърждаването на добри модели и практики, насочени основно сред страните от африканския континент¹¹¹. Продължавайки това виждане, в периода 2007 – 2011 г. Адис Абеба става домакин на поредица от международни семинари и обучения: 9-10 февруари 2007 г. - Втора среща, организирана в рамките на инициативата "Изграждане на капацитет за запазване на езика и устните традиции и изрази в Субсахарска Африка", по време на която се разглеждат различни казуси, с които са се сблъскали африкански експерти, участващи през последните години в проучвания свързани с опазването на застрашените от изчезване езици; 14-18 ноември 2011 г. - Семинар на тема "Изграждане на капацитет за изпълнение на нематериалното културно наследство, съобразно Конвенция 2003"¹¹².

¹¹¹ Meeting on inventorying intangible cultural heritage in Ethiopia, Djibouti and Somalia - http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00040 <28.04.2013>

¹¹² Identifying Good Practices in Safeguarding Endangered Languages in Africa - http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00039 <28.04.2013>; Capacity-building workshop on the implementation of the Intangible Cultural Heritage Convention-http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00162 <28.04.2013>

➤ **Опитът на България при изготвяне на инвентарни описи**

Корицата на изданието, съдържащо българския национален регистър - „Живи човешки съкровища – България“

България е сред пионерите при изработването на инвентарен опис на своето нематериално културно наследство, който по своята същност изгражда и структурата на българския национален регистър. Създаването му се осъществява за сравнително кратък период от време. Същинската работа обаче бива предшествана от етап на предварителна подготовка и изследователски проучвания. По подобие и на други сходни описи, първите стъпки по изготвянето на българския също се предприемат в годините, предшестващи официалното приемане текста на Конвенцията

на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство. По този начин, периодът на подготовка и коментари по същността на националния регистър в България съвпада и с етапите по разработване на основните текстове и финализирането им в окончателния вариант на Конвенция 2003 в рамките на ЮНЕСКО. Това се явява допълнителен положителен момент, който способства за взаимстване на най-добрите практики и опит по тази тематика. Допълнителен момент се явява и обстоятелството, че в рамките на Европа България е първата страна, която предприема конкретни стъпки в тази посока. Останалите изработени описи и регистри биват създадени в страни извън европейския континент.

Изработването на българския инвентарен опис и последващ го регистър е пряк резултат от обединените усилия на научните среди в лицето на Института за фолклор при Българската академия на науките,

Министерството на културата на Република България, административните структури на българските общини и широката мрежа от музеи и читалища в страната. Неговото реализиране се превръща в съществена част на изпълнението на стартирал в началото на 2001 г. национален проект под името „Живи човешки съкровища – България“. Същият е част от пилотната програма на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“ (‘Living Human Treasures’). Избраната методология бива класическа за подобен тип разработки и включва обособени *етапи на проучване, изследване и осъществяване на последващ анализ*. Към това се прибавя и провеждането на активна теренната работа, включваща реализирането на широко анкетно проучване. Опирайки се на тази методология, екип от специалисти осъществява първоначалното проучване на наличния извор и съществуващ научен материал. Следващата крачка е белязана от изготвянето на обобщена анкетна карта. Приема се, че същата следва да бъде разпространена в ареала на цялата страна, като посредством нея ще се изследва виждането на представителите на отделните общности и групи. Съдържанието и принципите заложи в картата биват предварително обсъдени на организиран от Министерството на културата национален семинар, който се провежда в София. Предвид спецификата на работата, която се очаква да бъде извършена, поканени за присъствие са експерти от регионалните центрове „Читалища“, музейни специалисти, представители на общински и областни администрации. Те биват запознати със същността на анкетната карта. Дискутирани се отделните практически моменти, които ще съпътстват провеждането на самата кампания по анкетното проучване. Картата е отпечатана в 3000 екземпляра, които са разпространени в цялата страна. Следва теренната работа, в която активно участват и съдействат всички читалища от страната. Получените резултати биват събрани с помощта на Министерството на културата и предадени в Института за фолклор за обобщаване и последващо анализиране. Започва етапа на самото

изработване на инвентарния опис/регистър. В хронологичен порядък следват още два национални семинара, по време на които се дискутират резултатите видими от анкетното проучване. Важен момент се явява обстоятелството, че през всички етапи от изготвянето на описа/регистъра се предоставя възможност местната общност и отделните групи да правят своите предложения, както и корекции по отношение на обобщаваната крайна информация. След изготвянето си описът придобива формата на национален регистър на нематериалното културно наследство и бива оповестен под името *„Номенклатура „Живи човешки съкровища – България“*. На 17 декември 2002 г. той е официално връчен на министъра на културата на Република България, в качеството му на лице *„представляващо държавата“*¹¹³.

Българският регистър на традиционните дейности и умения по програмата *“Живи човешки съкровища”* е структуриран в два основни раздела, съобразно ареала на изследване – на национално ниво и по региони. В случая е използвано административното деление на България, което се състои от 28 административни области. В първия обхват – национален, са представени всички дейности и умения, които са характерни за цялата страна и я представят в нейната цялостност. Тук са елементите, които държавата е припознала като такива с общонационална значимост. Във втория обхват – регионален, се представя типичните за отделните области практики и умения, като те са показани в по-детайлен вариант. В методологическо отношение се поставя знак за *равенство между понятията традиционно, фолклорно и старинно*. Българският национален регистър е структуриран в шест основни раздела: (1) *Традиционни обреди и празници*, (2) *Традиционно пеене и свирене*, (3) *Традиционно танцуване и традиционни детски игри*, (4) *Традиционно разказване*, (5)

¹¹³ Сантова, Мила и колектив. Живи човешки съкровища..., с. 9 и сл.

Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци, (6) Традиционна медицина. Основните критерии за осъществяване на целия инвентаризационен процес и включване на даден елемент в регистъра са: автентичност, представителност, художествена стойност, жизненост, устойчивост през времето на традицията. Подредбата на дейностите в номенклатурата като цяло е съобразена с принципа за равнопоставеност на всички елементи като културна стойност. Отчита се и обстоятелството, че отделните елементи подлежат на непрекъснато наблюдение, както и допълване при идентифициране на нови такива. Колкото и да е съхранена българската традиционна фолклорна култура, с времето в нея все пак са настъпили някои съществени промени. Ето защо регистърът може да бъде допълван и с нерегистрирани към момента на неговото изготвяне културни дейности и умения, ако те отговарят на възприетите основни критерии ¹¹⁴.

¹¹⁴ Сантова, Мила и колектив. Живи човешки съкровища..., с. 12-13

2.2. „Живи човешки съкровища – България“

2.2.1. Национална система „Живи човешки съкровища – България“

Съдържание:

- Същност на системата „Живи човешки съкровища – България“
- Принципи на реализация
- Основни документи – ръководства, насоки, формуляри и др.

Лого на електронния вариант на българския национален регистър „Живи човешки съкровища – България“

<http://www.treasuresbulgaria.com/>

В разпоредбите на Член 2 от Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство е отбелязано, че по своята същност то предразполага формиране чувството за самобитност и приемственост на общностите, групите и отделните лица, като неговото опазване е гаранция за насърчаване на човешкото творчество и обогатяване на културното многообразие. Отчита се обаче обстоятелството, че значителна част от съществуващите все още знания и умения са заплашени от изчезване поради намаляването на броя на хората, работещи в тези области. Основни фактори за това се явяват недостига на средства и все по-засилващите се процеси на глобализация. С оглед предотвратяване на този катастрофален за духовността на човечеството катаклизъм, посредством своите програмни документи и оперативни програми ЮНЕСКО препоръчва да се направят съществени крачки за гарантиране опазването на нематериалното културно наследство. Тези мерки е необходимо да се предприемат не само на международно, но и на национално и регионално ниво. Това е в отговор и

на възприетата от ЮНЕСКО основна мисия, насочена към *“гарантиране развитието и свободната изява на всички култури по света, всяка от които се опира на своите собствени корени, като нейният разцвет може да бъде постигнат само в контакт с другите култури”*¹¹⁵.

През 1993 г., по време на редовната сесия на Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО Република Корея излиза с официално предложение да се учреди нова система / програма, която да носи името „Живи човешки съкровища“. В основата стои натрупания опит сред някои от източните държави, които полагат огромни усилия, насочени към съхраняване на културната идентичност на своите народи. Идеята бива подкрепена от повечето държави. Приема се решение, с което се приканват всички държави-членки да създадат подобни системи в страните си. Този акт бива последван от поредица оживени дискусии, множество международни съвещания и заседания на работни групи в различни точки на света, с цел определяне на обсега на понятието и насърчаване на създаването на национални системи в тази област.¹¹⁶ След приемането на Конвенция 2003, мненията по въпроса се концентрират около становището, че новите процеси налагат и ново мислене при изработката на подобни програми, което предразполага и обновяване на тяхното съдържание. Към това насочва и чл. 12 на Конвенцията, който говори за изработването на национални инвентарни описи / регистри, посредством които отделните страни да предприемат стъпки за идентифициране на своето нематериално културно наследство. В същото време това ще представлява един от най-ефикасните начини за

¹¹⁵ **Нематериално наследство. Европейски дни на на наследството в България 2006.** – Информационна брошура - <http://mc.government.bg/page.php?p=27&s=32&sp=33&t=35&z=0> <28.04.2013>

¹¹⁶ Първата система под името „Живи човешки съкровища“ е създадена през 1950 година в Япония. Република Корея изгражда своя собствена система през 1964 година. В следващите 40 години шест друи държави - Филипините, Тайланд, Румъния, Франция, Чешката република и България - поемат този почин и също са създават свои системи, които обаче се различават чувствително една от друга.

трайно съхранение на традициите в съвременния свят. С изготвянето на такъв тип инструменти ще се и постигне извеждане на преден план грижата за хората, които ги олицетворяват, както и тяхното насърчаване да продължават да усъвършенстват своите знания и умения и да ги предават на следващите поколения. Основавайки се на всичко това посланието, което ЮНЕСКО отправя като оперативна директива към страни-членки, които приемат идеята за създаване на национални системи под общото име „Живи човешки съкровища“, е в своите разработки те да вземат предвид следните обстоятелства:

- културните явления, които нямат материален характер са изключително крехки и силно застрашени от изчезване;
- традиционните култури стават все по-уязвими и поради съвременните процеси на глобализация;
- необходимо от съхраняване не толкова и не само на отделните културни паметници, а и на човекът - носител на традиционни знания и умения, въз основа от практикуването на които се раждат културни феномени;
- нужно е осигуряване на условия за предаването на традиционните знания и умения на следващите поколения.¹¹⁷

Целите, които трябва да се начертаят при изготвянето на националните системи „Живи човешки съкровища“ трябва да постигат:

1. Запазване на традиционните знания и умения, които притежават и висока степен на историческа и художествена стойност;
2. Разработване на мерки за осигуряване на специална протекция и отговорности за запазване на нематериалното културно наследство;

¹¹⁷ **Encouraging transmission of ICH : Living Human Treasures -** <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00061> <28.04.2013>; **Guidelines for the Establishment of. Living Human Treasures Systems.** Updated Version (2002) - <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/129520eo.pdf> <28.04.2013>

3. Насърчаване на младите хора да изучават своето минало и традиция, да ценят културно си наследство, да го опазват и препредават през поколенията.¹¹⁸

Приемайки указанията на ЮНЕСКО, понастоящем освен държавата инициатор за създаването на системата „Живи човешки съкровища“ – Република Корея, още осем държави възприели този почин и са изградили свои национални такива. Това са *Япония, България, Чешката Република, Франция, Нигерия, Сенегал, Филипините и Тайланд*. Избраните принципи и модели във всяка една от тях са различни. В основата обаче стоят общите препоръки, изказани от страна на ЮНЕСКО и обединени в общия документ *„Насоки за създаване на национални системи „Живи човешки съкровища“*¹¹⁹. В тях изрично се упоменава, че това понятие следва да се използва като определение за „лицата, които притежават много висока степен на знания и умения, създават и разпространяват специфични елементи от нематериалното културно наследство“. Всяка държава-членка има правото предвид и спецификата си да избере подходящо заглавие на системата, за да определи носителите на знания и умения.¹²⁰

* * *

България е една от първите държави, които приемат да реализират на своя територия идеите и принципите заложили от ЮНЕСКО в пилотната фаза на „Живи човешки съкровища“. Първият етап на осъществяване на тази специфична програма започва в началото на 2001 г. По същото време,

¹¹⁸ Encouraging transmission of ICH : Living Human Treasures...

¹¹⁹ Guidelines for the Establishment of National “Living Human Treasures” Systems - <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00031-EN.pdf> <28.04.2013>

¹²⁰ Така напр. системата в Република Корея носи името „Национални живи съкровища“; във Франция е озаглавено с името „Майстори на изкуствата“; в Чешката република - „Носители на популярни занаятчийски традиции“ и пр.

българските специалисти разработват и Националния регистър на дейностите в областта на опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство. Изработените опис и номенклатура съдържат идентифицираните елементи. Те се превръщат в основа за последващи действия за актуализиране и издирване на нови образци. Националният регистър приема името „Живи човешки съкровища – България“ и бива оповестен публично. Скоро след официалното му излизане той бива отпечатан под формата на луксозно двуезично издание – на български и английски език ¹²¹. С цел разпространяването му сред възможно най-широка аудитория той бива изработен и в електронен вариант, представен под формата на интернет-сайт. Същият отново бива двуезичен – на български и английски език - <http://www.treasuresbulgaria.com/>. И в двата вида издание са събрани огромно количество от материали, които са представени под формата на текстове, фото и видео материали. Всички те оформят своеобразна база с данни за „културната памет“ на българския народ. Вторият етап от работата по изграждането на Националната система „Живи човешки съкровища – България“ се реализира след приемането на Конвенция 2003. По този начин практически започва и реализацията на заложените в нея правила. Първото, към което се пристъпва, е изпълнението на указаното в чл. 16, а именно – Изработване и попълване на Представителен списък на шедеврите на нематериалното културно наследство. Това се явява важен момент, тъй като той е в съответствие и с препоръките на ЮНЕСКО съдържащи се в споменатите вече „Инструкции за създаване на Национални системи „Живи човешки съкровища“¹²², както и последващите указания за попълване на

¹²¹ **Живи човешки съкровища – България / Living Human Treasures - Bulgaria.** С, Университетско издателство „Проф. Марин Дренов“. 2004 г.

¹²² **Guidelines for the Establishment of National “Living Human Treasures” Systems -** <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00031-EN.pdf> <28.04.2013>; **Инструкции за**

Представителния списък на световните шедеври¹²³. Вниманието се съсредоточава към създаване на условия и предприемане на конкретни мерки, насочени към съхраняване на знанията и уменията за културно изразяване и тяхното предаване на следващите поколения. Използвайки натрупания опит, екипът от експерти, работили и по създаването на регистъра, разработват методиката, която да бъде използвана по създаването на българския Представителен списък. Базисни отново са оперативните указания на ЮНЕСКО. По този начин, през 2006 г. биват публикувани разработените три основни документа – *Определение на Националната система „Живи човешки съкровища – България“*¹²⁴, *Типов формуляр за кандидатура*¹²⁵, съпроводен с *Ръководство за попълване на типов формуляр за кандидатура*¹²⁶ и *Критерии за номиниране*¹²⁷. Всички те са разгледани на заседания на Националния съвет по нематериално културно наследство към Министъра на културата, който ги утвърждава и препоръчва за приложение. Приема се, че през първото издание на програмата тези документи ще бъдат практически приложени, като в последствие ще се доработват и дообогатяват. Координиращите функции по цялостното изпълнение на програмата се поемат от страна на Министерството на културата и неговата специализирана администрация. Следващата фаза от работата включва предприемане на действия и поредица от конкретни стъпки, насочени към популяризиране

създаване на Национални системи „Живи човешки съкровища -

http://www.unesco-bg.org/file_store/tresorsvivantsinstructions.bg.pdf <28.04.2013>

¹²³ **Instruction for inscription on the Representative list ICH -**

www.unesco.org/culture/ich/doc/download.php?versionID=07287 <28.04.2013>

¹²⁴ Вж Приложение № 4 – Национална система „Живи човешки съкровища – България“.

¹²⁵ Вж Приложение № 5 - Типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“.

¹²⁶ Вж Приложение № 6 – Ръководство за попълване на типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“.

¹²⁷ Вж Приложение № 7 – Критерии за номиниране на „Живи човешки съкровища – България“.

инструкциите на ЮНЕСКО за създаване на национални системи „Живи човешки съкровища“ сред широк кръг от специалисти, както и сред различни представители на отделните общности в страната. През цялото време този процес се наблюдава от страна на Министерството на културата, Националната комисия на Република България за ЮНЕСКО и Института за фолклор при БАН.

По същото време започва и активна работа по разработката на т.нар. досиета - пакета с номиниращи документи, съдържащи необходимата информация за подбрани елементи, които да бъдат включени в Националния представителния списък /листа/. Съгласно утвърдените правила, всяко досие включва в себе си следния набор от материали: - специално попълнен формуляр; - писмено съгласие на представителите на отделните общности или индивидуални лица; - фото материали; - видео материал. Предложените за вписване елементи следва да са съобразени с утвърдените първи *пет критерия от Националния регистър* - (1) *Традиционни обреди и празници*, (2) *Традиционно пеене и свирене*, (3) *Традиционно танцуване и традиционни детски игри*, (4) *Традиционно разказване*, (5) *Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци*. За шестия утвърден критерий - Традиционна медицина, се приема да не бъде прилаган в първите издания на Представителния списък.¹²⁸ *Самият формуляр включва отделни раздели като: идентификация и описание на кандидатурата, мотивация за нейното предложение, план за действие по опазването, съхранението и популяризирането на елемента*. В указанията за провеждане на кампанията, свързана с номинациите за листата на „Живи човешки съкровища-България“, се предвижда предложенията да се правят

¹²⁸ Съгласно решение на Националния съвет по нематериално културно наследство разделът „Традиционна медицина“ бива изключен за номиниране. Това решение е приложено при трите досегашни попълвания на Представителния списък – 2008 г., 2010 г., 2012 г.

веднъж на всеки две години, като процедурите по тях подлежат на периодично актуализиране. Като крайна цел е заложено получените резултати да способстват не само за изработването и попълването на Национален представителен списък на шедевровете на нематериалното културно наследство, но и за изграждането на *единен архивен фонд*, съхраняващ се в създадения вече към Института за фолклор „Национален център за нематериално културно наследство“.

Практически, в основата на подхода избран за реализиране на Националната система „Живи човешки съкровища–България“ се поставя методиката, използвана и при изготвянето на националния регистър. Приема се кампанията по номинирането да протича отново в *два етапа - регионален и национален*. На регионално ниво се прави първичен подбор на подадените кандидатури, като одобрените се представят за национална селекция. Право да извършват номинация имат единствено основните културно-просветни организации в страната – читалищата, както и музеите. Представянето на досиета на регионалния етап е без ограничение в бройката от едно място. Те биват преглеждани от регионална комисия, съставена от специалисти на национално и местно ниво, които излъчват за финалния етап само по една кандидатура. Така, до националния кръг достигат най-много 28 кандидатури. Същите биват популяризирани посредством представянето им в различни електронни медии с национално покритие. Национална селекционна комисия, утвърдена със заповед на министъра на културата, извършва преглед и представя за утвърждаване пред Националния съвет за нематериално културно наследство пет от кандидатурите, които след утвърждаването им от страна на Министъра на

културата биват вписани в Националната представителна листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство.¹²⁹

Още в етапа на нейното разработване програмата е апробирана частично, посредством изготвеното междуременно и внесено през 2004 г. в ЮНЕСКО първо българско досие с предложение за вписване на български елемент в Представителната листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство на човечеството. На 25 ноември 2005 г. генералният директор на ЮНЕСКО – Коичиро Мацуура, обявява българската кандидатура – „Бистришките баби: архаична полифония, танц и практики от региона на Шоплука“ за вписана в Представителния списък¹³⁰. Това дава нов тласък в разработените в България документи с цел изграждане на национална листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство на страната.

2.2.2. Национална представителна листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство в България¹³¹

Съдържание:

- *Национална представителна листа /списък/ на шедьоврите на нематериалното културно наследство.*
- *Кампании за попълване на листата – 2008, 2010, 2012 г.*

Първото попълване на българската националната представителна листа се осъществява през 2008 г. То е предшествано от продължителна

¹²⁹ Портален сайт на народните читалища - <http://chitalishta.com/index.php?act=content&rec=671> <28.04.2013>

¹³⁰ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00011&RL=00095> <28.04.2013> /По подробно номинацията на „Бистришките баби“ е разгледана в точка 2.2.3./

¹³¹ Национална Представителна листа „Живи човешки съкровища – България“ - <http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=13&sp=494&t=0&z=0> <28.04.2013>

работа в цялата страна, която обединява усилията на множество специалисти, служители в местни администрации, читалища, музеи, представители на местните общности и групи. Приема се да бъде използвана разработената и използвана при изготвянето на националния регистър методика, която следва да бъде доразвита предвид спецификата и изискванията при съставяне на Представителна листа. С цел разясняване на отделните документи, както и популяризиране на самата Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство, Министерството на културата, подкрепено от Националната комисия за ЮНЕСКО и Национален фонд „Култура“, организира от 12 до 14 декември 2007 г. в гр. Сливен национален семинар. На него присъстват експерти от Института за фолклор при БАН, учени и фолклористи от всички регионални музеи в страната, експерти от 28-те Регионални експертно-консултантски и информационни центрове „Читалища“ (РЕКИЦ). Обект на дискусия и коментар са разработените и представени публично вече документи, които посочват принципите за провеждане на Националната кампания „Живи човешки съкровища – България“. Експертите, разработили документацията, дават практически указания за работата с нея. Начертават се пътищата за административното организиране и провеждане на кампанията по места.¹³² Същата стартира още в първите дни на следващата 2008 г. За три месеца биват подадени общо документите на 162 кандидатури. Съгласно утвърдената инструкция и насоки за работа, на регионално ниво биват структурирани специални комисии, съставени от научни работници и експерти в РЕКИЦ. Същите излъчват за национална селекция 25 кандидатури¹³³. Всичко това показва, че възприетият за територията на страната подход за работа на първично регионален и последващ го

¹³² Портален сайт на народните читалища -

<http://chitalishta.com/index.php?act=content&rec=675> <28.04.2013>

¹³³ Областите Добрич, Монтана и Стара Загора не излъчват свои кандидатури за участие в Националната програма „Живи човешки съкровища – България“ през 2008 г.

национален етап на работа, отново бива използван в пряката дейност. С оглед популяризиране на кампанията, в нейното медийно отразяване се включва Българската национална телевизия. В поредица от предавания се излъчват изготвени специално за целта седем минутни клипове, които правят достояние на широката общественост не само предложените за национална селекция елементи, но също така принципите и идеите заложили в Националната кампания като цяло, както и политиката на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, отразена в Конвенция 2003. Със заповед на министъра на културата бива утвърдена първата национална комисия, натоварена със задачата да излъчи пет номинации, които да поставят основата на Представителния списък на шедевровете на нематериалното културно наследство на България. Комисията е в състав: Председател: Надежда Захариева – зам.-министър на културата и зам.-председател на НСНKH; зам.-председатели: проф. Мила Сантова – директор на ИФ при БАН и Румяна Митрева – генерален секретар на Националната комисия на ЮНЕСКО; Членове: Акад. Н. Кауфман, проф. А. Илиева, проф. Иваницка Георгиева, доц. Валентина Райчева, д-р Николай Ненов, Елена Божкова, д-р Венцислав Велев; Секретари: Татяна Миланова и Силва Хачерян. На 24 юни 2008 г.¹³⁴ на специална церемония в Слънчевата зала на Националния исторически музей в София биват оповестени първите пет елемента, вписани в *Национална представителна листа на шедевровете на нематериалното културно наследство на България.* :

1. Сфера на НКН – „Традиционни обреди и празници”

¹³⁴ С Решение на Националния съвет по нематериално културно наследство - 24 юни, когато по традиция се отбелязва Еньовден, е избран за Ден за отбелязване на нематериалното културно наследство.

Име на проекта – *„Нестинарството – българска магия с огнена жарава”*
(за с. Българи, община Царево)

Институция – Регионален исторически музей – гр. Бургас

Носител – Група от с. Българи, община Царево (ръководител Михаил

2. Сфера на НКН – *„Традиционни обреди и празници”*

Име на проекта – *„Калуша – стародавен обред, запазен за поколения”*

Институция – Народно читалище „Никола Й. Вапцаров”, с. Хърлец, община Козлодуй, област Враца

Носител – Състав за автентичен фолклор „Калушари”

3. Сфера на НКН – *„Традиционни обреди и празници”*

Име на проекта – *„Традиционна Василишка сватба”*

Институция – Народно читалище „Гео Милев”, гр. Момин проход, община Костенец, област София

Носител – Фолклорен ансамбъл „Момин проход”

4. Сфера на НКН – *„Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци/Оръжейничество”*

Име на проекта – *„Дянко Дянков – майсторът на старинни оръжия от град Априлци”*

Институция – Народно читалище „Просвета”, гр. Априлци и Музей на народните художествени занаяти и приложни изкуства – гр. Троян, област Ловеч

Носител – Дянко Дянков (оръжейник, ножар, изработващ и калаени павури)

5. Сфера на НКН – *„Традиционно пеене и свирене/ Двугласно женско/мъжко фолклорно пеене от гр. Неделино и Неделински район”*

Име на проекта – *„Двугласното пеене в гр. Неделино”*

Институция – Народно читалище „Светлина”, гр. Неделино, област Смолян
Носител – Група за автентично пеене (ръководител Анета Емилова).¹³⁵

* * *

Второто попълване на Националната представителна листа се осъществява през 2010 г. То е белязано от две важни за България събития в областта на опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство. На първо място, това е включването през 2009 г. в Представителния списък на ЮНЕСКО на световните шедеври *на втори български елемент – обряда и ритуалите свързани с нестинарството*.¹³⁶ На второ място годината 2010 съвпада с провеждането на едно знаково за България събитие – Националният събор за автентичен фолклор в Копревщица¹³⁷. Това е и основната причина двете събития да бъдат съчетани в едно. Успоредно с подготовката за участие в събора започва и кампанията по изготвяне на кандидатурите за националната представителна листа. До всички читалища и музеи в страната са изпратени изискванията и разясненията за подготовката по изготвянето на досиетата с кандидатурите. Сформирани са регионални експертни комисии, които да подкрепят местните усилия и прегледат първично представените документи. Националният съвет за нематериално културно наследство утвърждава постановката, че при изготвянето на предложенията предлагащите ги следва да съблюдават основно две форми: а) индивидуални – човек, който притежава високо равнище на традиционни знания и умения в някоя от

¹³⁵ Портален сайт на народните читалища –
<http://chitalishta.com//index.php?act=content&rec=1010> <28.04.2013>;
<http://chitalishta.com/index.php?act=content&rec=1050> <28.04.2013>

¹³⁶ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00191> <28.04.2013>
- По подробно номинацията свързана с нестинарството е разгледана в точка 2.2.3.

¹³⁷ Историята и същността на Националния събор за автентичен фолклор е разгледана по-подробно в точка 3.2.2.

областите на НКН; б) колективни – група от лица, които съвместно притежават традиционни знания и умения (например в областта на обредността, на изпълнителското изкуство или традиционните занаяти); групи, които включват личността на даден ръководител и създадената от него група, като всички те се явяват особено важни носители на изискваните познания и умения в определена област на нематериалното културно наследство, в която приносът на групата е по-значим от ролята на отделната личност. Освен това, предлаганите кандидатури следва да обхванат всяка една от сферите на нематериалното културно наследство: а) традиционни обреди и празници; б) традиционно пеене и свирене; в) традиционно танцуване и традиционни детски игри; г) традиционно разказване; д) традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци ¹³⁸. По време на провеждането на регионалните кръгове, свързани с подбор на участниците за Националния събор в Копливщица, който по традиция следва да се проведе през първата половина на м. август, се извършва и подбора от първия кръг по излъчването на номинации за националния етап. Подбрани са общо 27 кандидатури, представени от всички краища на страната. ¹³⁹ Със заповед на министъра на културата е сформирана национална експертна комисия за подбор, в състав: председател – проф. Мила Сантова и членове: доц. Валентина Райчева, доц. Наталия Рашкова, доц. Анна Щърбанова, д-р Силва Хачерян. Комисията е натоварена със задачата да излъчи пет кандидатури, които ще попълнят Представителна листа на шефдовете на нематериалното културно наследство на България. На 8 август 2010 г., по

¹³⁸ **Указания за подготовка на кампанията по второто издание на Националната система „Живи човешки съкровища – България“** - <http://mc.government.bg/newsn.php?n=2178&ny=2010&nm=8> <28.04.2013>

¹³⁹ През 2010 г. в област Велико Търново не са подадени кандидатури по Националната програма „Живи човешки съкровища – България“. От област Кюстендил не е допусната кандидатура за участие. По изключение от област Благоевград са допуснати две кандидатури.

време на закриването на събора в Копривщица, официално биват оповестени и новите пет елемента:

1. Сфера на НКН – „Традиционно разказване”

Име на проекта - *„Чуйте и ще знаете”*

Институция – Народно читалище „Миньор – 2005”, гр. Перник, община Перник, област Перник

Индивидуален носител – разказвачка (Лидия Евтимова Добревска - гр. Брезник, община Брезник, област Перник)

2. Сфера на НКН – „Традиционни обреди и празници”

Име на проекта - *„Срещнали се два буенеца – питали са”*

Институция – Народно читалище „Напредък – Юпер 1915”, с. Юпер, община Кубрат, област Разград

Носител – Група за изворен фолклор и обичаи

3. Сфера на НКН – „Традиционни обреди и празници”

Име на проекта – *„Маскарадна игра „Джамал”* (с. Кошов, община Иваново, област Русе)

Институция – Регионален исторически музей, гр. Русе

Носител – Група за автентичен фолклор

4. Сфера на НКН – „Традиционно танцуване и детски игри”

Име на проекта – *„Пролетни хора на песен от гр.Баня, Карловско”*

Институция – Народно читалище „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Баня, община Карлово, област Пловдив

Носител – Група за изворен фолклор

5. Сфера на НКН – “Традиционно пеене и свирене”

Име на проекта - „Песента – минало, настояще и бъдеще”

Институция – Народно читалище „Св. Св. Кирил и Методий – 1926”, с. Сатовча, община Сатовча, област Благоевград

Група – Женска група на „Високо пеене”, Детска група на „Високо пеене”¹⁴⁰.

* * *

В началото на март 2012 г. Министерството на културата обявява началото на процедурата за провеждане на **третата кампания по попълване на Националната представителна листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство**. Съгласно обявените изисквания право на номинации отново имат две институции: народните читалища, като най-стари културни институции, представени и днес в почти всяко селище на страната, както и местните музеи. За координатори на местно ниво са привлечени експерти от областните администрации. Спазва се регионалният и национален принцип на подбор. Регионалните предложения следва да се подадат в съответната областна управа, като крайният срок за това е определен на 20 април 2012 г. Кандидатурите е необходимо да бъдат съпътствани от съответната документация, която включва: типов формуляр - паспорт или досие на кандидатурата, както и съпътстващи материали – фото и видео материал, доказващ стойността на кандидатурата. Първичната институция (читалище, музей) има право да предлага само една кандидатура на сесия, независимо в коя от сферите на нематериалното културно наследство, за регионалните листи на Националния регистър на нематериалното културно наследство. Важно условие е предложенията да

¹⁴⁰ Официална информация за провеждане на кампания по попълване на Националната представителна листа през 2010 г. – <http://sabor.mc.government.bg/newsn.php?n=2178&q=%EA%EE%EF%F0%E8%E2%F9%E8%F6%E0&p=2> <28.04.2013>

се придружават от подкрепящо писмо от отдел „Култура” при съответната община. Това изискване, което по същество го има и в предходните две издания на попълване на листата цели да покаже ангажимента на местната власт по отношение традиционната култура, както и да гарантира за нейното активно присъствие в съвременното развитие на дадената община.¹⁴¹ Постъпилите кандидатури от региона се разглеждат и селектират от експертни комисии, които включват представител на Регионалния музей, посочен от Областния управител краевед, както и експерт от ИЕФЕМ-БАН. Тези комисии осъществяват първична селекция и предлагат по един елемент от област, независимо от коя сфера, за окончателната – национална селекция. Новото, което личи и в класираните кандидатури е, че акцент се поставя върху разглеждането предимно на представени групови елементи, които преобладават. Постъпилите за първия етап предложения са общо 88 на брой, които биват сведени до 22, препоръчани за национална селекция. Същата се осъществява на 13 юни 2012 г. След обстойно преглеждане и вземайки предвид становището на националната експертна комисия Националният съвет по нематериално културно наследство одобрява 5 от кандидатурите. Същите биват предложени на министъра на културата за утвърждаване и вписване в Националния представителен списък. При провеждането на официалната церемония по обявяването новите елементи получават специална грамота от министъра на културата за приноса им за развитието и утвърждаването на нематериалното културно наследство на страната. Номинациите от 2012 г., попълнили Представителната листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство на България са следните:

¹⁴¹ **Указания за провеждане на третата кампания** за попълване на Националната представителна листа през 2012 г. - <http://mc.government.bg/contestsc.php?c=815> <28.04.2013>

1. Сфера на НКН – „Традиционно пеене и свирене”

Име на проекта – *„Добърски баби – пазители на традиционния обред Водици”*

Институция – Народно читалище „Просвета – 1927”, с. Добърско, община Разлог, област Благоевград

Групов носител – група „Добърски баби”

2. Сфера на НКН – „Традиционно пеене и свирене”

Име на проекта – *„Да съхраним дунавските ритми в с.Антимово”*

Институция – Народно читалище „Развитие – 1926”, с. Антимово, община Видин, област Видин

Групов носител – Духова музика „Дунавски ритми”

3. Сфера на НКН – „Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци – Дървообработване и дърворезба”

Име на проекта – *„От извора днес, за да ни има утре”*

Институция – Народно читалище „Братство – 1869”, гр. Кюстендил, област Кюстендил

Индивидуален носител – Стефан Алексов Петров от с. Ломница

4. Сфера на НКН – „Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци – килимарство”

Име на проекта – *„Чипровски килими”*

Институция – Народно читалище ”Петър Богдан – 1909”, гр. Чипровци, област Монтана

Групов носител – Женска фолклорна група и млади (Иванка Ивайлова и Захаринка Ивайлова)

5. Сфера на НКН – „Традиционни празници и обреди – Празнуване на Васильовден (Сурва)”

Име на проекта – „Народния празник Сурва в Пернишко”

Институция – Регионален исторически музей, гр. Перник, област Перник

Групов носител – Сурвакарски групи от 31 селища.¹⁴²

2.2.3. Българският принос в Представителния списък шедьоврите на нематериалното културно наследство на човечеството

Съдържание:

- Кандидатура на Бистришките баби („Бистришките баби – архаична полифония, танци и ритуални практики от региона на Шоплука”) - 2005 г.
- Кандидатура на Нестинарството („Нестинарството, послания от миналото: Панагирът на Св. Св. Константин и Елена в с. Българи”) – 2008 г.

Представителният списък на шедьоврите на нематериалното културно наследство на човечеството съдържа елементи признати от международната общност и ЮНЕСКО като едни от най-големите ценности на съвремието ни, подлежащи на специална протекция.¹⁴³ Българският принос в тази световна съкровищница е безспорен. България е може би една

¹⁴² Официална информация за новите шедьоври включени в Националната представителна листа през 2012 г. -

<http://mc.government.bg/newsn.php?n=3050&ny=2012&nm=6> <28.04.2013>

¹⁴³ Това определение се съдържа в Конвенция 2003, по силата на която е създаден и Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството. Същият е публично достъпен посредством интернет сайта на ЮНЕСКО и може да се види на адрес:

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00559> <28.04.2013>

от малкото страни в света, в която изобилстват множество фолклорни събития и фестивали. И това бива признато от всички експерти. Почитането и спазването на традиционни празници, обреди и обичаи е дълбоко залегнало в народопсихологията на българина и се препредава на всяко следващо поколение. С процесите по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство в България са ангажирани различни институции, които подкрепят местните общности в усилията им за запазване на изконните български ценности.

В началото на 2005 г. България подава своята първа кандидатура за Представителния списък. Това е номинацията „Бистришките баби: архаична полифония, танц и практики от региона на Шоплука”. През ноември същата година г. тя бива одобрена и обявена за световен шедьовър на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО. Три години по-късно, през 2008 г. България представя и второто свое предложение - „Нестинарството - послания от миналото”. Разработката, представянето и защитата на кандидатурите е резултат от обединяване усилията на експерти от Националната комисия за ЮНЕСКО, Института по фолклор към БАН, Министерство на културата и други партньори.

- **„Бистришките баби – архаична полифония, танци и ритуални практики от региона на Шоплука”** (2005 – Париж; 2008 – Истанбул) ¹⁴⁴

Първата българска кандидатура предложена за вписване в Представителния списък на ЮНЕСКО включва изпълнения на песни и представяне на

¹⁴⁴ **Bistritsa Babi, archaic polyphony, dances and rituals from the Shoploulk region** - Inscribed in 2008 ([3.COM](http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00095)) on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity (originally proclaimed in 2005). – <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00095> <28.04.2013>

обредна практика от т.нар. група на „Бистришки баби“. Подготовката за нея започва в края на 2004 г. Основание за избора е обстоятелството, че със своите изпълнения жените от региона на софийското село Бистрица се оказват изключително популярни по целия свят с изпълненията си на архаичен фолклор от региона на фолклорната област Шоплука. В исторически план групата на "Бистришките баби" съществува официално от 1946 г., седем години след създаването на „Бистришка четворка“ - първият оркестър за народна музика на българското радио, който свирел на живо пред радио-микрофона¹⁴⁵. Пеенето на бабите е уникално, много старинно, запазено още от предхристиянската епоха. Специалисти го определят като уникална полифония на три гласа. То е с характерна мелодика. При него един или два гласа оформят извивките, докато другите певци поддържат монотонно пеене, което се удвоява или преминава в триглас, придружавайки така водещите певци. Част от изпълнителките са „извивачки“, други – „криви бучачки“, останалите – „прави бучачки“. Самото пеене по традиция се придружава и от танци. Танцьорите са облечени в народни носии и играят хоро в кръг, чиято посока обикновено е обратна на часовниковата стрелка. Общото представяне на изпълнението се характеризира с особеността, че музикалният и танцовият ритъм не са в единен синхрон. Такива песни и танци се изпълняват и на обичая

¹⁴⁵ През 1936г., по инициатива на Деян Матейн (тамбура), Йордан Белкин (гъдулка), Ангел Кривински (гайда) и Стоян Рангелов (кавал) - всичките родом от Бистрица, се създава прочутата фолклорна група "Бистришка четворка". Фолклорната формация има за цел представяне на българската народна музика и танци и е първият оркестър за народна музика в България. До 1940 г. "Бистришката четворка" е била постоянен сътрудник на националното радио. Популярността на групата непрекъснато расте и тя прославя нашия фолклор както в страната, така и в чужбина. Членовете на групата имат изключителни заслуги за българския фолклор. Един от тях - Деян Матейн, заедно с Филип Кутев и Иван Кавалджиев, изграждат основите на Държавния ансамбъл за народни песни и танци. Забележителните бистричани имат голям принос за поставянето на шопски танци в Държавния ансамбъл, народния театър "Иван Вазов", както и други състави. Те са работили и с хоровата капела "Светослав Обретенов". "Бистришката четворка" и още 12-ина самодейци основават фолклорен състав в Бистрица, а по-късно тази самодейна група основава и читалище "Свети Цар Борис I" в с. Бистрица.

Лазаруване, при който млади девойки обикалят селото и събират по едно яйце от всяка къща. Въпреки че социалната функция на полифоничното пеене и придружаващите го танци и ритуални обредни практики се е променила в последните години, тъй като днес те се изпълняват предимно на сцена, изявите на Бистришките баби се смятат за съществен елемент от културния живот на страната, популяризирайки фолклорната изява сред помладите поколения. Жените от с. Бистрица са сред малкото останали продължители на този вид пеене, а самото село е един от последните региони в страната, където този вид културна традиция е запазена и предавана от поколение на поколение. Характерен момент е препредаването на майсторството на отделните изпълнителки - основно в техните семейства. В годините настъпва известна подмяна в основния състав. Групата бива съставена винаги само от 9 жени, като замяната става единствено по чисто житейски причини. Настоящият ръководител на формацията е Дина Колева.¹⁴⁶

Активната подготовка по съставяне на досието със съпътстващата го богата текстова, фото и видео документация, включва събиране на автентичен материал доказващ миналото и устойчивостта през времето на представяния традиционен фолклорен елемент¹⁴⁷. Всички предоставени материали, биват визуализирани и от специално направен за целта филм, който разкрива уникалността и непреходността на елемента. След подробно разглеждане от страна на Междуправителствения комитет на държавите-

¹⁴⁶ Групата на Бистришките баби гостува многократно в редица страни на света, между които: Англия, Франция, Белгия, Италия, Германия, САЩ. През 1978 година получават престижната "Европейска награда за народно изкуство" на фондация "Алфред Тьопфер", Хамбург. Бабите и техните внучки представят България и на "Европалия" в Белгия през 2002 година - <http://www.unesco-bg.org/culture/bul-ich/?language=bg&article=documents§ion=ich&post=1> <28.04.2013>; <http://mc.government.bg/page.php?p=27&s=32&sp=33&t=35&z=0> <28.04.2013>

¹⁴⁷ **Bistritsa Babi, archaic polyphony, dances and rituals from the Shoplounk region** - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00011&RL=00095> <28.04.2013>

страни по конвенцията българското предложение е одобрено. Международно жури с председател принцесата на Йордания г-жа Басма бин Талал оценява високо българската кандидатура и предлага „Бистришките баби“ да бъдат обявени за световен шедьовър на нематериалното културно наследство. На 25 ноември 2005 г. на официална церемония в ЮНЕСКО генералният директор Коичиро Мацуура оповестява номинацията и връчва диплом за „световен шедьовър“ на посланик Ирина Бокова, постоянен представител на Република България към ЮНЕСКО ¹⁴⁸. Българската номинация бива препотвърдена и включена в изготвения Представителен списък, обявен официално на Третата сесия на Междуправителствения комитет за опазване на нематериалното културно наследство, проведена през ноември 2008 г. в Истанбул, Турция ¹⁴⁹.

➤ **„Нестинарството, послания от миналото: Панагирът на Св. Св. Константин и Елена в с. Българи” (2009 – Абу Даби) ¹⁵⁰**

През 2008 г. започва да се работи активно по изготвянето на документацията включена във второто досие на номинацията, която България възнамерява да предложи за вписване в Представителния списък на шедьоврите на нематериалното културно наследство. Решение за този акт се вземат при отчитане на следните обстоятелства: - На първо място България вече е провела една кампания по съставяне и разписване на Национален представителен списък; - На второ място – Третата сесия на Междуправителствения комитет за опазване на нематериалното културно

¹⁴⁸ През 2009 г. Ирина Бокова е избрана за генерален директор на ЮНЕСКО и така става първата жена оглавяла международната организация.

¹⁴⁹ **Third Session of the Intergovernmental Committee (3.COM)** - Istanbul, 4 to 8 November 2008 - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00196> <28.04.2013>

¹⁵⁰ **Nestinarstvo, messages from the past: the Panagyr of Saints Constantine and Helena in the village of Bulgari** - Inscribed in 2009 ([4.COM](http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00191)) on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity - <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00191> <28.04.2013>

наследство, която се провежда в Истанбул, Турция – 4-8 ноември 2008 г. вече е изработила и утвърдила основните постановки, свързани със съставянето на Представителния списък на световните шедеври, в съответствие с разпоредбите на Конвенция 2003. Спазвайки оперативните насоки на ЮНЕСКО, че номинацията за включване на елемент в световния списък следва да е предшествана от разписването на този елемент в национална листа, Националният съвет за нематериално културно наследство взема решение втората българска кандидатура да бъде обвързана с мистичния български обред и традиция – Нестинарството. Подготовката на досието се ръководи от страна на екип, съставен от експерти на Министерството на културата и Националната комисия за ЮНЕСКО. В неговото изработване се включват специалистите на Института за фолклор при БАН, Регионалният исторически музей в Бургас, както и носителите на самия елемент от с. Българи, общ. Царево, обл. Бургас. В разработеното досие акцент се поставя върху миналото, традицията и възприемането им в съвременността. Самата кандидатура е озаглавена *„Нестинарството, послания от миналото: Панагирът на Св. Св. Константин и Елена в с. Българи“*.

Нестинарството (на гръцки: Αναστενάρια) е древен български и гръцки обичай, при който хората танцуват боси върху жарава (въглени). Според традицията нестинарите играят вечерта в деня на Константин и Елена (нощта на 3 срещу 4 юни по стар стил). Обичаят е разпространен в началото на 20 век в няколко български и гръцки села в Източна Тракия, част от които през 1913 година попадат в България, а друга част остават в Турция. Гръцкото население от останалите в Турция села се изселва в Гърция през 1920-те и пренася със себе си и нестинарските обичаи. Има различни възгледи за семантиката на името *αναστενάρια*, *анастенария* (на гръцки) или "нестинарство" (на български). Според някои, името идва от гръцката дума

"анастенагмос" - въздишане, пъшкане, което е характерно за поведението на нестинарите по време на транс. Според други името идва от гръцкото "(х)естиа" - огън. В България обичаят е запазен в автентичния си вид само в едно село в планината Странджа - Българи. В миналото "нестинарски" села са още гръцките Кости и Бродилово, както и българските Граматиково, Сливарово и Кондолово) и в едно-единствено село в планината Родопи. Рано сутринта в деня на светците, на процесия, водена от нестинарите, трима юноши изнасят иконите до близкия край селото свещен извор (аязмо). В шествието се включват всички жители. На извора иконите се освещават и се играе хоро - с тъпан и гайда, а водата от извора се приема за най-лековита през годината. След освещаване на иконите, шествието обикаля цялото село и нестинарите се прибират в параклис (наричан конак). В него се пазят иконите на Константин и Елена. В конака нестинарите прекарват времето до вечерта, слушат непрекъснатото биене на тъпан в определен ритъм, от което изпадат в транс и започват да танцуват, носейки свещени предмети - икони, кърпи, кандила. В същото време на площада се пали огън, който се поддържа цял ден от най-стария нестинар или нестинарка (те обикновено са на възраст, при която вече не играят). На свечеряване огънят вече започва да се разстила за жаравата. Тя е с диаметър около два метра и дебелина пет-шест сантиметра. В нея първи пристъпват най-старите практикуващи нестинари, които преди това обикалят жаравата три пъти, а след това я минават на кръст. Едва след това започва и истинският танц - нестинарките¹⁵¹ навлизат в огнения кръг с пронизителен вик. Те пресичат жаравата като натискат стъпалата си във въглените и продължават да викат. Танцьорите танцуват, държейки украсената с цветя икона на Константин и Елена. Нерядко изпадналите в транс правят

¹⁵¹ В миналото повечето „влизащи в огъня“ са били основно жени. Днес между тях има и мъже.

предсказания. Постепенно танцът става по-бавен, движенията на нестинарите са по-спокойни и накрая танцът завършва. В някои селища обичаят продължава два дена като на втория ден отново се изпълнява ритуален обход. Юношите, носещи иконата на Св. Константин и Св. Елена влизат във всеки дом, а на площада на селото се играе хоро. Нестинарите отново изпълняват своя танц на фона на обредна музика. На края на танца следва трикратно прекръстване, целуване на иконата, след което същата се връща отново в параклиса. Нестинарство се е практикувало само от "нестинарски" фамилии, но имало случаи, когато в транс изпадали и някои от присъстващите на обряда.

Съгласно утвърдената процедура, България включва в представеното досие доказателствен материал за старинността и автентичността на обичая. Добавен е и богат фото и видео материал, както и необходимата научна литература. Неделима част е удостоверяване с персоналното съгласие на носителите на елемента, че те приемат той да бъде включен в световния представителен списък, както е съгласно изискванията на ЮНЕСКО. Кандидатурата бива разгледана от специално жури и официално обявена за утвърдена за вписване сред останалите световни шедьоври по време на Четвъртата сесия на Междуправителствения комитет, проведена в Абу Даби, ОАЕ – 28 септември – 2 октомври 2009 г.¹⁵²

¹⁵² **Fourth Session of the Intergovernmental Committee (4.COM)** – Abu Dhabi, United Arab Emirates, 28 September to 2 October 2009 – <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00223> <28.04.2013>

3. Форми и начини за изучаване и популяризиране на нематериалното културно наследство в България

3.1. Основни научни звена, центрове и институции работещи в сферата на опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство

Съдържание:

- *Българските научни институти и висши учебни заведения, ангажирани с опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство.*
- *Държавните институции в процеса по опазване на културното наследство.*
- *Място и роля на читалището – уникална българска културно-просветна институция.*

Реализирането на политиката за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство в България се явява задача с общодържавно значение. От години тя стои в обсега на действие в сферата на науката и управлението. Очертава се като важна съставна част от развитието и на отделни икономически процеси, посредством включването на някои елементи в системата на културния туризъм. Съхраняването на традициите има важно място и в медийната политика, на която в последните години се обръща все по-голямо внимание. Всичко това довежда до създаване на нови методологии и тяхното апробиране, за да се потърсят най-точните и правилни подходи, които да отговорят на изискванията и нуждите от съхраняване и препредаване на изконната българска традиция и ценности. С тази не лека задача са ангажирани редица научни звена, държавни организации, институции и центрове, чийто действия дават пряк отпечатък върху процеса на опазване и популяризиране на българското нематериално културно наследство.

➤ **Научни институти и висши учебни заведения**

- ***Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН***¹⁵³

- Институт за фолклор при БАН (ИФ при БАН)

Институтът за фолклор при Българската академия на науките е създаден през 1973 г. с решение на Президиума на Българската академия на науките. При неговото създаване значителна роля като средища за развитието на българската фолклористика имат Етнографският институт с музей (ЕИМ) и Институтът за музика. Съобразно мисията, вменена при неговото създаване, както и вследствие на развитата дейност, Институтът има съществен принос за утвърждаването на фолклористиката у нас като наука със специфични познавателни цели и стратегии чрез обосновано разбиране за фолклора като тип култура, като траен и непреходен културен феномен и органична потребност на човека и човешките общности. От 90-те години на XX в., в изследователската дейност успешно се съчетават фолклористичните методи и теория с тези на културната антропология¹⁵⁴. ИФ при БАН има своето традиционно и извоювано място в системата на българската хуманитаристика, което се основава на интердисциплинарността в научната подготовка на сътрудниците му, на многобройните научни национални и

¹⁵³ С Решение на Общото събрание на Българската академия на науките през 2010 г. е извършено реструктуриране на научните звена, чрез обособяване на направления и сливане на институти. По този начин Института за фолклор бива слят в едно с Етнографския институт с музей и се обособява общ институт под името „Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей“. Същият представлява част от направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ в системата на БАН. Предвид дългогодишната самостоятелна дейност на двете научни звена, то в настоящата разработка двата института ще бъдат представени поотделно - <http://folklor.bas.bg/> <28.04.2013>; <http://iefem.blogspot.com/> <28.04.2013>

¹⁵⁴ **Лефтерова, Св.** Висшите учебни заведения – културни и научни институции, занимаващи се с фолклор и фолклористична дейност - <http://www.bgspeech.net/lilijournal/index.php/bg/component/content/article/569-second-part/720-slefterova> <28.04.2013>

международни проекти, както и на приложния характер на работата по програмите на ЮНЕСКО, ЦЕПУС ¹⁵⁵ , ЕРАЗЪМ ¹⁵⁶ , Фонд „Научни изследвания”, преподавателската дейност във висшите училища и др. През годините, Институтът за фолклор има съществени приноси в разработването на теорията за фолклора, в изследването на културната идентичност, на културните традиции - словесни, музикални, танцови и изобразителни, в тяхното многообразие, както и в съхраняването и опазването на културното наследство. Институтът се утвърждава като важен изследователски център, разработващ проблематиката на нематериалното културно наследство, съгласно Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. Съществен аспект в плановете на ИФ при БАН е развитието на различен тип методологии и апробирането им, както и обосноваване на практиките, свързани с нематериалното културно наследство.

Основната мисия на Института за фолклор при БАН се свежда до:

- Провеждане на етноложки и културно-антроположки изследвания на човека и човешките общности в тяхната историческа и съвременна културна среда, на човешката креативност и нейните изразни форми и прояви;

¹⁵⁵ **ЦЕПУС (CEEPUS)** – Централноевропейска програма за академичен обмен (Central European Exchange Program for University Studies). Това е програма, която води началото си от 1993 г., когато на 08 декември в Будапеща се подписва споразумение между правителствата на Австрия, България, Унгария, Полша, Словакия и Словения. По-късно към тях се присъединяват Хърватска, Чехия, Румъния, Албания, Босна и Херцеговина, Македония, Черна гора, Сърбия, Косово, Молдова. Целта е да се осъществява обмен на учени, преподаватели и студенти от различните страни, които да работят за осъществяване на различни научни проекти и програми, както и за обмен на опит.

¹⁵⁶ **ЕРАЗЪМ (ERASMUS)** - Програма Еразъм е секторна програма на Програмата за учене през целия живот на Европейския съюз и е насочена към реализиране на т.нар. студентска мобилност. Тя насърчава студенти на висши училища в ЕС да учат или работят известен период в друга страна от ЕС, ЕИП или страни – кандидати за членство в ЕС. Там те обменят опит и добри практики, включват се в различни форми на обучение и реализиране на научни проекти за млади учени.

- Извършване на теренни проучвания, документиране и съхранение на културната памет и културните традиции;
- Генериране на идеи и стратегии в сферата на опазване на нематериалното културно наследство (НКН);
- Експертно-консултантска дейност за международни, национални и регионални институции в областта на културата;
- Поддържане съзнанието на обществото за културна идентичност, традиции и практики и ролята им в съвременния свят.

Проблемни изследователски полета на учените в института, начертани за периода 2010-2014 г., са фокусирани към осмисляне на миналото и съвременността в градска и селска среда, в балкански и европейски контекст:

- Културна памет и фолклорни традиции – динамика и трансформации;
- Нематериалното културно наследство на България – конструиране, легитимиране, опазване;
- Мобилност, миграции и идентичности (етнологички и антроположки ракурси). Български общности в чужбина;
- Социокултурни аспекти на религиозното;
- Социални структури, социални мрежи и култура;
- Теоретични и методологични проблеми на етнологията, фолклористиката и антропологията.

От 2008 г., в рамките на Института за фолклор е създаден *Национален център за нематериално културно наследство*¹⁵⁷, с цел изучаване, опазване и популяризиране на културната традиция; изграждане на дигитален архив с представителни виртуални експозиции на артефакти от българския фолклор; изготвяне на мултимедийни продукти от архивните

¹⁵⁷ **Национален център за нематериално културно наследство (НЦНКН)** - <http://folklor.bas.bg/ncnkn.html> <28.04.2013>

материали. Центърът се превръща във важно място за съхраняване на натрупващия се архив, свързан с идентифициране на различните обекти на нематериалното културно наследство в България. Тук постъпват и се съхраняват различните материали и документация, която се създава по време на провеждането на кампаниите за попълване на Националната представителна листа „Живи човешки съкровища – България“

- Етнографски институт с музей при БАН (ЕИМ при БАН) ¹⁵⁸

Етнографският институт с музей е специфично звено в системата на Българската академия на науките, където науката етнология се развива успоредно със съхранението и представянето на богатото материално наследство на българския народ от миналото. Началото е положено през 1892 г., когато основателят на БАН проф. Марин Дринов осъществява идеята за основаване на Народен музей с три основни отдела: нумизматичен, старовековен и етнографски. Още през 20-те години на XX в. Народният етнографски музей е квалифициран като един от най-богатите на Балканите. През есента на 1947 г. към БАН се основава Институт по народоука. През 1949 г. Институтът по народонаука се обединява със съществуващия Народен етнографски музей и се поставя началото на Етнографския институт с музей. През 1959 г. етнографията се обособява като самостоятелна и специфична историческа дисциплина. Започва работата върху написване на тритомна „Етнография на България“, която излиза от печат през периода 1980-1985 г. И до днес тритомникът е най-цялостното и пълно изследване, отразило постиженията на българската етнографска наука от края на 70-те години на XX в. През 1975 г. излиза първата книжка от печатния орган на ЕИМ - сп. „Българска етнография“, което в годината на своя 20-годишен юбилей е преименувано в „Българска етнология“. От значение са проведените национални конференции на

¹⁵⁸ Етнографски институт с музей - <http://eim-bas.com> <28.04.2013>

българските етнографи: „Тракиецът и неговият свят" (Хасково, 1995); „Огънят и водата в българската култура" (Бургас, 1999); „Растителният и животинският свят в народната култура" (Стара Загора, 2003); „Обредната трапеза" (Пловдив, 2005); „Стожери на народната традиция" (Враца, 2007). Успоредно с това продължава теренната и научно-изследователска работа по отделни тонове от поредицата „Етнографски проучвания на България". Продължава работата и върху публикуването на сборници от поредицата „Извори за българската етнография". През последните години се засилва изследователският интерес към проучване на бита и културата на различни етнически и конфесионални общности и малцинствени групи у нас. В резултат на това са публикувани редица проучванията върху ромските групи у нас, каракачаните, турците и българите мохамедани, власите, гагаузите, аромъните и др. Изследват се и българските общности в чужбина – българските преселници в Бесарабия (Украйна и Молдова), българите в Словакия, Австрия, Румъния и др.

Особен принос има Националният етнографски музей. В него е положено началото на нова и твърде необходима практика - в залите да се експонират изложби, представящи моменти от бита и културата на етнически групи и общности, с които българите в своето историческо съществуване са били и живеят в непрестанен контакт.

Основните приоритети в изследователската и научно-приложната дейност на ЕИМ при БАН са следните:

- Изучаване на различни аспекти на българската традиционна култура (календарни и семейни обичаи, митология, традиционна медицина, жилище и архитектура, традиционни занаяти и приложно изкуство);
- Етноложки проблеми, свързани с мястото и специфичните белези на българската традиционна и съвременна култура в рамките на славянската общност и на Балканския полуостров;

- Някои аспекти на етническото развитие и етническите взаимоотношения между българи християни и българи мюсюлмани, живеещи на територията на България, както и между различните етнически, конфесионални и езикови общности в страната: турци, цигани, каракачани, власи, гагаузи и пр.
- Издирване и публикуване на извори за българската етнография;
- Проблеми на градската култура, семейно-родовите и селищните отношения;
- Съвременни социални, политически, културни и битови процеси;
- Традиционна и съвременна култура на българите, живеещи в чужбина;
- Представяне на изложби от етнографски експонати и създаване на албуми и каталози за тях.

- ***Университети***

Опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство е обект не само на изследване, но и част от процеса на подготовка на кадри в тази област. По традиция, в голяма част от българските университети с хуманитарна насоченост се преподават дисциплини, в които се изучават образци на българския фолклор, етнология, фолклористика и традиционното културно историческо наследство. Всичко това довежда в някои от по-големите университети да се обособят катедри по етнография и/или етнология. Съгласно насочеността на отделните висши учебни заведения, през последните години се разкриват и специални магистърски програми. Обучаващите се студенти придобиват знания и умения свързани с общотеоретичната подготовка на изучаването на българската народна култура в нейното историческо развитие. Включени са и дисциплини, разширяващи познанията по българска, балканска, славянска, европейска и извъневропейска етнология, историята на религиите и др. В някои от

програмите акцент се поставя и върху надграждане на получените в процеса на обучение етнологички знания в посока на по-тясно специализирани четения от областта на етнологията и културната антропология. *Като важни университетски центрове в тази посока могат да се посочат София, Велико Търново, Пловдив, Благоевград и Шумен.*

В Софийския университет „Св. Климент Охридски“ още от създаването му преподават и развиват научна дейност едни от най-изтъкнатите български фолкористи, етнографи и изследователи на българското културно наследство. Между тях личат имената на Александър Теодоров-Балан, Иван Шишманов, Любомир Милетич, Йордан Иванов, Цветана Романска, Петър Динеков, Донка Петканова, Йорданка Холевич, Иван Коев, Иваничка Георгиева и др. В по-ново време в рамките на университета започват да се изучават дисциплините „Славянски фолклор и етнография“ и „Сравнителна славянска етнография и фолклористика“, с преподавател Антонина Афанасиева-Колева. В продължение на десетилетия се изучава и предмета „Български фолклор“, с титуляр Йорданка Холевич. Постепенно етнологията и антропологията се утвърждават като самостоятелни дисциплини. Катедрата по Етнология към СУ „Св. Климент Охридски“¹⁵⁹ се очертава като важно научно и преподавателско средище, създаващо не само научни постижения и трудове, но и обучаващо бъдещи кадри в сферата на изследване на българското нематериално културно наследство. Обучението по етнология се осъществява в цялостната тристепенна система на висшето образование за получаване на съответните образователно-квалификационни степени „бакалавър“ и „магистър“, както и образователната и научна степен „доктор“. Обект на подчертан интерес

¹⁵⁹ СУ „Св. Климент Охридски“, Катедра по етнология, Исторически факултет – http://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/istoricheski_fakultet/struktura/katedri/etnologiya <28.04.2013>

сред студентите стават магистърските програми по „Културна антропология“, „Мениджмънт и социализация на културното наследство“, „Културен туризъм (Културно-историческо наследство)“, „Етничност и национални взаимоотношения в Югоизточна Европа“, „Етнология и културна антропология“ и др. Възможностите за реализация на завършилите специалност Етнология са твърде широки - в музеи, в научни и културни институти, в средните училища, в сферата на туризма, рекламата и социалните изследвания, където познанията за своята и чуждата култура, бита и психиката на своя и на другите народи са извънредно необходими.¹⁶⁰

През 1973 г. по инициатива на доц. Иван Койнаков във филологическия факултет към Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“¹⁶¹ започва да се изучава дисциплината „Български фолклор“. Постепенно, под формата на отделни лекционни курсове, се застъпва изучаването и на антропология и етнология. Преподаването се разширява и в рамките на философско-историческия факултет, където по инициатива на изтъкнатия фолклорист проф. Тодор Иванов Живков етнологията започва да се изучава като самостоятелна дисциплина. От 1994 г. е разкрита и Катедра „Етнология и социология“. Четат се курсове по: „Етнични общности и етнични процеси“, „История на етнологията“, „Увод в етнологията“, „Историческо наследство и колективна памет“, „Конструиране на наследство: писмени и устни ресурси (литература и фолклор)“, „Славянски фолклор и етнография“, „Културна антропология на славяните“ и др.¹⁶²

¹⁶⁰ Лефтерова, Св. Цит. съч.

¹⁶¹ ПУ „Паисий Хилендарски“, Катедра по етнология, Философско-исторически факултет – <http://www.uni-plovdiv.bg/logos/site.jsp?ln=1&id=57> <28.04.2013>

¹⁶² Лефтерова, Св. Цит. съч.

Изучаването на етнологията и фолклористиката бива застъпено също и във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ - В. Търново¹⁶³, ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград¹⁶⁴, Шу „Епископ Константин Преславски“ - Шумен¹⁶⁵. В рамките на общото обучение на студенти по исторически специалности се осъществява и специализирано обучение с обособяване в учебните програми на различни етнографски, етнологички и антропологични дисциплини. В тези университети интерес представлява и обучението на студенти по въпроси, свързани с интелектуалната собственост и взаимовръзката на този тип материя с нематериалното културно наследство. Преподаватели от катедра „*Интелектуална собственост*“ в УНСС – София четат курсове от лекции именно в тази посока.¹⁶⁶ В последните години, в някои от университетите се осъществява преплитане на обучението по етнология с културната антропология. Цикъл от такъв тип дисциплини се изнася в рамките на *Нов български университет (НБУ) – София*¹⁶⁷. Целта на различните разкрити бакалавърски и магистърски програми към университетите е насочена не само към предоставяне на информацията свързана с отделните процеси по изучаване, опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство. По време на процеса на обучение, студентите получат определен кръг от познания, които им дават основата за подготовка и реализация като бъдещи кадри за

¹⁶³ ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Исторически факултет – <http://www.uni-vt.bg/1/?zid=4> <28.04.2013>

¹⁶⁴ ЮЗУ „Неофит Рилски“, Правно-исторически факултет - <http://www.swu.bg/university-profile/faculties-and-colleges/law-and-history.aspx> <28.04.2013>

¹⁶⁵ Шу „Епископ Константин Преславски“, Факултет по хуманитарни науки - <http://shu-bg.net/faculties/fhn> <28.04.2013>

¹⁶⁶ Вж посочените в раздел „Библиография“ трудове на гл. ас. д-р Владя Борисова и др.

¹⁶⁷ Нов български университет – София. Програма по Антропология - http://ecatalog.nbu.bg/default.asp?V Year=2012&PageShow=programpresent&P Menu=teachers&Fac_ID=3&M_PHD=&P_ID=821&TabIndex=1&P_Name=%C0%ED%F2%F0%EE%EF%EE%EB%EE%E3%E8%FF <28.04.2013>

музейните институции, за научните и културните институти, за учители в средните училища, кадри в сферата на туризма, рекламата и социалните изследвания и за други сфери, където познанията за своята и чужда култура, бита и психологията на своя и на другите народи са извънредно необходими.

В отделна категория могат да се отделят още известен брой университети-тези свързани с изкуствознанието, визуалните и сценичните изкуства. Между тях могат да бъдат посочени: Академията за музикално и танцово изкуство (АМТИ) в Пловдив¹⁶⁸, Националната музикална академия (НМА) „Проф. Панчо Владигеров“¹⁶⁹ и Националната художествена академия (НХА) в София¹⁷⁰ и др. В тях се осъществява специализирано обучение по отделни изкуства, което включва и получаването на знания свързани с отделни моменти характерни за нематериалното културно наследство – песен, музика, танц, рисунак и облекло, приложни изкуства и занаяти и пр.

➤ Държавни институции

Управлението на проблематиката, свързана с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство на България, предполага използването в пряката работа на различни по своя обхват административни подходи и похвати. Те биват свързани с реализирането на мерки, част от държавната политика, насочени към съхраняване и препредаване на традицията, както и на идентифицираните елементи, които се съхраняват в нея и я поддържат жива. Ето защо, държавата, чрез своите

¹⁶⁸ Академия за музикално танцово и изобразително изкуство – Пловдив - <http://www.artacademyplovdiv.com> <28.04.2013>

¹⁶⁹ Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ – София - <http://www.nma.bg/bg> <28.04.2013>

¹⁷⁰ Национална художествена академия – София - <http://nha.bg> <28.04.2013>

институции, пряко се ангажира с подпомагането на процесите по съхраняване на националната идентичност и наследство.

- Национална комисия на Р България за ЮНЕСКО

Съгласно установената в ЮНЕСКО практика, всяка държава-членка на Организацията създава на своята територия специализирано административно звено за сътрудничество с ЮНЕСКО, а именно – Национална комисия. Така, на 25 май 1956 г., с разпореждане на Министерския съвет в България също се изгражда такава структура - Национална комисия (НК) на Р България за ЮНЕСКО. В централата в Париж е изпратен и български посланик със статут на Постоянен представител. Международно-правна основа за дейността на тази комисия е Хартата на националните комисии, приета на 20-та Генерална конференция на ЮНЕСКО. В рамките на страната, НК функционира на базата на Постановление на Министерския съвет, като последното прието такова е от 2004 г. С него се уреждат и вътрешните правила за работа на комисията – Устройствен правилник¹⁷¹. В структурно отношение НК се състои от представители на основните министерства, ведомства и институти, които вземат участие в програмите на ЮНЕСКО, изтъкнати учени, дейци на културата и образованието. НК консултира МС по въпросите на ЮНЕСКО и решава главните въпроси по селекцията на българските проекти в международната организация. Освен с официалните правителствени институции НК работи активно с гражданското общество, национални и международни неправителствени организации по отношение участието на страната ни в програмните дейности на ЮНЕСКО. Особено ползотворни са контактите на Комисията с неправителствените организации в областта на културата и в сферата на комуникациите.

¹⁷¹ ПМС № 147 от 30 юни 2006 г.

НК се ръководи в своята дейност от ясно определени приоритети на България в ЮНЕСКО, като акцентът е поставен на проектите с практическо и материално значение за страната. В сферата на културата, изведените приоритети са:

- межкултурен диалог и културно многообразие;
- опазване на културното наследство и особено на 7-те културни обекта, включени в Списъка на световното културно наследство;
- защита, опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство;
- модернизиране на материалната база на българската култура;
- създаване на база данни в областта на културата (музеи, фолклор, библиотеки);
- културен туризъм, културна индустрия.

По отношение на опазването и съхраняването на съществуващото културно наследство, се приема, че то е:

- ключов елемент за укрепване на националното, регионалното и глобалното сътрудничество;
- във всички негови изразни форми то трябва да бъде съхранено, развито и предадено на бъдещите поколения като свидетелство за човешкия опит и стремежи, така че да се насърчава творческото съзидание в цялото му разнообразие и да се вдъхновява осъществяването на истински диалог между културите ¹⁷².

- Министерство на културата на Република България (МК)

Общата културна политика на национално ниво се координира и осъществява от държавната институция – Министерство на културата на

¹⁷² Национална комисия за ЮНЕСКО на Република България - <http://www.unesco-bg.org/> <28.04.2013>

Република България. На него е възложено да провежда държавната културна политика, въз основа на принципите за утвърждаване ролята на българската култура като национална ценност – важен фактор за съхраняване на националното ни самосъзнание, равностоен партньор в европейския и световен културен обмен. МК активно работи за: - реализиране на приоритетите по опазване на културно-историческото наследство и неговото социализиране като важен елемент от държавната културна политика; - създаване на нов подход на управление за разширяване ролята на гражданския и бизнес сектора при вземане на решения за развитието и финансирането на видовете културни институти; - активно подпомагане създаването и разпространението на изкуство и на културни продукти и услуги. В областта на нематериалното културно наследство културното министерство се явява основната държавна институция, която е призвана да наблюдава и координира усилията по опазване, популяризиране и съхраняване на традиционната за българския народ култура. Посредством своята специализирана администрация и използвайки различен тип административни похвати, то осъществява основна логистична и финансова подкрепа при организирането на характерните за България многобройни фолклорни фестивали и празници. Също така, с активната работа на местните общински администрации се извършват и поредица от дейности в посока провеждане на Националната програма „Живи човешки съкровища – България“ в нейните подготвителни етапи. Като държавна институция МК дава гласност на отделните кампании в тази област. На интернет страницата на министерството е разположен и достъпен Националният регистър на нематериалното културно наследство, както и списъкът на елементите, вписани в Националната представителна листа на нематериалното културно наследство „Живи човешки съкровища

– България”¹⁷³. В съответствие с изискванията на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, още през 2005 г. към Министерството на културата е създаден Национален съвет по нематериално културно наследство (НСНKH)¹⁷⁴. Той е със статут на експертно-консултативен орган към Министъра на културата на Р. България. В него са включени представители на академичните среди, представители на изпълнителната власт, а също така и на носителите на фолклорното наследство. Изпълнявайки препоръките на ЮНЕСКО за хармонизиране и на националното законодателство с международните договорености, прерогативите и дейността на НСНKH са разписани в специалния Закон за културното наследство. В него е отбелязано, че Съветът:

- участва в разработването и обсъждането на стратегията за опазване и популяризиране на традиционната българска култура и фолклор;
- разглежда и предлага на Министъра на културата мерки, за прилагане на Конвенцията за нематериално наследство;
- разглежда и предлага на Министъра на културата становище за въвеждане на система „Живи човешки съкровища“ в страната;
- изразява мнения и дава препоръки по въпроси, свързани с проблемите на опазването и съхраняването на нематериалното културно наследство¹⁷⁵.

Държавната политика по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство се осъществява от МК и чрез разкриване на специализирани програми в тази насока. Същите институционално биват

¹⁷³ <http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=13&sp=494&t=0&z=0> <28.04.2013>

¹⁷⁴ Първоначално съвет носи името Национален съвет по фолклор, а след 2008 г. получава настоящото си име – Национален съвет по нематериално културно наследство.

¹⁷⁵ **Закон за културното наследство**, чл. 43, ал.1,2.

инициирани и финансово подкрепени от Национален фонд „Култура“ (НФК). Посредством обявяването на отделни проектни сесии държавата създава условия за пряко подпомагане на носителите на елементите на традиционната култура. Тематиката на разкритата през 2008 г. програма „Автентичен фолклор“ е пряко насочена към младите хора и културното многообразие, с акцент включване на деца и младежи в дейностите по издирване, съхраняване и популяризиране на живи традиционни фолклорни форми, които са на път да изчезнат - ритуали; празници; вървания; разказване - приказки, митове, легенди, предания; песни и танци, форми на бита и др. Създават се условия и разкриват възможности младите хора да общуват помежду си чрез устойчивите форми на културното многообразие. Освен това програмата цели младите хора да се включат в процеса по проучването, съхраняването и популяризирането на традиционната българска култура и автентичен фолклор, за да ги превърне в част от съвременния живот. Една от най-атрактивните сесии на програмата е свързана с разкриване същността на българските занаяти и тяхното препредаване през поколенията. Акцент се поставя върху: - необходимостта от съхраняване на живото, нематериално културно наследство и знание на българина, участващ в изграждането на идентичността му; - социализиране и реинтегриране на процесите свързани с нематериалното културно наследство в съвременния живот на общността чрез осигуряване на познанието за него и препредаването му към следващите поколения; - разкриване на съвременни форми и начини за популяризиране на нематериалното културно наследство на българина.¹⁷⁶

- Министерство на икономиката, енергетиката и туризма (МИЕТ)¹⁷⁷

¹⁷⁶ Програма „Автентичен фолклор“ на НФ „Култура“ – http://ncf.bg/?page_id=85
http://ncf.bg/?page_id=85 <28.04.2013>

¹⁷⁷ Интернет сайт на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма на Република България - <http://www.mi.government.bg/dat/tourism.html> <28.04.2013>

В сферата на популяризиране на българското нематериално културно наследство, в контекста и на цялостното културно-историческо наследство на България, преки ангажменти поема и Министерството на икономиката, енергетиката и туризма. Тук взаимовръзката може да се открие при включването на идентифицирани елементи на традиционната българска култура като част от все по-утвърждаващия се като водещ културен туризъм. Чрез сектора, който отговаря в министерството за реализиране политиките в сферата на туризма се осъществява държавната политика в тази сфера, насочена основно към популяризиране на културно-историческото ни наследство посредством разкриването на нови туристически дестинации. В разработената съвместно с МК национална концепция за културен туризъм се преплита съчетаването на културното наследство като основа за развитие на културен туризъм в различните негови аспекти, възприето като стратегическа задача за развитието на сектора през следващите години. В изпълнение на това различни програми подкрепят и инициират реализацията на отделни проекти, които разкриват пред българската и международната общественост запазеното по българските земи културно-историческо наследство. Посредством разкриването на нови и популяризирането на съществуващи вече туристически маршрути и дестинации се осъществява процеса по популяризиране и промотиране на родното наследство.¹⁷⁸

➤ **Други организации**

- Читалища

¹⁷⁸ Официален туристически портал на България - <http://bulgariatravel.org>
<28.04.2013>

В сферата на опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство пряко е ангажирана и работи една изконно българска институция – Народното читалище. Създадено преди повече от 150 години¹⁷⁹, то се явява естествен център, в който се извършва първичните дейности по съхраняване на културното наследство, както и неговото препредаване в съществуващия запазен вид от поколение на поколение. Законът за народните читалища упоменава, че наред с останалите културно-просветни и образователни задачи, читалищата следва да съдействат за „запазване на обичаите и традициите на българския народ“ (чл.3, ал.1, т.2), както и да насърчават: - развиване и подпомагане на любителското художествено творчество; - събиране и разпространяване на знания за родния край; - създаване и съхраняване на музейни сбирки (чл.3, ал.2, т.2,4,5);

Читалището си остава мястото, в което любителското творчество е най-силно застъпено. Почти във всички читалища съществуват и развиват дейност различни по своя обхват любителски формации, работещи в областта на съхранението, популяризирането и препредаването на българското песенно, музикално и танцово изкуство. Съществуващите многобройни фолклорни ансамбли, както и групи за изворен фолклор са доказателство за неocenимата роля на тази гражданска по своя характер организация като място за съхранение на нематериалното ни културно наследство. Единствено в читалищата и в по-малка степен в училищата силно застъпена е още една област, свързана с нематериалното културно наследство - *краеведческата дейност*. Тя се изразява в извършване на дейности, насочени към събирането на сведения за родния край и

¹⁷⁹ Първите български читалища са създадени през 1856 г. в Свищов, Шумен и Лом. В годините такива се изграждат във почти всички населени места в страната. Към момента техният брой е повече от 3500 - **Портален сайт на народните читалища** – <http://mc.government.bg/reg/> <28.04.2013>

популяризирането им основно сред младото поколение. По повод отбелязването на юбилейни годишнини, редица читалища издават сборници, в които на фона на представяне на читалищната дейност се разкрива и спецификата на отделното населено място и регион. Успоредно с това, в голяма част от читалища са изградени музейни сбирки, показващи културно-историческото наследство на дадения край в неговата цялост и всеобхватност.

- Неправителствени организации (НПО)

През последните двадесет години интерес към различни аспекти на фолклористиката и етнографията, опазването и съхраняването на българското традиционна културно наследство и превръщането му във важен елемент за устойчивото развитие на страната започват да проявяват и различни неправителствени организации. Една от първите такива е създадената през 1991 г. Асоциацията за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“. В основата ѝ стоят известни етнологзи, българисти и слависти, които си поставят за цел осъществяване на научни изследвания на етнокултурните, верските, езиковите, социалните процеси в българското общество в контекста на културата на Евразия.¹⁸⁰ Организират се научно-теоретични конференции, теренни проучвания, обучения и др. През годините, Асоциацията осъществява повече от 35 научни експедиции в различни региони в страната. Публикувани са томове, които съдържат пълни текстове и тезиси от доклади на научните конференции, обединени от проблематиката – „Общност и култура“ (1995 г.), „Фолклорни модели на света“ (1996 г.), „Конфесия и фолклор“ (1996 г.), „Фолклорното родство“ (1999 г.) и др., със съставители Росен Малчев, Константин Рангочев,

¹⁸⁰ Първи председател на Асоциацията е проф. Т. Ив. Живков. Учредители и изявени членове са д-р Росен Малчев (главен секретар), д-р Константин Рангочев, д-р Николай Ненов, д-р Тодор Моллов, д-р Маргарет Димитрова, д-р Миглена Иванова.

Николай Ненов. Издава се и „Годишникът на Асоциацията по антропология, етнология и фолклористика „Онгъл““, който представя изследвания по въпроси като „Светци и фолклор“ (2000 г.), „Култ и обредност“ (2001 г.), „Езици на общуването“ (2003 г.), „Етнос и менталност“ (2004 г.), „Етнология и пространство“ (2007 г.), „Владетелят и светецът“ (2009 г.), „Епос, език, мит“ (2011 г.).¹⁸¹

Съществуват още много НПО, всички от които възприемат опазването на нематериалното културно наследство за своя приоритетна задача. Подобен тип организации се създават и в чисто регионален аспект. Някои от тях се създават и обединяват представители на различни етнически общности в страната, като по този начин популяризират уникалното си фолклорното наследство и богатство. Тук можем да посочим фондация „Извори на капански фолклор и занаяти“¹⁸², Федерация на културнопросветните дружества на каракачаните в България¹⁸³ и др. Активна дейност развиват и организации популяризиращи фолклорните прояви в страната, между които популярни са: Фондация „Пирин пее“, Фондация „Любителско творчество и фолклор“, Фондация „Български фолклор“ и др.¹⁸⁴

¹⁸¹ Лефтерова, Св. Цит. Съч.

¹⁸² Интернет сайт на Фондация „Извори на капански фолклор и занаяти“ - <http://kapantsi.one-bg.com> <28.04.2013>

¹⁸³ Интернет сайт на Федерация на културнопросветните дружества на каракачаните в България - <http://www.karakachani.com> <28.04.2013>

¹⁸⁴ Интернет сайт на Фондация „Български фолклор“ - <http://bg-folklore-foundation.com/> <28.04.2013>

3.2. Многообразието на българското нематериално културно наследство

3.2.1.Културното етно-многообразие на българския народ и влиянието му върху неговото нематериалното културно наследство.

Съдържание:

- *Фолклорни области в България*
- *Етнически общности и групи*

Карта на фолклорните области на България

България и българският народ са носители на едно непреходно богатство - фолклорна култура в нейния синкретизъм - като неразривно съчетание от много взаимосвързани елементи. Не само в миналото, но и днес ние сме свидетели на отделни културни феномени, чиито корени се откриват далеч назад в миналото. България е уникална със своята съхранена традиционната фолклорна култура отличаваща се с многообразие от звуци, движения,

слова, ритуали. Една от основните ѝ характеристики е ясно изразена устойчивост във времето. На територията на България от векове съжителстват различни етнически общности. Всяка от тях носи своя отпечатък върху и привняса разнообразни културни етноелементи, които формират българското културно многообразие. В ареала на съвременните административните български територии учените са локализирали единадесетсет фолклорни области: Родопска, Тракийска, Странджанска, Пиринска, Шопска, Добруджанска, Средна Северна България, Северозападна фолклорна област, Пазарджишко-Ихтимански район, Велинградски район, Средна Западна фолклорна област¹⁸⁵. На базата на общи белези и сходни характеристики те се обединяват общо в 6 големи области: Добруджанска, Тракийска, Родопска, Северняшка Пиринска и Шоплук.

- Добруджанска фолклорна област (Добруджа)

Добруджа е разположена в североизточната част на България – на север е оградена от Дунав, на изток – от Черно море, а на запад – от региона на Централна северна България. Тук е житницата на България. Равнинни полета и леко хълмисти терени. Фолклорът в този регион е изключително пъстър. В значителна степен той е повлиян от историческия развой на събитията. Тук в края на 70-години на XIX в. се преселват големи групи население от региона на Тракия, както и от балканските райони на Стара планина, особено от Котленски край. Именно поради това в Добруджа се сливат два основни стила – тракийския и балканджийския. Битът и

¹⁸⁵ Вакарелски, Христо. Етнография на България. София, 2007; Колев, Николай. Българска етнография, София, Наука и изкуство, 1987; сб. Етногенезис и културно наследство на българския народ. С., Издателство на БАН, 1971.

поминъкът на населението също слагат своя отпечатък върху песните, танците и обредите практикувани от добруджанци.

Най-характерни за този край са и богато орнаментираните жетварски песни, с които добруджанецът издига в култ земята и нейното плодородие. Гъдулката, кавалът и гайдата са традиционни инструменти. Добруджанската бавна песен се изпълнява равностойно от мъже и жени. Тук, за разлика от много други области, жените често пеят във висок регистър – закрито. Специфично за Добруджанския край е създаването на нов, но характерен само за този регион инструментален стил, изпълняван на гъдулка, кавал, гайда. Особено прочути са добруджанските танцови мелодии “ръки”, “сборени”, “ръченица” и др. Ето защо, според някои изследователи, тук се оформя интересна инструментална школа, като резултат от взаимното проникване на тракийския и балканджийския музикален фолклор. Не трябва да се подценява и влиянието на музикалния фолклор на съседна Румъния, която взема елементи от българския фолклор (7/16 размер), но и дава на българския инструментален фолклорен стил някои специфични прийоми на изпълнение.

Местните танци имат свой стил, който се отличава с настроение, свободно от скованост тяло, участие в играта и на ръцете и раменете. Играе се в умерено темпо, с прикляквания, леко наведено назад тяло. Добруджанските хора са затворени, в полукръг или права ръченица. Мъжете играят в права редица, а когато хората са смесени, те са в кръг или полукръг. Добруджанецът обича да играе и “по сами” – солово, например “ръченикът” се изпълнява групово, но като че ли от отделни солисти. Най-разпространени са смесените хора и по-рядко мъжките. По известни хора са “Сборения”, “Ръка”, “Данец”, “Буенец” в 2/4, “Пайдушко” в 5/8, а в размер 5/8 се играят “Ръченик”, “Сей, сей боб”, “Бръсни цървул” и др. Много интересни танци са “Изхвърли кондак” в 9/16 и “Черкезката” и “Трънката”

в 13/16. Прочути са добруджанските танцови мелодии “ръки”, “сборени”, “ръченица”.

С множество специфични елементи се характеризира добруджанската носия, която е пъстра и светла като визия. Женската носия се отличава със специфичната за себе си цветообразност, като характерен цвят е червения. Използваната престилка е изпъстрена с везани орнаменти, разположени в основата си на черен фон. Особено интересна е и забрадката, която е с дълги ресни и обикновено е в жълт цвят. Мъжката носия е по-проста, като в нея акцентът пада върху бялата риза. Като цяло, носията е отражение на поминъка на населението от този район, който основно е свързан със земята и нейното обработване. Ето защо в носиите преобладават тези цветове.

- Тракийска фолклорна област (Тракия)

Тракийската фолклорна област е свързана с необятната тракийска низина. Тя се огражда от Стара планина, Пирин, Родопите и стига чак до бреговете на Черно море. Към тази област, от Пазарджик на изток, влизат и много селища от източните склонове на Родопите. За някои изследователи Тракия е основната фолклорна област в България. Тук се е зародила и най-древната култура на Балканския полуостров, сътворена от първите ѝ заселници – траките. В тази област се включва и една подобласт – Странджанския край. Характерно за Тракия е пъстрото ѝ етническо многообразие. Тук се срещат различен тип етнически групи и общности, което предопределя и пъстротата в региона.

Невероятно красива, изразителна и пълна с живот е народната музика на Тракия. Спокойствие и красота звучат в нейните народни песни, в мелодиите на медните ѝ кавали. Характерно се явява едногласното пеене. Жените пеят открито, силно, естествено, но в доста тесен тонов обем.

Тракийската народна песен е бедна откъм неравноделни размери. В районите със запазени традиции, местни песенни образци се срещат в 2 типа песни – в 2/4 размер (хороводни и обредни) и бавни без размер (безмензурни) песни на трапеза и седянка. Тук, наред с хороводните песни в 2/4 размер се явяват и песни в 7/8 – ритъма на ръченицата, както и песни в ритъма на пайдушкото хоро – 5/8, 5/16. Този факт доказва дълбоките пластове, от които е изтъкана тракийската песен, като наследница на първичния, старинен тракийски стил. Освен песните и танците са пъстри, пълни с веселие и жизнерадост. В отделни райони на тази обширна област се срещат типични за друг региони танци, като резултат на влияния от съседните на нея фолклорни области. По-известни са “Главанишката” копаница и “Ветренската” копаница.

В Тракия се изпълняват едни от най-красивите и колоритни обичаи в страната между които: Кукери и Кумичене. Кукерските игри са изтъкани от магията и тайните на необозримото. Изпълняват се специални магически танци, като участниците в тях носят страшни маски. Важен елемент в обредния кукерски костюм са различните по брой, големина и звучност звънци, привързани около талията. С техния звън и с танца се цели да бъдат уплашени и прогонени злите духове и орисници, така че да има богата реколта през следващата стопанска година. След зимните идват и пролетните танци от обредната система. Кумиченето е ритуал, който се изпълнява за плодородие и предпазване от градушка.

Тракийската носия е много разнообразна по своята материя и украса. Женското облекло се свежда до използване на сукмана – характерно в по-голямата част от северна област на Тракия и саичена – в по-южната част. Двупрестилченото женско облекло е богато с вземо главно по ризите, по белите и почернените късачета, долактанки и др. – при върховете на клиновете и по пазвените им части и сравнително по-слабо по полите на

двете престилки. Мъжката носия за цялата област спада към т.нар. чернодрешна.

- Родопска фолклорна област (Родопи)

Родопският фолклор е изключително самобитен и уникален по своя характер. Той носи в себе си магията на Родопска планина, съчетано с болката и мъката на най-изстрадащото българско население през годините на чуждо владичество. От всяка песен и танц лъхат чувството на мистика, тъга, болка, но и вяра в бъдещето. Родопите се огласяят от типичната за този район “каба” (ниска) гайда. От върховете на планината се чуват и медните овчарски звънци – чанове, каращи те да забравиш за времето и измерението. Старинните езикови форми, запазени в песните на родопското население, подсилват тяхната оригиналност и им придават особена прелест. Както и на други места, поминъкът и тук си казва думата. Населението се е препитавало освен с гората и нейните плодове, така и с гурбета, характерен за мъжкото население. Ето защо съществуват много песни и музикални изпълнения свързани с гурбета на мъжете – има песни за тръгване, песни за връщане. Близки до тях са и овчарските песни, отразяващи основното препитание на родопчанина. В тях се разкрива любовта на овчаря към стадото, към семейството, към родната къща. Като цяло в музикално отношение за мелодията е характерно постепенно движение, но не липсват случаи и със скоково движение, при което всеки устрем нагоре се компенсира с постепенно връщане на мелодията надолу. В Родопите жените пеят полузакрито, с нежно тонообразуване. Естествената постановка на родопските певици им позволява да пеят в значително по-висок регистър. Това особено важи за българомохамеданките, които имат по-широк гласов диапазон. У мъжете преобладават ниските гласове. Традиция е в Родопите народната песен да се изпълнява равностойно от мъже и жени. За някои

райони, както е в Неделино, характерен елемент е двугласното пеене, което е уникално по своя характер и съдържание. Освен песента, често съпроводена от звука на традиционната гайда, планината постоянно ечи и от медните овчарски звънци – чановете, чийто звън напомня нежните звуци на родопската тамбура. Всичко това е придружено и от танц. Хората на родопчани са плавни, широки и с подчертани твърди стъпки.

Родопската носия е уникална по своя характер. В нея са съчетани всички цветове на планината през отделните сезони. Характерни са червеният и черният при жените и кафявия цвят при мъжете. В женската носия интерес предизвиква оригиналната престилка, както и забрадката, завързана по специфичен начин около главата. В отделни райони като Неделино, женската носията е изпъстрена в жълто-оранжеви тонове.

- Северняшка фолклорна област (Северняци)

Северняшката област обхваща основно Централна северна България, както и западните части на страната. Географски областта включва две подобласти – Дунавска хълмиста равнина (без Добруджа) и северната част на Старопланинската система. Границите на областта се очертават на север от Дунава, на юг от Стара планина, на запад от сръбската граница и на изток от Добруджа. Широкият обхват предопределя и смесицата от образци на фолклора на другите области. Това се допълва и от различните преселвания на компактни маси с хора от други краища на българската земя, особено от южните, в годините на чуждо владичество. В по-късните години хората поемат обратния път към полето, където заедно със старото, местно население тръгват и големи групи преселници от Тракия. По този начин, хората живеещи тук се смесват, тъй като идват големи групи от различни места. Освен демографски, това оставя своя отпечатък върху фолклорното богатство.

Основният поминък за този регион – животновъдството, предопределя празниците и обичаите, които са характерни за северняците да са предимно свързани с добитъка и земята, която те обработват. На почит са зимните празници. Особено характерни са тези свързани с Андреевден, Симеоновден, Св. Влас и др. На тези празници се изпълняват различни ритуали за измолване на добра реколтата през усилената стопанска година. За пролетта характерни обичаи са тези свързани с молитвата за дъжд и плодородие. Открояват се обичаите Герман и Пеперуда. За северняшкия регион характерен момент е и участието в обредната система основно на момичетата. В песенно отношение преобладават лиричните и лирико-епичните творби. Добре представени са хайдушките песни, като според изследователите тук е и района, в който те основно са създадени. Представени са и песни, свързани с митовете и преданията за змейове и други митични същества. В допира с Добруджанския регион сходство се намира в жътварските песни.

Носията в Северняшка област е разнообразна и зависи от това дали населението е от равнината или от планината, както и от сезона – зимен или летен. Женската носия се отличава с двупрестилчен и сукманен тип. Двупрестилчената носия се използва главно през лятото, а в някои селища на равнината и през цялата година. Мъжката носия в по-голямата си част е от типа – белодрешковци, като има отделни места, където тя е и основно в кафяви тонове. Характерен елемент, даващ своето отражение в областта е и наситеността с различен тип групи - “капанците”, в Разградско, “ерлийците” в Новопазарско, “хърцойците” в Русенско, “турлаците” в Белоградчишко.

- Пиринска фолклорна област (Пиринско)

В географско отношение, Пиринската фолклорна област обхваща района на югозападните български земи – двете изключително красиви планини Пирин и Рила. Намираща се на стратегическо място, като от векове наред това са земи, части от които в отделни периоди са преминавали във владение на различни владетели и държави. Характерно за този край е непрекъснатото преселение на компактни групи от население, най-вече от Драма, Сяр, Демирхисар и др., което неминуемо дава своя отпечатък както върху бита на хората, така и върху техния фолклор и традиция. Тук намираме почти от всички видове жанрове на фолклорното богатство, характерни за българския народ.

Народната песен в Пиринския край е изключително разнообразна. Характерната ѝ отличителна черта е двугласът. Често една певица изпълнява първия глас, а две-три- четири певици изпълняват втория равен глас, наречен “исо”. Заради малкия тонов обем на песните, понякога първият глас слиза под втория. Мелодичната линия е плавна, срещат се характерните превиквания. В този край липсват богато орнаментирани бавни песни, характерни за съседните области на Пиринска - Родопската, Тракийската и Северняшката. Както и на други места, голяма част от песните са свързани с отделни моменти от трудовата дейност на хората. Интерес тук представляват и т.нар. „сиденкарски песни“, наричани още “на седешки”. Те са разнообразни по тематика и мелодика и са един от най-запазените жанрове. Изпълнявани са по време на кратките моменти на почивка в усилените работни дни. Откриват се и хороводни песни, в които има много съчетани елементи на остроумие и хумор. Особено характерен размер е 7/16 . В него пеят често мъже, обединени в обща вокална група – нещо изключително характерно за този край. Старите пирински песни са на типичен местен диалект – западно българско наречие, богато на архаизми,

със запазени интересни граматически форми и типични звукосъчетания. Освен в песните мъжете активно участват като свирачи – инструменталисти. Широко разпространени тук са тамбурата и високата гайда “джура“. Също така овчарската свирка, наименувана с местната дума “сворче“. Колорит и неповторимост в местния фолклор създават зурната, съчетана с тъпан. И днес често тук се срещат малки групи, в които участват 2 зурни и тъпан – първата зурна свири мелодията, а втората свири равен тон (исото).

Танците на Пиринска област са не по-малко разнообразни от песните и се делят на мъжки и женски. Женските се играят най-често на песен и то в умерено темпо. Мъжките се развиват в по-бързо темпо, благодарение на инструменталния съпровод. Движенията са високи, с подскоци, притичване и пружиниране. Срещаните бавни танци са с характерни леки стъпки, остри сечения, придружени с паузи, които броят няколко такта, въртения, коленичене и навеждане на тялото. Допълнителен колорит се създава и от традиционната носия. Женската е изключително красива. Отличава се с ярки червени тонове. Мъжката е по-семпла и е изцяло в бяло. Характерна част от мъжката носия е малката шапчица на главата.

- Шопска фолклорна област (Шоплук)

Шопската фолклорна област е разположена в средната част на България. Това е областта, затворена между Стара планина на север и Пирин на юг, на запад достига до Сърбия, а на изток постепенно се влива в Тракийската фолклорна област. По този начин в нея се включват включва западната част от Средногорието (Софийското поле и Витоша) и Краище. Хората населяващи тази област са изключително самобитни по нрав, темперамент и език, както и по народните си обичаи. Шеговитият, духовит и находчив шоп е създал фолклор, който отговаря на тези му качества.

Както в цялата страна, така и тук голямата част от обредната система е съсредоточена през пролетта. В народната музика и съпътстващите я практики и ритуали на Средна Западна България се среща цялото тематично разнообразие на българската народна песен. Тя не е особено богата на емоции и мелодика, но впечатлява със своята находчивост и изобретателност. Песента е на изключителна почит. Може би най-комплектно е песенното творчество в тази група. Има добре запазени юнашки епически песни. И до днес тук се препредават песните от т.нар. Кралимарковския цикъл с всичките му мотиви, както и песни свързани с поробването на българския народ. Епическата традиция е с забележителни старинни особености както в стилистично и тематично отношение, така и в изпълнението им. Голяма част от песните са част и от танци. Хората и ръчениците на местните хора се отличават с изключителна бързина и енергия. Тази енергичност е особено видима у мъжете-играчи, които я изразяват с думи, звукове или срички в разни моменти на играта – “ха сега”, “дръж се, земя” и др.

И тук носията представлява особеностите на бита и поминъка на населението. Шопската женска носия е сукманена за почти всички райони с изключение на кюстендилския, където е саичена. Състои се от бяла везана риза, върху които има тъмно син или черен вълнен сукман. В Граовския район сукманът е черен и се нарича „литак“. Върху сукмана на кръста в повечето места се опасва тъкан или червен пояс. На отделни места изключително интересни са везаните части от ръкави, които се прикачват към ризата. Мъжката носия пък е предимно от белодрешния тип.

* * *

И в миналото и днес Балканите се отличават като регион където живеят множество етнически, етнографски и религиозни общности. На

територията на българската държава те от векове съжителстват в единогласие. По този начин ставаме свидетели на взаимното културно обогатяване между тях. Това особено добре личи в отделни езикови заемки, близостта на някои фолклорни елементи и др. В същото време това взаимодействие е допринесло за изграждането на толерантност към “другите”. Така в българските земи е изградена през годините единната българска нация, формирала и своята обща културна идентичност. До ден днешен са запазени своеобразни форми на културно изразяване, което прави българския народ уникален по своята същност и характеристика.¹⁸⁶ На базата на последните проучвания и преброявания се установява, че християнското население в България е приблизително 98,8%. Голямата част са от източно-православния обред на вероизповедание, който е и основен за страната по Конституция. Около 0,6% са католици, като голяма част от тях са от т.нар. група на католици по източен обред. Те живеят основно в общините Раковски, Никопол, Свищов, Чипровци и Белене. Към протестантската общност спадат 0,3%. Втора по численост етническа общност е турската. Мюсюлмани са само 1,2% от общия брой население. Съществува и известен процент от турското население, което е с християнско вероизповедание. Турската група е концентрирана основно в областите Кърджали, Разград, Шумен, Бургас, Търговище и Силистра. Представителите на останалите религиозни вероизповедания са изключително малко, което практически ги прави нищожен фактор за религиозно развитие. В същото време, тяхното присъствие дава отпечатък

¹⁸⁶ Велев, Венцислав. Кирил Анастасов. Нематериалното културно наследство на България / The Intangible Cultural Heritage of Bulgaria. Пд, Летера, 2010.; Бокова, Ирена. Валентина Ганева-Райчева. Културното разнообразие на България. Пд., Летера, 2012.

при оформяне на общата картина на етно-религиозното мултикултурно разнообразие.¹⁸⁷

➤ Българи

Най-голямата етническа общност в България е българската. Съобразно изградена през столетията представа българите са източно-православни по вероизповедание, но съществуват и български католици, както и т.нар. униати. Предци на българите са три древни етноси – траки, славяни и прабългари. В различни исторически периоди, съобразно политическата ситуация в страната и международния контекст, една от групите придобива по-особена роля. За траките се черпи информация от древногръцки източници, защото те нямат писмена култура, останала до нас. Сведенията говорят за тяхното пребиване на полуострова от III хилядолетие пр. н. е. Славяните се появяват в съседство с границите на Византия през V в. от н. е., а прабългарите – през VII в. Празниците на българите, както и официалният календар на България, са свързани с християнския литургичен календар. Традициите обхващат и предхристиянски практики, наследени от етносите, обитатели на полуострова в различни исторически периоди. В продължение на векове културни практики и обичаи се предават от поколение на поколение. Всяко едно от тях променя и добавя по нещо от своите разбирания за света и природата. Календарните празници на българите са свързани с начина на препитание – земеделие и скотовъдство, което показва, че те имат по своята същност аграрна основа. Но самата обредна система търпи и изменения. В най-голяма степен те са свързани с промяната на живот и преминаването от селска към градска форма. В градовете празниците, свързващи занаятчийските сдружения с патрона

¹⁸⁷ **Славейков, Петър.** Етнодемографска характеристика на българското население // http://members.tripod.com/nie_monthly/nie11_01/slaveikov.htm <28.04.2013>

покровител, запазват своята роля, но се създават и нови празници. Всичко това показва развитието на българина в отделните етапи на неговото съществуване. И въпреки многобройните промени, традицията остава жива, адаптира се към новите условия на живот и се препредава от поколения на поколения.

➤ Арменци

Въпреки условията на живот в диаспора, арменците съхраняват през вековете своята самобитност – език, религия, културни традиции. Арменският език принадлежи към самостоеен клон на индоевропейските езици, към който спадат мъртвите фригийски, тракийски, дакийски език. Когато и България пада под османско владичество през XIV в., българи и арменци попадат в пределите на обща империя. Преселническите процеси към българските земи продължават през годините, породени от многократните нападения и опустошавания на арменските земи от араби, турци и перси и особено след войната между Персия и Османската империя в средата на XVI в., когато в Западна Армения настъпват разорение и глад. В българските земи се активизира дейността на старите арменски общини, възникват и нови в други градове. Арменската общност се формира поотчетливо в началото на XX в. Важни причини за избора на арменците да се насочват към българските земи през различните времеви периоди са общата християнска религия, възможност за свободно изповядване на вярата, присъствието на арменци, създали на много места собствени църкви. Арменците в България носят културата и традициите на Западна Армения, която териториално днес е в рамките на Турция. Поради историческата съдба на арменския народ празничният календар до голяма степен се формира под въздействие на каноническата традиция на Арменската църква. Строгото придържане към църковните празници е важно условие за съхранение на арменската идентичност.

➤ Евреи

Съществуват следи и предположения за присъствие на евреи на Балканите от времето преди новата ера и в първите векове от новото летоброене. През XIV в. по българските земи се установяват неголям брой ашкеназки евреи от земите на Унгария и Германия (говорещи „идиш“). През XV в., прогонени от Испания, тук се заселват сефарадски евреи (говорещи „ладино“). Част от тях устройват своите общини заедно и покрай романьотите (най-старите евреи по тези земи) в днешните Никопол, София, Пловдив, Пазарджик и др. През XIX в. в българските земи се заселват неголям брой ашкеназки евреи от Русия, Молдова, Румъния, Австрия, Полша. Повечето от евреите в България са сефаради (шпаньоли), а малки групи ашкенази живеят в София и Русе. Евреите са почти изцяло градско население. В България те носят традиционните за тяхната общност културни елементи. Свързани са със символиката и традициите на юдаизма, както и с обичайния празнично-обреден календар. Празниците на евреите са възпоменания на факти, представени като исторически в еврейските свещени книги. Самите евреи наричат себе си „народа на паметта“. Хилядолетни, установени от векове традиции са свързвали тези празници със строго спазване на определени ритуали, превърнали са ги в церемонии, носещи духовни значения

➤ Роми (Цигани)

Понятията „Цигани“ и „Роми“ се използват като синоними, тъй като и двете названия са популярни при самоназоваване от самата общност. Многолики като религия те поддържат историческата си самоличност чрез конкретни общества, като оставят следи в много етнически традиции. Като цяло това са затворени етнически системи, които разчитат на възпроизводството на

човека, на фолклорната култура, на обичая, свеждайки до минимум социалната си интегрираност в обществата, в които живеят. В рамките на цялата общност се обособяват субгрупи по различни признаци: религиозна принадлежност (източноправославни, мюсюлмани, протестанти, юдеи), майчин език (различни ромски диалекти, турски, български, влашки диалекти), традиционен занаят, време на усядане, начин на живот. Основните ромски групи в България са йерлии (хорохане рома – мюсюлмани, дасикане рома – християни), кардараши (ловари, келдерари – калайджии) и рудари (лингурари – копанари, урсари – мечкари). Вярата в магиите, фатализмът, убедеността, че Бог и съдбата определят живота на човека, са много разпространени сред ромите в България. Уседналите роми са възприели значителна част от фолклора на етническите общности, с които са били в продължителен контакт, като са го приспособили за своите цели. Те съхраняват разгърната в легенди система, аргументираща различията им от другите – защо са бедни, защо нямат собствена държава и азбука, защо са разединени и др. Волята на Бог или светци, несправедливото решение на владетел, неравният социален старт стоят в основата на дискурса за различието им от другите. Сред ромската общност най-почитани са двама християнски светци – Св. Василий и Св. Георги, както и Божиата майка.

➤ Каракачани

В България тази етническа общност е известни с името „Каракачани“, в съседна Гърция – „Саракацани“. Самите те се самоназовават „Влахи“, различават се от власите и имат самосъзнание за специфична етническа обособеност. Поради липса на писмени свидетелства съществуват много хипотези за произхода им. В България е популярно становището, че са потомци на елинизирани траки, а в Гърция не се подлага на съмнение

елинският им произход. Според други теории, каракачаните са потомци на античните номади, обитавали планинските региони в Гърция. Отделни изследователи смятат, че те произлизат от уседнало гръцко население, принудено да напусне землището си в края на XVIII и началото на XIX в. Самите те започнали да водят номадски живот и се препитават, като отглеждали овце. Станали известни с името „каракачани“, което в превод от турски език означава „черни бегълци“. Икономическият и социалният живот на каракачаните до усядането им се организира в рамките на каракачанския стан. Каракачаните водят изключително природосъобразен живот, който определя спецификата на социалните отношения, бита, храната, облеклото и др. Всичко това оказва сериозно влияние върху тяхната традиционна култура, обичаи и обреди. Календарните празници имат типологични сходства с българските.

➤ Турци

Турците са определени като най-голямата етническа група в България извън българската. Самоопределящите се като „сунити“ съставляват мнозинство, а другите са „шиити“, познати в страната като „алиани“ или „казълбаши“. По вероизповедание турците в България са мюсюлмани, което определя техния бит и традиционна култура. От векове обаче, съвместното съжителство с християнското население дава своя отпечатък и върху част от обичаите. Едни от най-почитаните обреди са свързани с Рамазан Байрам, Курбан Байрам и „молитва за дъжд“ („курбан на цялото село“ - срещано назоваване сред християни). Традиции, свързани с жизнения цикъл, които се спазват и днес, са сунетът (обрязването на момчета), брачните обичаи и погребалните ритуали.

3.2.2. Съборите на народното творчество – българският феномен на местната памет и традиция

Съдържание:

- *Съборите – уникален български феномен*
- *Съборът в Странджа планина – Граматиково*
- *Национален събор на българското народно творчество – Копревница*
- *Съборът на Родопите – Рожен*
- *Съборът на Пирин и Рила – „Пирин пее“*

Българският народ е естествен родоначалник на едно уникално по своя характер и същевременно самобитно по своята същност явление, което го отличава от другите народи – Съборите на народното творчество. Тези своеобразни празници са еманация на българския дух, доказателство за неговото културно многообразие и неповторимост. В същото време, в съвременieto ни, те се явяват и една особена форма за поддържане, поощряване и претъпяване на традицията.

Характерна черта за българските селища е провеждането на празник на селото/града, което българинът назовава с думата „събор“ („сбор“). Обикновено той се свързва и с някой голям християнски празник – често с празника на името на светеца, на когото е наречена местната църква или манастирски комплекс. През годините тази традиция търпи много промени, но като цяло и до днес тя си остава като основополагаща при избора на местен празник. По своята същност, съборът се превръща и в своеобразна родова среща. По традиция това става основен ден в годината, когато големи фамилии успяват да се видят на едно място, когато отделните поколения успяват да се срещнат с корените си и взаимно да се опознаят. Постепенно тези празници се разширяват, като в дните на тяхното провеждане (обикновено местният събор трае 2 до 3 дни) се организират

концертни изяви, в основата на които са фолклорни състави и самодейци към местните читалища. Тази традиция бива доразвита, като се *поставят основите на големи по своя мащаб празнични събори, на които среща си дават изпълнители на български фолклор от всички краища в страната*. С всяка година расте интересът към самобитната музика, песен, танц, поетичен фолклор. По този начин, съборите на народното творчество допринасят за съхраняването и утвърждаването на автентичния български фолклор в днешния забързан, динамичен и все по глобализиращ се делник. Чрез участието си в тях, многобройните колективи от цяла България доказват, че и днес нашият народ продължава да отпива от живата вода на извора – там са скрити нравствените ценности, и това му дава сила и национална гордост. В много места и на различни сцени се събират хиляди певци, свирачи, изпълнители на старинни обреди и обичаи. Но участниците не са само изпълнители или само зрители. Те са хората, откъснали се от ежедневието си и дошли да споделят удоволствието от изпълнителското майсторство на участниците, да се насладят на красивата природа и на чистия въздух. Получава се истински празник на традиционната култура, чиято атмосфера трябва да се види и усети. Съборите на народното творчество са не само символ на традицията, те се превръщат в притегателен център за много чужденци, които обичат българския фолклор и отнасят със себе си частици от него по всички краища на света.

➤ **Съборът в Граматиково – „Странджа пее“**

Първият организиран събор в страната, който надхвърля локално проявление и събира хора от един по-голям регион се провежда в района на

днешната община Малко Търново – Странджа планина¹⁸⁸. Началото е поставено през 1960 г., когато в дните 28, 29 и 30 май се събират много изпълнители на традиционен странджански фолклор. Мястото на което съборът се състои е в землището на село Граматиково, като съборът логично носи името “Странджа пее”. В основата на идеята за неговото провеждане стои решението на тогавашното Министерство на културата да бъде представен и популяризиран един малко известен за българите фолклор – този на Странджа планина. Макар и в не голям обхват като участници и присъствие, съборът излиза извън рамките на регионалния празник и се превръща в събитие което се случва за първи път в страната. Участват певци, инструменталисти и състави от множество населени места в Южна България. За първи път тук се изявяват певци, които в годините стават знакови изпълнители на българската фолклорна песен. Изпъкват имената на Калинка Згурова, Петранка Тодорова, Георги Павлов, Райна Маврова. Тези млади тогава изпълнители застават редом до утвърдените вече Комня Стоянова, Магда Пушкарлова, Сава Попсавов, Райна Петрова. Откритие на първия събор е певицата Янка Рупкина. По редица субективни фактори, съборът не успява да се наложи и да продължи като отделна изява. Въпреки това той остава в съзнанието на българите от странджанския регион и 35 години по-късно – през 1995 г. е организиран отново. Второто издание също не е голямо по обхват, но възражда една прекъсната традиция. През 2000 г., в чест на 40-годишнината от първото издание на събора, Министерството на културата и ръководството на община Малко Търново организират „Юбилейно издание на Националния събор-надпяване “Странджа пее”, отново на мястото на неговото създаване – с. Граматиково. На това трето издание освен изпълнители присъстват и множество научни

¹⁸⁸ Съборът „Странджа пее“ е родоначалник на съвременните събори на народното творчество. За съжаление този факт и към момента в публичното пространство е малко познат.

работници – фолклористи, етнографи, изкуствоведи и др., които провеждат сериозна теренна работа свързана с проучване на местния фолклор, неговата традиция и значение. Сред съорганизаторите на събора е и Българската национална телевизия, която го популяризира с поредица от предавания и документални филми. Осъществяват се записи на изпълнителите, които попълват фондовете на националната медия. Съгласно утвърдения си статут, *съборът-надпяване „Странджа пее“* има за своя главна цел да осъществява популяризиране на богатото песенно творчество от Странджа чрез издирването и утвърждаването на нови дарования. Участници в конкурсната програма на събора могат да бъдат изпълнители от всички краища на страната (певци, групи и инструменталисти) на изворен фолклор от района на Странджа. Допускат се и изпълнения на песни от района на Сакар и Източна Тракия.

Последното към момента издание на събора се провежда на 18-19 юни 2011 г. и е под патронажа на Съвета на Европа. Следващото издание предстои да бъде през 2015 г.

➤ **Национален събор на българското народно творчество –
Копривщица**

Националният събор в Копривщица е най-знаковото събитие в областта на публичните изяви в сферата на автентичния български фолклор. Тук се утвърждава мястото, на което от 1965 г. до ден днешен на всеки пет години среща си дават хиляди български изпълнители, певци и музиканти от цялата страна. Мястото на провеждане е избрано не случайно. В българската народопсихология, Копривщица и нейната богата история, героичното минало на населението и живописната природа на Средногорието се приемат като извор на родолюбие и творческо вдъхновение. Тук са съхранени едни от най-интересните образци на езика, песните и обичаите

на народа. Под неговото слънчево небе и под стрехите на възрожденските му къщи витае древната сила на българина, неугасимата му любов към свободата. И не случайно тоя непокорен град, разположен в сърцето на хайдушката Средна гора, се е превърнал в средище на традиционните национални събори на българския фолклор. Точното място на провеждането на събора са обширни поляни в средата на борова гора над самия град – местността „Войводенец”. На 7 специално построени за целта естради се представя богатството и уникалността на българския фолклор и традиция. През десетилетията на своето съществуване празникът на българския фолклор, в който Съборът се е превърнал, събира все повече и повече привърженици в цялата страна. Съборът е обичан от всички – и от българи, и от чужденци. Тук се срещат песните и танците, обредите и върванията съхранили се във времето в паметта на всички краища на България – от Дунав до Родопите и от Тимок до Черно море. По този начин съборът е наистина национално-представителна изява на българския фолклор от всички места, в който той етнически съществува.

- ***Първият Национален събор на народното творчество*** се провежда в три дни - от 12 до 15 август 1965 г. Участниците се извяват едновременно на 7 естради, построени специално за случая в местността „Войводенец”. Това е практика, която до този момент не е провеждана в България. По този начин се дава възможност посетителят на събора, вървейки от една естрада към друга да направи една своеобразна разходка из различните фолклорни области. Извяват се около 4000 души – народни певци, свирци, танцьори, разказвачи на приказки и легенди от цялата страна. Показани са много народни носии и народни художествени занаяти. Всичко това определя донякъде облика не само на Първия, но и на следващите събори. В дните на събора с награди са отличени много изпълнители и състави. Раздадени са 100 златни, 160 сребърни, 190 бронзови медали и 1144 грамоти.

- **Вторият Национален събор на народното творчество** се провежда в два последователни дни – на 7 и 8 август 1971 г. Той има за цел да издири и покаже неизвестни досега песни, мелодии, обичаи и образци на народното приложно изкуство и словесното творчество, да даде поле за изява на непознати талантиливи изпълнители и да популяризира народното изкуство като непресъхващ извор на творческо вдъхновение и патриотизъм. За първи път на него присъстват и множество учени не само от страната, но и от други държави. Те участват в организираната специално за случая научна конференция, на тема "Европейският фолклор и съвременността". Освен народни песни и танци, на събора е организирана богата изложба базар на произведения на народните занаяти. Близо 2000 души от цялата страна вземат участие в този събор.

- **Третият Национален събор на народното творчество** е отново в два дни - на 7 и 8 август 1976 г. Посветен е и на 100 годишнината от избухването на Априлското въстание. Слага се началото на дейността по съхраняване на чистотата и представяне на автентичния фолклор - обичаи обреди, наричания и т.н. Съгласно утвърдения статут се решава, че на събора ще се изявяват единствено изпълнители на автентичен фолклор. Изпълнители на обработен фолклор нямат право на участие. На това издание на събора присъстват около 3000 изпълнители от различни краища на страната.

- **Четвъртият Национален събор на народното творчество** се провежда в три последователни дни – от 7 до 9 август 1981 г. и минава под знака на 1300 годишнината от основаването на българската държава. Участие вземат изключително голям брой изпълнители – повече от 12 000 от цялата страна. Като акцент на събора се поставя препредаването на фолклорното наследство между отделните поколения. Ето защо за първи път се обособява специална естрада, на която да се изявяват единствено деца. Приема се решението в следващите издания съборът да се провежда в три дни.

- **Петият Национален събор на народното творчество** – 8-10 август 1986 г., се отличава с нов рекорден брой участници - 18 000. Очаквано на събора присъстват и голям брой не само български, но и чужди специалисти – фолклористи, етнографи историци, филолози и др. Съборните дни се посещават и от множество туристи от цял свят. Постепенно съборът става и атрактивна туристическа дестинация, която започва да се рекламира от голям брой туроператори. От справките личи, че на петото издание на събора са присъствали повече от 2500 чужди туристи.

- **Шестият Национален събор на народното творчество** по традиция се провежда в първите дни на месец август - 9-11 август 1991 г. Присъствието на участниците в него отново доближава цифрата 18 000. На построените традиционни вече за събора седем естради се представя пъстрата палитра на български фолклор от цялата страна. Интересът към изявата става все по-голям. Съборът разширява своя обхват и привлича изключително голям брой български и чужди туристи.

- **Седмият Национален събор на народното творчество** – 11-13 август 1995 г., отбелязва 30 години от провеждането на първата изява. Участват стотици хиляди изпълнители. За първи път интерес проявяват и изпълнители на български фолклор от други страни, които заявяват намеренията си за участие в следващи издания на събора. В изявите се включват и българи живеещи извън границите на държавата.

- **Осмият Национален събор на народното творчество** се провежда от 11 до 13 август 2000 г. Участват около 17 000 участници. Самият събор бива посетен от повече от 200 000 туристи. Фолклористи от институтите на БАН наблюдават и оценяват изпълненията. Освен 7-те естради, в местността "Войводенец" са открити още 2 естради в самия град. За първи път на националния събор вземат участие певци и танцьори от Албания,

Бесарабия, Македония, Молдова, Полша, Румъния, САЩ, Украйна, Унгария, Швеция.

- *Деветият национален събор на българското народно творчество*, който е в дните 4-7 август 2005 г., става поле на изява на над 17 000 участници - носители на традиционната българска култура. Всички те представят своите умения и майсторство на 8 естради – 6 на поляните на „Войводенец“ и 2 - в самия град. Той преминава под знака на 40-годишнината на събора и интересът към него е много голям. За тази цел е

Лого на събора в Копривщица
автор: проф. Кирил Гогов

създаден Организационен комитет към Министерството на културата и туризма с представители на Община Копривщица, Областната управа на София-област, Българската академия на науките, Българската национална телевизия, Българското национално радио, редица други министерства,

ведомства и организации. „Фестивалите за народно творчество и тяхното място в съвременната култура” е темата на научната конференция с международно участие, която се провежда на 7 август в Копривщица. За първи път е изработено и лого на съборът, с автор проф. Кирил Гогов от Националната художествена академия. Подкрепен от своите студенти, той разработва логото, логотипа и основните информационни материали, предлагайки цялостна художествено-творческа композиция. С цел популяризиране на събора е създаден и специален интернет сайт ¹⁸⁹.

- *Десетият национален събор на народното творчество* се провежда от 6 до 8 август 2010 г. Това са дните, в които поредна среща си дават хиляди

¹⁸⁹ Официален интернет сайт на IX-тия Национален събор за автентичен фолклор в Копривщица - <http://sabor.mc.government.bg/koprivshitsa> <28.04.2013>

любители и ценители на българския фолклор в неговия автентичен вид. Записаните за участие изпълнители са близо 13 000. Всички те пристигат в Копревщица след проведени предварително регионални кръгове в цялата страна. Това е почин, който се осъществява още от самото начало на провеждането на съборите. За изявиите отново са построени традиционните вече 7 естради на „Войводенец“ и 2 - в самия град. Десетото издание на събора съвпада и с второто провеждане на Националната кампания „Живи човешки съкровища – България“, с която се попълва Националната представителна листа на шедьоврите на нематериалното културно наследство.

➤ **Роженският събор – Песента на Родопите**

По дългогодишна традиция, през месец август, българи от всички краища на страната се стичат в сърцето на Родопите – на поляните край Рожен, за да се видят, обменят мисли или просто, за да направят своя събор. Тук певци и инструменталисти на родопски фолклор си дават среща, съпроводена с надпяване и надсвирване, което се осъществява на няколко сцени. С течение на времето, съборът на Рожен се превръща в най-голямата сцена на родопската песен. Тук изгрява звездата на всички големи родопски изпълнители – Георги Чилингиров, Бойка Присадова, Надежда Хвойнева, Христина Лютова, Румен Родопски, Веселин Джигов, Младен Койнаров. От Рожен излита и песента „Излел е Дельо хайдутин“, в изпълнение на Валя Балканска, за да кацне на борда на космическата станция „Вояджър“, наред с музиката на Бах, Бетовен и Моцарт, в търсене на чужди цивилизации в Космоса.

Историята на Роженския събор е много стара – вече повече от 110-годишна. Той започва през 1898 г., като идеята принадлежи на отец Ангел Инджов – свещеник в смолянското село Соколовци. Той призовава енорияшите си в

Деня на св. Пантелеймон – 27 юли, да почетат всички светии с посещения в близките параклиси и конкретно в параклиса „Св. св. Кирик и Юлита”. Храмовете се намират много близо един до друг и са на територията на известните Роженски поляни. Призивът носи дух и на противопоставяне на решението в този регион да преминава българо-турската граница, която в тези години минавала през връх Рожен. Именно поради тази причина мястото става знаково за хората от трите изкуствено разделени от граничната бразда околни села – с. Проглед от българската страна, а с. Момчиловци и с. Соколовци от турската страна на границата. По този начин се появява и разсеченост – отделят се села от техните землища, роднини се озовават от двете страни на границата. На тези своеобразни родови срещи на поклоненията, освен традиционното виждане се пеели народни песни под съпровод на гайда и се пекли традиционните за региона чевермета (агне на жар). Промяна настъпва след 1912 г. В резултат от водената Първа Балканска война, границата бива променена и преместена на юг. Така, превърналият се в традиция за хората от Средните Родопи Роженски събор губи досегашното си политическото значение. Запазва се обаче традицията той да се провежда като среща на отделни родове. Чакано място за среща тук си дават изселени във вътрешността на страната родопчани. Всеки събор протича с традиционните песни и танци на хората от региона. Особено място се отдава на гайдарските оркестри. Те се превръщат в един от символите на Родопите. На всеки събор се прави общ оркестър на гайдари, участие в който вземат музиканти от различни родопски села. По традиция те се събират в навечерието на събора и правят една-единствена обща репетиция. През годините, Роженският събор се превръща в общонационален и става събор-надпяване на българската народна песен. От всички краища на България се събират народни изпълнители и инструменталисти, които се надпяват и надсвирват на няколкото сцени на най-големия фестивал на народната песен в България. Съборът продължава

два дни. Открива се с химна на Родопите „Бела съм, бела, юначе” под съпровода на „Стоте родопски гайди”. Кулминацията на надпяването е спектакълът „Звезден Рожен”, провеждащ се вечерта на първия ден.

➤ **Съборът на Пирин и Рила – „Пирин пее“**

Един от най-големите събори, който притежава сравнително локален характер на базата на участващите в него е Съборът за надпяване в местността „Предела“ край Разлог – „Пирин пее“. По своя характер той представлява изява на българския фолклор от югозападните части на страната. През изминалите близо петдесет години и 13 издания на неговото съществуване, „Пирин пее“ се превръща в мащабно и уникално явление в културния живот на България. Съборът води началото си от 1962 г., като първото му издание е по инициатива на тогавашните общински и окръжни ведомства в Благоевградския регион, подкрепени и от държавните институции – първоначално в лицето на Комитета за култура и изкуство, а в последствие и от Министерството на културата. В годините той се утвърждава като чакано с интерес фолклорно събитие, което привлича вниманието и на учени, специалисти, множество български и чужди изследователи на фолклорната традиция от Пиринския регион.¹⁹⁰ В съзнанието и представите на местното население съборът „Пирин пее“ превъплъщава търсенето на вечната красота, характеристиката на естетиката в народното творчество, на това истинско изкуство, изпълнено с патриотизъм, родолюбие и благоговение пред Родното. С малки

¹⁹⁰ Сред утвърдените фолклористи, етнографи и музиковеда, които в годините не само изследват българския фолклор от региона на Пиринско, но са и активни застъпници за провеждането на събора „Пирин пее“ се открояват имената на: проф. Кирил Стефанов, акад. Николай Кауфман, проф. Димитрина Кауфман, проф. Тодор Джиджев, проф. Михаил Букурещлиев, проф. Костадин Динчев и др.

прекъсвания¹⁹¹, в днешният му вид съборът „Пирин пее“ се провежда на всеки две години. Досега има тринадесет негови издания, които са през годините: 1962 – Първи събор; 1967 – Втори събор; 1974 – Трети събор; 1980 – Четвърти събор; 1985 – Пети събор; 1997 – Шести събор; 1999 – Седми събор; 2001 – Осми събор; 2003 – Девети събор; 2006 – Десети събор; 2008 – Единадесети събор; 2010 – Дванадесети събор; 2012 г. Тринадесети събор.

Съборът е предшестван от поредица от местни и общински изяви на народното изкуство, по време на които се прави подбор на участниците за големия празник. По традиция той се прави в първите дни на м. август. В него участват множеството групи, певци, инструменталисти, танцьори, разказвачи и майстори на народните занаяти. По време на двата съборни дни се представят различни образци на народната песен, танц, обреди, занаяти, народен инструментариум, костюми и накити, везмо и шевици, религиозно-езическите вярвания и ритуали – цялата календарно-обредна система на българския народ от региона на Югозападна България. В дните на събора се провеждат теоретични конференции, с участието на учени от България и съседни страни. И макар и по своя обхват да е локален, то съборът „Пирин пее“ е едно от най-знаковите проявления на българската традиция за провеждане на подобни празници ¹⁹².

¹⁹¹ Първоначално съборът е нямал точно определен период на провеждане. През 1997 г. създадената тогава фондация „Пирин пее“ възстановява провеждането на събора след дванадесетгодишно прекъсване и утвърждава неговото бъдещо провеждане на всеки две години.

¹⁹² „Пирин пее“ през погледа на проф. Костадин Динчев - <http://infomreja.bg/pirin-pee-prez-pogleda-na-prof-kostadin-dincev-7383.html> <28.04.2013>; Култура – бр. 49 (2008), 12 декември 1997

3.3. Класически и иновативни форми на презентиране на елементи на нематериалното културно наследство /публични кампании, аудио и визуални форми/

Съдържание:

- *Провеждане на публични изяви и използване на различни подходи за популяризиране на българското нематериално културно наследство – кампании*
- *Аудио-визуални форми на презентиране*

Препредаването през поколенията и представянето на елементите на нематериалното културно наследство в публичното пространство е неотменна част от процеса на тяхното опазване, съхраняване и популяризиране. В тази насока са и основните препоръки на ЮНЕСКО – създаване на условия и мерки, целящи представяне на традиционната култура в нейния автентичен и цялостен вид. Самата Конвенция 2003 регламентира, че въз основа на предложения, представени от държавите-участнички, както и в съответствие с критериите, определени от Комитета и утвърдени от Общото събрание, Комитетът периодично избира и насърчава национални и регионални програми, проекти и дейности за опазване на нематериалното културно наследство, които по негово мнение отговарят най-добре на принципите и целите на Конвенцията, като се вземат предвид и специфичните нужди на развиващите се страни (чл. 18).

Изучаването и опазването на нематериалното културно наследство посредством използването на различни методи за публично оповестяване в България е с традиции. Условно те могат да се разделят на два вида: *класически и иновативни* ¹⁹³.

¹⁹³ Този тип класификацията не присъства в официалните документи на ЮНЕСКО, а се предлага от автора на настоящия труд.

Към групата на класическите, можем да отнесем:

- организиране на школи и кръжоци за изучаване на народни танци и народни инструменти - предимно за деца;
- организиране на краеведчески клубове към училища и читалищата, насочени към издирване, съхраняване, популяризиране и разпространение на автентичния местен фолклор;
- организиране и/или участие в местни, национални, международни фолклорни празници и фестивали;

Към иновативните подходи може да се отнесат:

- разработване на проекти с тематична насоченост към популяризирането на българския фолклор;
- организиране на уърк-шопове с предоставяне възможност за изява на всеки един от посетилите ги;
- обвързване на традиционните форми на културни изяви с културния туризъм;
- все по-широко използване на медиите за популяризиране на местните традиции и обичаи;
- създаване на поредица от различен тип мултимедийни продукти.

➤ Класически подходи

Традиционно две институции основно поддържат развитието на фолклорната традиция и я препредават през поколенията. Това са *училището и читалището*.

В редица училища в различна степен се предават познания по фолклор. В традиционните учебници те биват застъпени в две посоки. От една страна това е учебното съдържание по предметите музика, изобразително изкуство, български език и литература. В тях се дават основни познания свързани с традиционната музика, песен и танц, различен тип шевици,

носи, произведения на грънчарството и дърворезбата, живописата, българския език с неговите диалектни форми, литературни произведения с фолклорна тематика и пр. В същото време, в редица училища се изучава и български фолклор в специализирани паралелки, където се акцентира върху отделните негови образци. От своя страна Министерството на културата поддържа мрежа от 23 средни училища по културата и по изкуствата. Между тях има и няколко училища, чиято конкретна насоченост е изучаването и поддържането на българската традиция, както и такива, в които това е застъпено в отделни предмети. Училищата са със статут на национални и са в следните направления:

- *Български фолклорни танци, песни и изучаване на народни инструменти*: Национално училище за фолклорни изкуства „Филип Кутев“ – Котел; Национално училище за фолклорни изкуства „Широка лъка“ – с. Широка лъка.
- *Приложни изкуства свързани с българските традиционни занаяти*: Национално училище за приложни изкуства (керамика) „проф. Венко Колев“ – гр. Троян; Национално училище за приложни изкуства „Тревненска школа“ (дърворезба, иконопис) – гр. Трявна; Професионална гимназия по каменообработване – с. Кунино; Професионална гимназия за приложни изкуства (художествена тъкан, метал) – гр. Смолян; Национална художествена гимназия „Димитър Добрович“ (художествена тъкан, иконопис) – гр. Сливен.
- *Паралелки по народни танци, народно пеене и изучаване на народни инструменти* са разкрити и в: Национално училище за танцово изкуство – София; Национално музикално училище „Л. Пипков“ – София¹⁹⁴.

¹⁹⁴ **Справочник за училищата по изкуствата и училищата по по културата 2012-2013 г. . С., Министерство на културата, 2013. //**
http://mc.government.bg/images/Spravochnik_MK_2013-14_.pdf <28.04.2013>

От своя страна читалищната институция също активно развива дейност в посока популяризиране на българския фолклор. Тук, под формата на школи и кръжочни форми се обучават хиляди деца. Те придобиват познания по народни танци, песни и усвояват народните инструменти. В читалищата се намират множество музейни колекции, по-голямата част от които са на основата на етнографски сбирки. Тук функционират и се поддържат също редица краеведски форми на обучение, в които децата се занимават с изучаване миналото на своя роден край, на отделни родове, значими събития от живота на отделните населени места. Читалищата в страната са основни организатори на местни, регионални и национални фолклорни фестивали и конкурси, някои от които вече са с традиционно международно участие. В основата на национални фолклорни събития като фестивалите в Копревщица, Рожен, „Пирин пее“, Граматиково, стоят именно читалищните формации. В народопсихологията на българина съществува разбирането, че именно читалището, като уникална за българите културно-просветна организация, си остава и в днешния ден като единственото възможно място, където може да се получи най-точно и правилно възпроизвеждане на автентичното наследство, по начин, който може да се препредаде от по-възрастните към по-младите хора. Емоционалният заряд на това възпроизвеждане се ражда от хората в общността и той кара останалите да го помнят и възпроизвеждат, да го предават на другите.

➤ Иновативни подходи

В последните години, освен класическите методи за опазване и препредаване на нематериалното културно наследство, на преден план изпъкват и такива, които може да се определят с понятието – иновативни. Всъщност те се налагат от естествения ход на развитие на съвременното човечество. Процесите на глобализация също оставят своя отпечатък върху промяната и нагласата на хората към подобен тип процеси. Не на последно

място, използваните различни методи за опазване и препредаване на традицията изискват и сериозно финансиране. Ето защо, нематериалното културно наследство се оказва във фокуса на редица проекти, разработени от местни културно-образователни организации – читалища и училища; местни власти – общини; организации на различни общностни групи. Посредством финансова подкрепа директно се подпомага създаването и промотирането на отделни културни продукти – фестивали, конкурси и др. Оказва се и индиректна подкрепа, посредством подпомагане на дейности свързани с ремонт и рехабилитация на местната културна и образователна инфраструктура. Фолклорът става част от провеждането на атрактивни уърк-шопове. Разкриват се нови фестивали, възстановяват се стари такива. На много места се изграждат малки етнографски колекции, като част от различен тип туристически обекти (селски къщи като основа за развитие на селския туризъм). Финансова подкрепа на проекти, които се явяват от значение за опазването и съхраняването на българския фолклор се дава от различен тип донорски организации. На национално ниво, от първостепенна важност се явяват Оперативните програми за програмния период 2007-2013 г. – Оперативна програма „Регионално развитие“ (ОПРР)¹⁹⁵ и Програма за развитие на селските райони (ПРСР)¹⁹⁶. Проекти с цел насърчаване на препредаване на културното наследство между поколенията инициира и Национален фонд „Култура“, посредством своята „Програма за подкрепа на живото нематериално културно наследство -

¹⁹⁵ **Приоритетна ос 1 на ОПРР** „Устойчиво и интегрирано градско развитие“, Операция 1.1. „Социална инфраструктура“ осигурява средства и за развитие на инфраструктурата в сферата на културата чрез реконструкция, ремонт и оборудване на културни центрове, театри, читалища, библиотеки и други обекти, свързани с културния живот;

¹⁹⁶ **Мярка 322 на ПРСР** „Обновяване и развитие на населените места“ подпомага реконструкция и ремонт на обществени сгради с местно историческо и културно значение и подобряване на прилежащите пространства, включително вертикална планировка;

“Автентичен фолклор”¹⁹⁷. Финансова подкрепа на проекти се оказва и от страна на Фондация „Работилница за граждански инициативи“¹⁹⁸, Фондация „Лале“¹⁹⁹ и др. Част от програмите насърчават и представянето на нематериалното културно наследство, посредством включването му като важен елемент на културно-познавателния туризъм.²⁰⁰

* * *

От значение за процеса по популяризиране на нематериалното културно наследство се явява и начина за *получаване и предоставяне на информация*, както и *презентиране/визуализиране* на образци на традиционната култура и фолклор.

➤ Получаване и предоставяне на информация

В днешния информационен век въпросът, свързан с възможните източници за информация, изглежда излишен на пръв поглед. Когато обаче той се локализира в сферата на нематериалното културно наследство, то тогава нещата придобиват и друго измерение. За продължителен период от време, съвременният начин на живот в голяма степен доведе известна част от хората да проявят незаинтересованост по отношение на тяхното минало и корени. В последните години обаче, това пренебрежително отношение бе преодоляно. Утвърждава се разбирането, че основата, на която се гради израстването на един народ се базира на неговото културно-историческо наследство, традиция и устойчивостта ѝ във времето. Ето защо информираността за тази традиционна култура, представяща отделния

¹⁹⁷ Интернет сайт на Национален фонд „Култура“ - <http://ncf.bg> <28.04.2013>

¹⁹⁸ Интернет сайт на Фондация „Работилница за граждански инициативи“ - <http://wcif-bg.org> <28.04.2013>

¹⁹⁹ Интернет сайт на Фондация „Лале“ - <http://www.tulipfoundation.net/> <28.04.2013>

²⁰⁰ Приоритетна ос 3 на ОПРР „Устойчиво развитие на туризма“; Мярка 313 на ПРСР „Насърчаване на туристическите дейности“.

човек/общност/народ през отделните етапи на развитие като неотменна част от заобикалящия го свят, се превръща в съществена част от цялостния процес, свързан с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство.

На българска почва начините на информираност за традиционната култура отново може да се определят с използването на два метода – *обичаен* (класически) и *съвременен* (иновативен).

Сред обичайните, на първо място може да се посочи *методът на устно препредаване* от човек на човек на форми на нематериално културно наследство – разкази, легенди, песни и пр. Този най-стар и в същото време най-популярен вариант на информация и препредаване на знанията от едно поколение към друго е най-често срещаният способ сред местната общност. Живите носители на фолклора и традициите се приемат като най-достоверен източник за миналото от дадения регион на страната. Този тип препредаване на традицията започва основно от най-малката обществена единица – семейството, като постепенно се разширява по посока род, общност и т.н. Използват се различен тип способности – вербални и невербални. Всички те по най-лесен и естествен начин се усвояват още от детска възраст, като постепенно се усъвършенстват във времето. Именно в семейството се научават първите приказки, разкази, предания и песни, тук се научават и първите танци, получава се информация за практикуваните обичаи и традиции.

Сред определените като обичайните методи можем да отнесем също така и тези, свързани с *използването на традиционните печатни информационни носители*. В различен по своя характер, обем и визия печатен формат се публикуват редица материали представящи културното наследство в отделни места. Тук присъстват както научни публикации, така и такива, които са с научно-популярен и чисто информационен, презентаторски

характер. *Посещението на музейните сбирки, срещите с научни работници, конференциите и семинарите*, също остават важен класически метод за получаване на информация, както и за обмен на вече получена такава. Този вид информационен канал се използва основно от музейните работници, които по този начин препредават знанията за съответния регион и население сред различен тип хора. Това се допълва и от участието на научни работници и изследователи в *научни форуми - конференции, семинари, дискусии*, които са съставна и неотменима част от процеса по изследване и съхраняване на нематериалното културно наследство. Чрез тях се получава обмен на различни гледни точки по проблематиката, споделянето на добри модели и практики в областта на опазването и съхраняването на културните артефакти. За голяма част от една друга категория хора, ангажирани в процесите по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство - читалищни работници, краеведи, хореографи, важен източник за информация е *присъствието, организирането и участието във фолклорни събори, конкурси, фестивали, прегледи и друг тип подобни публични прояви*. По време на тези форуми се получава както обмяна на опит, така и размяна на информация за виждания по въвеждането на различни презентационни типови практики за представяне на фолклорното наследство. Този метод широко се използва предвид обстоятелството, че практиката да се провеждат културни празници по повод определени събития е наложена и утвърдена с годините в цялата страна. В същото време, тези празници за местната общност са и място за изява на съществуващите фолклорни състави, групи и изпълнители. По този начин те разпространяват фолклорните образци сред широк кръг хора. Излизането извън рамките на съответното населено място допринася по своеобразен начин за обмен не само на опит, но и на традицията и обичаите сред представителите на различните местни общности.

Постепенно, посочените по-горе обичайни методи все повече започват да отстъпват на съвременните форми за информираност. Използването на *специално изработени аудио-визуалните материали* се превръщат вече в основен и често пъти и единствен източник на информация. Навлизането на новите технологии и масмедиите в ежедневието пряко оказва своето влияние и върху формирането на нов тип комуникационни канали между носителите на фолклорната традиция и наследство. Използването на информационните носители и свързаните с тях технологии способстват за бързото разпространение на информация в голям ареал. От своя страна, глобалната мрежа – ИНТЕРНЕТ, създава възможност за пренос на информация за секунди във всяка една точка на земното кълбо. Това се превръща в най-активно използван метод за получаване на данни за интересуващата ни проблематика. Използването на *он-лайн базирани източници* става част от ежедневието не само на обикновения гражданин, но и на голям кръг изследователи. В потвърждение на тази теза е появата на многобройни уеб портали и информационни интернет сайтове. В най-общ порядък те могат да се определят по следния начин: - носещи информация за провеждането на определени събития, в които се презентират и популяризират отделни културни прояви в сферата на фолклора ²⁰¹; - официални интернет сайтове на научни и административни институции, даващи информация за нематериалното културно наследство, от гледна точка на неговото изследване и позициониране в цялостния обществен

²⁰¹ Напр.: Портален сайт за българските празници – фестивали и събори - <http://www.sabori.bg/> <28.04.2013>; Портален сайт за български фолклор - <http://www.folklore-bg.com/> <28.04.2013>; Информационен портал за културно наследство, фолклор, традиции - <http://antiques.zonebg.com/folklor.htm> <28.04.2013>; <http://folklor.start.bg/> <28.04.2013>; Информационен сайт за български фолклор и традиция - <http://horo.bg/> <28.04.2013>; Почитатели на хорото „Клуб на хорото – хоротека“ - <http://horoteka.bg/> <28.04.2013> и др.

живот ²⁰²; - специализирани уеб ресурсни банки с документи, предоставящи специализирана методическа информация, разяснения и основни документи по въпросите на нематериалното културно наследство от различно естество ²⁰³.

➤ Презентиране/визуализиране

Класическите способи за информация и споделянето ѝ в съвременния информационен и глобализиращ се свят се превръщат в недостатъчно средство за постигане на ефективна публичност и визуализация сред най-широк кръг от хора. В един сравнително продължителен период от време, основен модел си остава използването на *фотографската технология*. Запечатването на фото, а в последствие на кино и видеолента, на отделни елементи на нематериалното културно наследство представлява важен източник на информация. Създаването на *илюстрирани албуми и други печатни презентационни материали* и до днес е широко практикуван класически способ, който се използва за информиране и популяризиране. Навлизането на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) и превръщането им в един от основните градивни елементи на живота в съвременното общество е процес, който особено силно се забелязва в последните десет години. Той се утвърждава за изключително кратък период от време и е белязан с много бързи темпове на развитие. Отчитайки този факт, ЮНЕСКО препоръчва насърчаване *използването на новите високи технологии*, с цел разширяване на възможностите за

²⁰² Напр.: Официален сайт (с подсайтове) на Националната комисия за ЮНЕСКО на Р. България - <http://www.unesco-bg.org> <28.04.2013>; Интернет сайт и блог на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН - <http://www.folklor.bas.bg/> <28.04.2013>, <http://iefem.blogspot.com> <28.04.2013>; Официален сайт на Министерството на културата на Р. България - <http://www.mc.government.bg> <28.04.2013> и др.

²⁰³ Ресурсен център към официалния сайт на ЮНЕСКО - <http://unesdoc.unesco.org> <28.04.2013>

информираност, популяризиране и разпространение на познанието за отделните елементи на общочовешкото културно наследство като цяло. Повишаването на осведомеността на хората за тяхната същност и значение се явява важен момент от цялостната концепция за защита и закрила на отделните елементи на нематериалното културно наследство. В същото време, етапите на получаване и разпространение на информацията логично биват следвани от реализираща се широка популяризация. През последното десетилетие електронните масмедии придобиват нов смисъл, посредством използването им като своеобразен инструмент за защита на културното наследство. Това кара ЮНЕСКО в оперативните си насоки да обърне съществено внимание на факта, че е необходимо не само да се постигне разпространение на различни по своя характер, обхват и съдържание презентационни материали, но и да се следи за тяхното атрактивно, точно и по разбираем начин поднасяне пред широката аудитория. По този начин, обществеността следва да бъде запозната с целите и значението на отделните елементи на нематериално културно наследство както в различните региони, така и в света като цяло. Това налага необходимостта от използването на *разнообразен тип информационно-комуникационни канали – всички видове иновативни електронни медии и най-вече ИНТЕРНЕТ*. Приема се, че това е пътят, който ще *осигури по-добра видимост на нематериалното културно наследство и осъзнаване на значението му на местно, национално и международно ниво*. В същото време, при използването на технологиите за реализирането на последователни презентационни кампании е необходимо да бъде отчетено обстоятелството, че те са насочени не само към широката общественост, но също така и към по-малки целеви групи, които по този начин следва да повишат своята осведоменост за ролята на традиционната култура за насърчаване на социалното сближаване, устойчивото развитие и предотвратяването на конфликти. Ето защо е нужно към всяка една

кампания и подбора на методите, които ще се прилагат в нея да се държи сметка за всеки един взаимосвързан детайл ²⁰⁴.

Отчитайки променящата се нужда от информираност, съчетано с развитието на ИТК, в последните десет години се забелязва подчертан бум по отношение използването им за създаването на най-разнообразни форми на представяне на нематериалното културно наследство пред широката общественост. Традиционният за мултимедиите метод – на *телевизионните програми*, бива доразвит и придобива нов обхват и съдържание. Освен отделни предавания интерес предизвиква създаването на *многобройни документални и научно-популярни филми*. Нарастването на техния брой, както и интересът към тях логично довежда до създаването и на *самостоятелни телевизионни канали*, които представят различни аспекти на културното наследство и го презентират като основа за развитие на културно-исторически и познавателен тип туризъм ²⁰⁵. В днешния ден неотменна част от този процес се явява и изключително широкото присъствие на Интернет технологията. Създаването на *специализирани уеб сайтове* става най-използвания мултимедиен канал за информираност и популяризация. Възможността, която предоставя глобалната мрежа, довежда до насочване на усилията към създаването на уеб базирани бази с данни, насочени към широк по своя обхват и интерес кръг от потребители. В интернет пространството се публикуват както разяснителни и

²⁰⁴ **Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охрана нематериалного културного наследия на национальном уровне.** Руководство для тренинга (IMP-WM). ЮНЕСКО, 2012

²⁰⁵ Като водещ в световен мащаб може да се посочи примерът с мрежата от различен тип издания на Нешънъл Джиографик - National Geographic Channel - Videos, TV Shows & Photos, Web - <http://natgeotv.com> <28.04.2013>.

обучителни, така и съпътстващи ги презентационни и визуализиращи съдържанието им материали.²⁰⁶

В последните години особена популярност придобива и използването на различен тип *социални мрежи*, които се разглеждат като възможност за бърза комуникация и обмен на данни от различен характер. Този тип комуникационен канал се развива изключително бързо и способства най-вече за осъществяване на пряк диалог между хора от различни точки на света в общ за групата комуникатори реален момент. Този тип интернет способ се явява *като своеобразен съвременен тип модел на общуване*, практикуван и припознат като ефективен и същевременно атрактивен по своята същност метод от различни възрастови групи и общности. Те го приемат като алтернативен източник за информация и комуникация, който се използва от огромен кръг хора и е неотменна част от тяхното ежедневие. *Създаването на отделни, макар и виртуални, общности* се явява нов елемент в цялостния процес по общуване, споделяне на мнения и препредаване на културната идентичност между различни хора, без да се създава ограничение във времето и пространството²⁰⁷.

²⁰⁶ Т.напр., едно от изискванията при подаването на предложения за вписване на нови елементи в отделните списъци по Конвенция 2003 е освен попълването на изискуемите текстови формуляри, да бъдат представени допълнителни мултимедийни материали - видеофилми, презентации и пр. Самото популяризиране на досиетата се осъществява посредством използването на интернет ресурсите създадени от ЮНЕСКО, които включват изградена база с данни, както и канал за мултимедийни презентации и видео - <http://www.unesco.org> <28.04.2013>; <http://www.youtube.com/UNESCO> <28.04.2013>

²⁰⁷ Тук могат да се посочат различните видове комуникационни групи обединени в социални мрежи от типа на Facebook - <https://www.facebook.com/unesco> <28.04.2013> и Twitter - <https://twitter.com/unesco> <28.04.2013>

Вместо заключение

Реализирането на политики насочени към опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство в световен мащаб и в частност в неговия български обхват, представлява сложен по своята същност процес. През годините той се развива възходящо и систематично и представлява общо / групово, а не единично действие. В най-голяма степен този процес носи в себе си необходимостта и стремежа не само към съхраняване на знанията и уменията за културно изразяване, които имат важно историческо, художествено и културно значение за развитието на човечеството, но и тяхното предаване на следващите поколения чрез реализиране на ефективни програми в тази област. Отчитайки сложността на проблематиката, както и множеството въпросителни, които често възникват при нейното разглеждане и особено прилагане, ЮНЕСКО инициира различни по своята същност, обем и обхват инициативи, насочени към съхраняване на традиционната култура на човечеството и нейното препредаване. Това се явява като резултат от разбирането, че в съвременния свят, в който често традицията бива забравяна, един от най-ефикасните начини за трайно съхранение на нематериалното културно наследство е то да бъде опазено, а в последствие посредством способите на популяризиране, да премине и към следващите поколения. От първостепенна необходимост се явява и нуждата за създаване на нов тип политики, които да отчитат грижата за хората, носители и олицетворяващи традиционната култура. Тези политики трябва да бъдат ориентирани към предприемане на конкретни стъпки в тази посока, които да се реализират на национално и международно ниво. Това следва да се прави и с оглед на необходимостта самите хора да продължат да усъвършенстват своите знания и умения, за да могат успешно да ги предават на следващите след

тях поколения. Ето защо, ЮНЕСКО препоръчва на отделните държави и особено на онези, които са се присъединили към Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003), да определят неговите носители и пазители, да признаят официално тяхната роля като такива, както и да поемат задължението за специална протекция и защита спрямо тях.

Присъединявайки се към международните усилия за съхраняване на културната идентичност на отделните нации, България припознава като основен документ в тази насока изработената и приетата от ЮНЕСКО Конвенция 2003. През 2006 г. българската държава я ратифицира и започва нейното практическо приложение. В разработената нормативна база, която включва законодателни актове, указания, правилници и др., опирайки се на натрупания вече опит и познания, като основни приоритети в областта на разработване на политики в сферата на опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство се вменява необходимостта от:

- Продължаване на усилията за опазване на нематериалното културно наследство, посредством прилагането на мерки за осигуряване на жизнената му трайност, включващо неговата идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване;
- Продължаване на държавната подкрепа и насърчаване на най-широко участие на общности, на групи, а в някои случаи и на отделни лица, които се занимават със създаване, съхранение и предаване на нематериалното културно наследство, като за целта държавата се стреми да осигури тяхното активно участие в управлението на процесите свързани с него;
- Насърчаване на започнатите научни разработки в различните сфери свързани с опазването и популяризирането на нематериалното културно

наследство, като за целта се създадат определени механизми за подкрепа, в т.ч. и финансова;

- Продължаване на започналия процес по популяризиране на културно-историческото наследство на България в неговия цялостен аспект, използвайки механизмите и възможностите на масовите средства за информация и комуникация;
- Създаване на условия и механизми за насърчаване на младите хора за придобиване на знания и умения, свързани с нематериалното културно наследство, посредством публично признание и организиране на публични представления на национално и международно равнище;
- Активна работа на България в различни международни организации и най-вече в ЮНЕСКО;
- Активно сътрудничество на международно, национално, регионално и местно ниво, с цел популяризиране идеите и принципите на Националната система „Живи човешки съкровища - България“, която при възможност да разшири своя обхват, като се включат представители и на българската диаспора, в средите на които са запазени образци на традиционната българска култура;
- Активна работа в международен и национален план по отношение разширяване законодателната и нормативна база за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на човечеството;

*

*

*

Речник

на някои от най-често използваните термини

Автентичност – Термин, използван в определени случаи с цел показване на оригиналност, истинност, точност на дадено събитие или явление.

Държави–страни по Конвенция 2003 – Термин, използван в Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, визиращ държавите, които са я подписали и ратифицирали.

Жизнеспособност – Термин, визиращ способността на един елемент да се възпроизвежда и препредава във времето.

„Живи човешки съкровища“ (Living Human Treasures) – Програма на ЮНЕСКО създадена през 1993 г., целяща опазването и съхраняването на нематериалното културно наследство на човечеството.

„Живи човешки съкровища–България“ – Наименование на Националния представителен списък на шедъворите на нематериалното културно наследство.

„Живи човешки съкровища - България“ – определение – С този термин се определят хора, които притежават необходимите познания и умения на най-високо ниво, за да интерпретират или създават специфични елементи от нематериалното културно наследство като свидетелство за живите културни традиции и за творческия гений на гражданите на България.

Конвенция - Вид договор, обикновено с международен характер. Съдържа набор от договорени или общоприети правила, стандарти, норми, критерии. В международното право терминът се отнася за някои официални принципни заявления. Конвенциите са многостранен тип договор, който е с

отворен характер за присъединяване за нови държави към вече подписалите го.

Конвенция 2003 (Convention 2003) – Вж. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство.

Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) - Конвенция, приета от ЮНЕСКО на 17 октомври 2003 г., целяща: (а) опазване на нематериалното културно наследство; (б) гарантиране на зачитането на нематериалното културно наследство на общностите, групите и съответните лица; (в) повишаване на осведомеността на местно, национално и международно ниво на значението на нематериалното културно наследство, както и на неговото взаимно признаване; (г) да предоставяне на международното сътрудничество и взаимопомощ.

Културни дейности, продукти и услуги – Дейности, продукти и услуги, със специфичен характер, въплъщаващи форми на културно изразяване.

Културни индустрии (Cultural Industries) – Индустрии, които произвеждат и разпространяват културни продукти или услуги.

Културно многообразие (Cultural Diversity) – Термин, включващ в себе си многобройните начини, по които културите на групи и общности намират своята изява. Тези изрази се предават в рамките на и между групи и общества. Културното многообразие се е явила не само чрез разнообразни начини, по които се изразява на културното наследство на човечеството, подсилена и предава чрез разнообразие от форми на културно изразяване, но също и чрез различни начини на художествено творчество, производство, разпространение, разпределение и наслада, независимо от средства и използваните технологии. - Източник: член 4.1 от Конвенцията

за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване.

Междуправителствен комитет (Intergovernmental Committee) – включва представители - компетентни лица, специалисти в различни области на нематериалното културно наследство, на 24 държави (първоначално 18), от всичките ратифицирали Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство. Мандатност – 4 години.

Мерки за защита нематериалното културно наследство (Measures for the protection of intangible cultural heritage) – специално предприети мерки за действие, одобрени от ЮНЕСКО, целящи създаване на условия и гарантиране, че нематериалното културно наследство ще се опазва и предава от едно поколение на друго.

Народно творчество – Вж. Фолклор.

Нематериално културно наследство (Intangible Cultural Heritage) – Съгласно определението дадено в чл. 2 на Конвенция 2003 „Нематериално културно наследство“ означава практики, декларации, изрази, знанията, уменията - както и инструменти, предмети, артефакти и културни пространства, свързани с тях - че общности, групи и, в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в зависимост от тяхната обкръжаваща среда, тяхното взаимодействие с природата и тяхната история и формира чувството им за самобитност и приемственост, като по този начин способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството. За нематериално културно наследство се приема само това нематериално наследство, което съответства на съществуващите международни нормативни актове по

правата на човека и което отговаря на изискването за взаимно уважение на общностите, групите и отделните лица и за устойчиво развитие.

Общност (Community of people) – Група от хора, които колективно създават, носят и предават нематериалното културно наследство. Белези на една общност: самоидентификация на група от хора; историческа приемственост; силна привързаност към територии и околните природни ресурси; наличие на специфични социални, икономически или политически системи; общ език, култура и вявания.

Оперативните насоки/директиви (Operational Directives) – Комплект от текста, изготвен от Междуправителствения комитет и одобрени от Конференцията на страните, предоставяне на общи насоки за прилагането и изпълнението на разпоредбите на Конвенцията.

Представителен списък на нематериалното културно наследство на човечеството (Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity) - Списък на елементи на нематериалното културно наследство, изработен по специални критерии, одобрени от страните-членки по Конвенция 2003, включващ уникални по своята същност, характер и съдържание елементи определени за уникални и с изключителна ценност за човечеството. Списъкът е създаден в съответствие с разпоредбата на чл. 16 на Конвенция 2003.

Регистър на добрите практики (Register of best practices) – Списък съдържащ програми, проекти и дейности, които най-добре отразяват принципите и целите на Конвенция 2003

Списък на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешна помощ (List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding) - Списък на отделни елементи на нематериалното културно наследство, които са застрашени от изчезване и се нуждаят от специална

протекция, за да бъдат запазени живи. Списъкът е създаден в съответствие с разпоредбите на чл. 17 от Конвенция 2003. В периода 2009-2012 г. в него са вписани 31 елемента.

Традиция (Традиционна култура) - Ценности, умения и практики, които отразяват същностните характеристики на всяко общество, които то съхранява във времето, предавайки ги от поколение на поколение. Традиционната култура включва в себе си: обичаите, езика, церемониите, вярванията и представите на отделните общества. Те се утвърждават в процеса по развитие на даденото общество.

Фолклор – Често използвано понятие, с което се назовава създаденото през годините народно творчество. Това е своеобразна съвкупността от прояви на устното претрдаваното (като разкази, легенди, поговорки, суеверия, песни, обреди, гатанки и др.), а в последствие и записваното творчество на определен етнос, показвано и интерпретирано по различен вербален и визуален начин.

Форми на културно изразяване – Тези изрази, които са резултат от творчеството на лица, групи и общества и които имат културно съдържание.

Шедьовър (Masterpiece) – Уникално, неповторимо и непреходно явление създадено от човек за човека, просъществувало и утвърдило се в годините.

ЮНЕСКО (UNESCO) – Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (на английски: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; на френски: Organisation des Nations unies pour l'éducation, la science et la culture). Специална организация на ООН, учредена на 16 ноември 1945 г., с цел насърчаване на сътрудничеството между нациите в областта на образованието, науката, културата и комуникациите. Мото: „мирът е създаден, не за да се нарушава,

а за да подпомага интелектуалната и нравствената солидарност на човечеството“.

Библиография

➤ **Нормативни документи**

Български документи

Закон за културното наследство – В сила от 10.04.2009 г., Обн. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009 г., изм. ДВ. бр.80 от 9 Октомври 2009 г., изм. ДВ. бр.92 от 20 Ноември 2009 г., изм. ДВ. бр.93 от 24 Ноември 2009 г.

Закон за паметниците на културата – Отражена деноминацията от 05.07.1999 г.

Обн. ДВ. бр.29 от 11 Април 1969г., изм. ДВ. бр.29 от 10 Април 1973г., изм. ДВ. бр.36 от 8 Май 1979г., изм. ДВ. бр.87 от 11 Ноември 1980г., изм. ДВ. бр.102 от 29 Декември 1981г., изм. ДВ. бр.45 от 8 Юни 1984г., изм. ДВ. бр.45 от 13 Юни 1989г., изм. ДВ. бр.10 от 2 Февруари 1990г., изм. ДВ. бр.14 от 16 Февруари 1990г., изм. ДВ. бр.112 от 27 Декември 1995г., изм. ДВ. бр.31 от 12 Април 1996г., изм. ДВ. бр.44 от 21 Май 1996г., изм. ДВ. бр.117 от 10 Декември 1997г., изм. ДВ. бр.153 от 23 Декември 1998г., изм. ДВ. бр.50 от 1 Юни 1999г., изм. ДВ. бр.55 от 25 Юни 2004г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005 г.

Закон за закрила и развитие на културата, Обн. ДВ. бр.50 от 1 Юни 1999г., изм. ДВ. бр.1 от 4 Януари 2000г., попр. ДВ. бр.34 от 6 Април 2001г., изм. ДВ. бр.75 от 2 Август 2002г., изм. ДВ. бр.55 от 25 Юни 2004г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005г., изм. ДВ. бр.74 от 13 Септември 2005г., изм. ДВ. бр.93 от 22 Ноември 2005г., изм. ДВ. бр.99 от 9 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.21 от 10 Март 2006г., изм. ДВ. бр.41 от 19 Май 2006г., изм. ДВ. бр.106 от 27 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.84 от 19 Октомври 2007г., изм. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009г., изм. ДВ. бр.42 от 5 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г., изм. ДВ. бр.13 от 16 Февруари 2010г., изм. ДВ. бр.50 от 2 Юли 2010г., изм. ДВ. бр.97 от 10 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.25 от 25 Март 2011г., изм. ДВ. бр.54 от 15 Юли 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.77 от 9 Октомври 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.102 от 21 Декември 2012г., изм. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013 г.

Закон за народните читалища - Обн. ДВ. бр.89 от 22 Октомври 1996г., изм. ДВ. бр.95 от 21 Октомври 1997г., изм. ДВ. бр.90 от 15 Октомври 1999г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември

2005г., изм. ДВ. бр.108 от 29 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.42 от 5 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г., изм. ДВ. бр.47 от 22 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.97 от 10 Декември 2010 г.

Закон за авторското право и сродните му права – В сила от 01.08.1993 г., Отражена деноминацията от 05.07.1999 г., Обн. ДВ. бр.56 от 29 Юни 1993г., изм. ДВ. бр.63 от 5 Август 1994г., изм. ДВ. бр.10 от 27 Януари 1998г., изм. ДВ. бр.28 от 4 Април 2000г., доп. ДВ. бр.107 от 28 Декември 2000г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005г., изм. ДВ. бр.43 от 20 Май 2005г., изм. ДВ. бр.74 от 13 Септември 2005г., изм. ДВ. бр.99 от 9 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.29 от 7 Април 2006г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.73 от 5 Септември 2006г., изм. ДВ. бр.59 от 20 Юли 2007г., изм. ДВ. бр.12 от 13 Февруари 2009г., изм. ДВ. бр.32 от 28 Април 2009г., изм. ДВ. бр.25 от 25 Март 2011г.

Устав на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство за страните от Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО – приет от учредителите на Центъра през 2008 г., с допълнения и изменения 2010, 2012 г.

Международни документи

Европейска културна конвенция, ратифицирана със закон, приет от Великото народно събрание на 14 август 1991 г. , ДВ, бр. 70 от 1991 г. , в сила за България от 02.09.1991 г.

Европейската рамкова конвенция за трансгранично сътрудничество между териториалните общности или власти на Съвета на Европа от 9 ноември 1995 г. (Обн., ДВ, бр. 39 от 10.05.2005 г.).

Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на световното културно и природно наследство, приета с разпореждане на № 13 на бюрото на Министерския съвет от 14 февруари 1974 г., в сила от 17 септември 1975 г.

Конвенция на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване, ратифицирана със закон, приет от 40-то Народно събрание на 22 ноември 2006 г., / ДВ, бр. 97 от 2006 г. в сила за

република България от 18 март 2007 г./, издадена от Министерството на културата /Обн. ДВ. бр.33 от 20 Април 2007г/.

Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, ратифицирана със закон, приет от 40-то НС на 26.01.2006 г. - ДВ, бр. 12 от 7.02.2006 г. Издадена от Министерството на културата, обн., ДВ, бр. 61 от 28.07.2006 г., в сила за Република България от 10.06.2006 г.

Споразумение между правителството на Република България и Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) относно създаването в София (Република България) на Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО (категория 2), ратифицирано със закон, приет от 41-ото Народно събрание на 16 март 2011 г. - ДВ, бр. 26 от 2011 г. В сила от 13 май 2011 г.)

➤ **Публикувани документи на ЮНЕСКО**

UNESCO. 1988. Goals of Development. Paris, UNESCO.

UNESCO. 2001. International Round Table "Intangible Cultural Heritage" - Working definitions (Piedmont, Italy, 14 to 17 March 2001). Consultation with member states on „Legal protection of folklore and administrative measures“

UNESCO. 2004. Museum International, No. 221/222: ‘Intangible Heritage/Patrimoine culturel immatériel’.

UNESCO. 2010. Основные тексты Международная конвенция об охране нематериального культурного наследия. Издание 2010. Секция Нематериального культурного наследия. ЮНЕСКО, Париж, 2010.

UNESCO. 2011. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Strengthening national capacities for safeguarding intangible cultural heritage. Training of trainers workshop. 14-18 March 2011. Sofia. Bulgaria;

UNESCO. 2011. Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охране нематериального культурного наследия на национальном уровне. Руководство для тренинга. Издание 2011. Секция Нематериального культурного наследия. ЮНЕСКО, Париж, 2011.;

UNESCO. 2012. Имплементация Конвенции ЮНЕСКО об охрана нематериалного културного наследия на национальном уровне. Руководство для тренинга (IMP-WM). ЮНЕСКО, 2012

UNESCO. 2012. Operational Directives for the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage. Adopted by the General Assembly of the States Parties to the Convention at its second ordinary session (Paris, France, 16 to 19 June 2008), amended at its third session (Paris, France, 22 to 24 June 2010), and at its fourth session (Paris, France, 4 to 8 June 2012).

- **Публикувани документи, намиращи се в интернет базата с ресурси на ЮНЕСКО - <http://unesdoc.unesco.org>**

Документ на ЮНЕСКО № 161 EX/15 от 2001 г. Доклад от предварителното проучване на целесъобразността от международно регулиране – въз основата на нов правно-нормативен акт, свързан с опазването на традиционната култура и фолклор. -

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001229/122959E.pdf>

Документ на ЮНЕСКО - Препоръка за опазване на традиционната култура и фолклор. - http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Документ на ЮНЕСКО № 31C/43 от 28 август 2001 г. -

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001234/123437r.pdf>

Документи на ЮНЕСКО от заседанията на експертите в Торино – март 2001 г. -

http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&meeting_id=00057

Документ на ЮНЕСКО № 142EX/18, приет от Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО на 142-та му сесия от август 1993 г. –

<http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000958/095831eo.pdf>

Документ ITH/08/3.COM/CONF.203 - Third Session of the Intergovernmental Committee (3.COM) - Istanbul, 4 to 8 November 2008 -

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00196>

Държави ратифицирали Конвенция 2003 –
<http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?language=E&KO=17116#1>

Държави-членове на Междуправителствения комитет за опазване на нематериалното културно наследство, с мандат до 2014 / 2016 г. -
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00028>

Протоколи от заседанията на всички работни комисии по подготовката на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00015>

A four-year project to record living music and dance traditions in Ethiopia: towards a comprehensive national intangible cultural heritage inventory -
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00262>

Capacity-building workshop on the implementation of the Intangible Cultural Heritage Convention -
http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00162

Community-based documentation contributes to the viability of intangible cultural heritage in the Philippines –
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00261>

Culture Sector Strategy for category 2 institutes and centres -
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/images/CLT_strategy_final_01.pdf

Culture Related Category 2 Centres and Institutes –
<http://www.unesco.org/new/en/bureau-of-strategic-planning/resources/category-2-institutes/culture/>

Encouraging transmission of ICH : Living Human Treasures –
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00061>

Fourth Session of the Intergovernmental Committee (4.COM) – Abu Dhabi, United Arab Emirates, 28 September to 2 October 2009 –
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00223>

Identifying Good Practices in Safeguarding Endangered Languages in Africa - http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?meeting_id=00039

Instruction for inscription on the Representative list ICH –
www.unesco.org/culture/ich/doc/download.php?versionID=07287

Intangible Cultural Heritage Experts' Seminar - Experience and Cooperation In SEE. Zagreb (Croatia) 22-27 April 2009 –
http://www.unesco.org/new/en/venice/about-this-office/single-view/news/intangible_cultural_heritage_experts_seminar_experience_and_cooperation_in_see_zagreb_croatia_22_27_april_2009/

International Information and Networking Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region, Korea –
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/pdf/Fact_sheet_ITH_Korea_120113.pdf

International Research Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region, Japan –
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/Agreement_Japan_signed_20100830.pdf

International Round Table "Intangible Cultural Heritage" - Working definitions (Piedmont, Italy, 14 to 17 March 2001). Consultation with member states on „Legal protection of folklore and administrative measures“-
<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/05309.pdf>

International Training Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia and the Pacific Region, China –
<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/China%20Signed%20Agreement.pdf>

Inventories: identifying for safeguarding –
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00080>

Involvement of tradition bearers and practitioners –
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00259>

Kit of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage // <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00252>

Operational Directives for the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage – <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00026>

Possible outline for inventorying elements of the intangible cultural heritage – <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00266>

Regional consultation meeting on Intangible heritage beyond borders: safeguarding through international cooperation, 20-21 July 2010, Bangkok, Thailand – <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/07384-EN.pdf>

Regional Research centre for Safeguarding Intangible Cultural Heritage in West and Central Asia, Tehran, Islamic Republic of Iran – http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/Rio20/images/Iran%20Agreement%20signed_received%202010-08-31.pdf

Seminar of experts of South-East Europe on the problems related to inventories, to the establishment of “Living Human Treasures” systems and the education concerning the intangible cultural heritage (Safranbolu, Turkey 22-28 May 2008). Report of the discussion – http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/Safranbolu-conclusions-EN%20.pdf

South East European Experts Seminar on Intangible Cultural Heritage - 3rd edition (Zagreb, 22-27 April 2009) – <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/pdf/Zagreb%20Seminar%20Conclusions%20in%20English%20.pdf>

South-East European Experts Network on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage - 4th Annual Seminar (Râmnicu-Vâlcea, Romania, 3-7 May 2010). Report – <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001880/188089E.pdf>

The Brazilian experience in inventory-making – <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00264>

The Intergovernmental Committee meets in Chengdu, China // The Intangible Heritage Messenger. UNESCO. August 2007, № 7 – <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00244-EN.pdf>

The Venezuelan experience in inventory making -

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00265>

Third Session of the Intergovernmental Committee (3.COM) - Istanbul, 4 to 8 November 2008 - <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00196>

Guidelines for the Establishment of. Living Human Treasures Systems.
Updated Version (2002) –

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/129520eo.pdf>

Guidelines for the Establishment of National “Living Human Treasures” Systems - <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00031-EN.pdf>

Final Declaration 6th Annual Regional Meeting on Intangible Cultural Heritage “Promoting a shared vision of intangible cultural heritage in South-East Europe” - <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/16628-EN.pdf>

Working towards a Convention on Intangible Cultural Heritage - <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01854-EN.pdf>

- Публикувани указания, формуляри и други документи във връзка с провеждането на националната система „Живи човешки съкровища – България“

Национална Представителна листа „Живи човешки съкровища – България“ –

<http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=13&sp=494&t=0&z=0>

Национална система „Живи човешки съкровища – България“ –

<http://mc.government.bg/contestsc.php?c=815>

Типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“ –

<http://mc.government.bg/contestsc.php?c=815>

Ръководство за попълване на типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“ –
<http://mc.government.bg/contestsc.php?c=815>

Критерии за номиниране на „Живи човешки съкровища – България –
<http://mc.government.bg/contestsc.php?c=815>

➤ **Досиета на българските елементи вписани в Представителния списък на шедеврите на нематериалното културно наследство**

Bistritsa Babi, archaic polyphony, dances and rituals from the Shoplounk region - Inscribed in 2008 ([3.COM](#)) on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity (originally proclaimed in 2005). – <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00095> <28.04.2013>

Nestinarstvo, messages from the past: the Panagyr of Saints Constantine and Helena in the village of Bulgari - Inscribed in 2009 ([4.COM](#)) on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity - <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00191> <28.04.2013>

➤ **Изследвания - монографии, сборници, студии, статии, анализи**

Анастасова, Е. Етничност, традиция, власт. Етюди за прехода. С., Академично издателство "Проф. М. Дринов", 2006. 150 с., 36 ил.

Ангелов, В. и колектив. Древни култури. Благоевград, Университетско издателство "Неофит Рилски", 1998.

Ангелов, В. Празникът в традиционната народна култура. С., Академично издателство "Проф. М. Дринов", 1997. 137 с.

Ангелов, В. Мит и фолклор. С., Тиля (съвместно с Академично издателство "Проф. М. Дринов"), 1999. 236 с., 28 чернобели ил.

Ападурай, Ардж. Свободната модерност. Културни измерения на глобализацията, С. 2006

Арсенова, Ис. Значението на фолклора в глобализацията се свят -Трудове на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии, т. 3, С. 2004.

Божиков, В. , Н. Янков.Културно-исторически ценности. Правни аспекти, С., 1998

Бокова, И. (съст.) Локални общности 1. Културна идентичност - традиции - регионална принадлежност. С., Издателска къща "Яр", 2000.

Бокова, И., В. Ганева-Райчева. Културното разнообразие на България. Пловдив, Летера, 2012, 232 с., на български и английски език.

Бонева, Т. Културният триъгълник при българите. // В: Сб. изследвания в чест на проф. Иван Маразов. С., 2002, с. 164-173.

Бонева, Т. Миналото в локалната общност. // В: Фолклорът и корените на съвременната култура. Годишни четения по хуманитаристика, Бургас 2002. Бургас, 2003, с. 34-46.

Борисова, В. България и нейното нематериално културно наследство. // Медии и обществени комуникации. Изд. УНСС, С., 2008, № 1.

Бочков, П. (съст.). Фолклор и образование. С., "Листа", 2005.

Бояджиева, Ст., Д. Добрева, Св. Петкова (съст. и ред.). Фолклор, традиции, култура. Юбилеен сборник в чест на Стефана Стойкова. С., Академично издателство "Проф. М. Дринов", 2002.

България – кръстопът на култури и цивилизации. Седма научна конференция с международно участие. София, 1 ноември 2009 г. Университет по библиотекознание и информационни технологии. С., Издателство „За буквите – О писменехъ“, 2010.

Василева, С. Културното наследство в политиките на Съвета на Европа и Европейския съюз. Влияние върху законодателните инициативи на българската държавна културна политика. // Трудове на СВУБИТ, т. 6, С. 2008, с. 347-360.

Василева, С. Културно наследство и устойчиво развитие. Концепции, политики, добри практики. С., Издателство „За буквите. О писменехъ“, 2012.

Велев, В. Опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на България. Анализ. С., УниБИТ, 2010.

Велев, В. Създаването на Регионален център за нематериално културно наследство в София под егидата на ЮНЕСКО – пример за устойчиво развитие и сътрудничество сред страните от Югоизточна Европа // изнесен доклад на Десета научна конференция с международно участие „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI в.“. С., УниБИТ, 2012.

Велев, В., К. Анастасов. Нематериалното културно наследство на България / The Intangible Cultural Heritage of Bulgaria. Пд, Летера, 2010.

Георгиева, А., Й. Коцева (съст.). Марко Цепенков. Фолклорно наследство. Т. 4. Легенди, предания. С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2006.

Денчев, Ст., С. Василева. Държавна политика за културно-историческото наследство на България 1878 – 2005. Лекции. Документи С., 2006.

Денчев, Ст., С. Василева. Държавната политика за културно-историческото наследство на България 1878-2009. Второ доп. изд., С., 2010.

Знеполски, Ив. Културна идентичност и глобализация. С., 2008.

Иванов, Д., Е. Сачев. Защита на културно-историческото наследство. С., 2009.

Кръстанова, Кр., Д. Парушева, М. Златкова, О. Живр, Ст. Антонов, Р. Пожарлиев, В. Николова, Е. Стоилова. Л. Гергова. Локалното наследство – ресурс за местно развитие. ПУ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2012.

Кръстев, Т. Правата на човека и културното наследство. – Култура, бр. 42 (2569), 01.12.2009

Манов, Кр., Т. Чобанов. Сравнително законодателно изследване на правната уредба в България и в някои европейски държави в сферата на културно-историческото наследство, С., 2006

Налбантян-Хачерян Силва. Втори регионален семинар на експерти по нематериално културно наследство в страни от Югоизточна Европа (22-28 май 2008, Сафранболу, Турция). // Български фолклор 2008, кн. 3-4, с. 184-187.

Налбантян-Хачерян Силва. Трети регионален семинар на експерти по нематериално културно наследство в страни от Югоизточна Европа (22-27 април 2009, Загреб, Хърватия). – Български фолклор 2009, кн. 2, с. 116-119.

Общности и култура. Помагало по етнология и фолклористика. Пловдив, ПУИ "Паисий Хилендарски", 2003.

Сантова, М. Култура и традиция на малкия град. С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2001. 223 с.

Сантова, М., И. Станоева (съст. и н. ред.). Северозападна България: общности, традиции, идентичност. С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2002.

Сантова, М., И. Станоева, М. Иванова (съст и ред.). Брегът – морето – Европа. Сборник с материали от Международната научна конференция "Брегът, морето и Европа. Модели на интеркултурна комуникация". С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2006, 302 с., 8 фигури, 26 чернобели и 46 цветни ил.

Сантова, М., М. Паванело (съст.). България-Италия. Дебати, локални култури, традиции. С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2006./M. Santova, M. Pavanello (a cura di). Bulgaria - Italia. Dibattiti , culture locali , tradizioni. S., Casa editrice "Prof. Marin Drinov", 2006.

Сантова, Мила, Д. Кауфман, А. Георгиева, Л. Пенчева, Е. Анастасова, В. Матеева, Р. Братанова, А. Щърбанова, Е. Грънчарова, Кр. Кръстанова, С. Лозанова, М. Иванова, И. Станоева. Живи човешки съкровища – България / Living Human Treasures –Bulgaria. С., АИ „Марин Дринов”, 2004, 555 стр., 58 ил.

Сачев, Е. Културното наследство и националната сигурност, С., 2005.

Станоева И. Регионален семинар на експерти от Югоизточна Европа по проблемите на нематериалното културно наследство. // Български фолклор 2007, кн. 4, с.112-116

Blake, J. 2006. Commentary on the UNESCO 2003 Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Leicester, Institute of Art & Law.;

Savova, Nadezhda D. Heritage Kinaesthetics: Local Constructivism of UNESCO's Intangible-Tangible Politics at a Favela Museum By // Center for Arts and Cultural Polisy Studies. Cultural Anthropology Department Princeton University. Working Paper #38, Spring 2009;

Smith, Laurajane. Natsuko Akagawa. 2009. Intangible Heritage (Key Issues in Cultural Heritage). London/New York, Routledge.

Hottin, C. and Khaznadar, C. (eds). 2011. Le patrimoine culturel immatériel, premières expériences en France. Paris, Maison des Cultures du Monde/Babel. (Internationale de l'imaginaire, new series, No. 25.).

Jabbour, Alan. Folklore Protection and National Patrimony: Developments and Dilemmas in the Legal Protection of Folklore. UNESCO - Copyright Bulletin, vol. XVII, no. 1, 1983, pp. 10-14.

➤ Периодични издания

Българска етнология. Периодично списание за етнология и фолклор на ЕИМ. До 1994 г. е излизало под името „Български фолклор“.

Български фолклор. Списание за фолклористични, етнологички и антроположки изследвания. Главен редактор: Любомир Миков
Редакционна колегия: Димитрина Кауфман, Катя Михайлова, Мила Сантова, Светла Петкова
Международна редколегия: Жан-Франсоа Госийо (Франция), Джузепе Дел'Агата (Италия), Айрин Маркоф (Канада), Татяна Цивян (Русия), Инес Кьолер-Цюлх (Германия). Съдържание по година на издаване – <http://folklor.bas.bg/bf.html>

Култура – Седмичен вестник за култура, изкуство и публицистика. // Електронна версия - <http://www.kultura.bg/>

Проблеми на българския фолклор. Сборник в 10 тома. Съдържание по година на издаване – <http://folklor.bas.bg/problems.html>

Регионални проучвания на българския фолклор. Сборник в 4 тома. Съдържание по година на издаване - <http://folklor.bas.bg/region.html>

Ethnologia Balkanica. Списание за етнология и фолклор на балканските народи

Ethnologia Bulgarica. Сборник от книжки на сп. „Българска етнология“ /“Български фолклор“/ на английски език; гл. ред. Радост Иванова, (1998, 2001, 2006)

➤ **Електронни публикации**

Динчев, К. „Пирин пее“ през погледа на проф. Костадин Динчев – <http://infomreja.bg/pirin-pee-prez-pogleda-na-prof-kostadin-dincev-7383.html>

Славейков, П. Етнодемографска характеристика на българското население – http://members.tripod.com/nie_monthly/nie11_01/slaveikov.htm

Културно наследство: образование – наука – опазване, интегрирани в туризма. Под общата редакция на проф. Т. Кръстев – http://litenet.bg/ebook/kulturno_nasledstvo/content.htm

Лефтерова, Св. Висшите учебни заведения – културни и научни институции, занимаващи се с фолклор и фолклористична дейност - <http://www.bgspeech.net/lilijournal/index.php/bg/component/content/article/569-second-part/720-slefterova>

Нематериално наследство. Европейски дни на наследството в България. С., 2006. – Информационна брошура – <http://mc.government.bg/images/docs/EDN%202006.pdf>

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. Intangible Heritage as Metacultural production - http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/heritage_MI.pdf

➤ **Интернет сайтове**

<http://unesco.org> Официален сайт на ЮНЕСКО

<http://www.un.org> Официален сайт на ООН

<http://europa.eu/> _Официален сайт на Европейския съюз

<http://unesdoc.unesco.org> Ресурсен център към официалния сайт на ЮНЕСКО

<http://www.unesco-bg.org> Национална комисия на Р. България за ЮНЕСКО

<http://www.treasuresbulgaria.com/> Живи човешки съкровища – България

<http://www.parliament.bg/> Народно събрание на Република България

<http://www.mc.government.bg> Министерство на културата на Република България

<http://unesco-centerbg.org> Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство за страните от ЮИЕ под егидата на ЮНЕСКО

<http://kids.bgtreasures.net> _Моята хубава страна /сайта за деца на Националната комисия на Р.България за ЮНЕСКО/

<http://iefem.blogspot.com/> Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН /официален блог/

<http://eim-bas.com> Етнографски институт с музей – БАН

<http://www.unu.edu> United Nations University

<http://www.icomos.org> Международен съвет за паметниците на културата и забележителните места /ИКОМОС/

<http://www.icomos-bg.org/> Български национален комитет на ИКОМОС

<http://icom.museum/> Международен комитет на музеите /ИКОМ/

<http://bncicom.org/> Български комитет на ИКОМ

<http://hub.coe.int/> Съвет на Европа

<http://www.mi.government.bg> Министерство на икономиката, енергетиката и туризма на Р. България

<http://www.crespial.org/es> Регионален център за нематериално културно наследство под егидата на ЮНЕСКО - „Куску“, Перу

<http://chitalishta.com/> Информационен сайт на народните читалища

<http://lex.bg/> Български правен портал

Приложения
/конвенции, правилници,
разяснения, указания/

Приложение 1

Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство

Париж, 17 октомври 2003 г.

Генералната конференция на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура, наричана по-долу “ЮНЕСКО”, състояла се в Париж от 29 септември до 17 октомври 2003 г., на своята 32-а сесия,

като се позовава на съществуващите международни нормативни актове по правата на човека и по-специално на Универсалната декларация за правата на човека от 1948 г., на Международния пакт за икономически, социални и културни права от 1966 г. и на Международния договор за граждански и политически права от 1966 г.

като взема под внимание значението на нематериалното културно наследство, израз на културното многообразие и гаранция за устойчиво развитие, което бе изтъкнато в Препоръката на ЮНЕСКО за опазване на фолклора от 1989 г., във Всеобщата декларация на ЮНЕСКО за културно разнообразие от 2001 г. и в Истанбулската декларация от 2002 г., приета на Третата кръгла маса на министрите на културата,

като отчита тясната взаимозависимост между нематериалното културно наследство и материалното културно и природно наследство,

като признава, че процесите на глобализация и социални промени създават условия за възобновяване на диалога между обществата, паралелно с проявите на нетърпимост, са източник на сериозна заплаха от деградация, изчезване и разрушаване на нематериалното културно наследство поради недостига на средства за неговото съхраняване,

като съзнава общата загриженост и стремеж за опазване на нематериалното културно наследство на човечеството,

като признава, че обществото и по-специално коренните общности и групи, а в някои случаи и отделни лица, играят важна роля в процеса на създаване, опазване, съхраняване и пресъздаване на нематериалното културно наследство, като по този начин способстват за обогатяване на културното разнообразие и насърчават човешкото творчество,

като отбелязва голямото значение на дейността на ЮНЕСКО за разработване на нормативни актове за защита на културното наследство и по-специално Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство от 1972 г.,

като отбелязва също така, че в настоящия момент не съществува нито един многостранен договор със задължителна сила в областта на нематериалното културно наследство,

като отчита, че действащите международни спогодби, препоръки и резолюции в областта на културното и природно наследство трябва да бъдат обогатени и ефективно допълнени с нови разпоредби, които се отнасят до нематериалното културно наследство,

като отчита необходимостта от по-дълбоко осъзнаване, особено от младото поколение, на значението на нематериалното културно наследство и неговото опазване,

като отчита, че международната общност и държавите - страни по настоящата Конвенция, би следвало да способстват за опазването на това наследство в дух на сътрудничество и взаимопомощ,

като припомня програмите на ЮНЕСКО в областта на нематериалното културно наследство и в частност програмата за Провъзгласяване на шедьоврите на устно и нематериално наследство на човечеството,

като взима под внимание неocenимата роля на нематериалното културно наследство като фактор за сближаване, културен обмен и взаимно разбиранство между хората,

приема на седемнадесети октомври 2003 г. настоящата Конвенция.

I. Общи разпоредби

Член 1: Цели на Конвенцията

Целите на тази Конвенция са:

- (а) опазване на нематериалното културно наследство ;
- (б) зачитане на нематериалното културно наследство на съответните общности, групи и отделни лица ;
- (в) съпричастност - на местно, национално и международно равнище, към значението на нематериалното културно наследство и важността на неговото взаимно признаване ;
- (г) международно сътрудничество и международна помощ.

Член 2: Определения

За целите на настоящата Конвенция,

1. “Нематериално културно наследство” означава обичаите, формите на представяне и изразяване, знанията и уменията, - а така също и свързаните с тях инструменти, предмети артефакти и културни пространства, - признати от общностите, групите, а в някои случаи

отделните лица като част от тяхното културното наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в зависимост от тяхната обкръжаваща среда, тяхното взаимодействие с природата и тяхната история и формира чувството им за самобитност и приемственост, като по този начин способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството. По смисъла на тази Конвенция за нематериално културно наследство се приема само това нематериално наследство, което съответства на съществуващите международни нормативни актове по правата на човека и което отговаря на изискването за взаимно уважение на общностите, групите и отделните лица и за устойчиво развитие.

2. Определеното по-горе в параграф 1 “нематериално културно наследство” се проявява по-специално в следните области :
 - (а) устни традиции и форми на изразяване, в това число и езика в качеството му на носител на нематериалното културно наследство ;
 - (б) художествено-изпълнителско изкуство ;
 - (в) социални обичаи, обреди и празненства ;
 - (г) знания и обичаи, отнасящи се до природата и вселената ;
 - (д) знания и умения, свързани с традиционните занаяти.
3. “Опазване” означава прилагането на мерки за осигуряване на жизнена трайност на нематериалното културно наследство, включително неговата идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване, предимно чрез формалното и неформалното образование, а така също и възраждане на различните аспекти на това наследство.
4. “Държави-страни” – означава държавите, които са обвързани с тази Конвенция и по отношение на които Конвенцията е в сила.
5. Настоящата Конвенция се прилага в съответствие с принципа *mutatis mutandis*, по отношение на териториите, посочени в член 33, които стават страни по настоящата Конвенция в съответствие с условията, определени в този член. В тази връзка изразът “държави-страни” се отнася и до тези територии.

Член 3: Обвързаност с други международни нормативни документи

Нито една разпоредба на настоящата Конвенция не може да бъде изтълкувана като:

- (а) изменение на статута или намаляване степента на защита на ценностите, обявени за световно наследство в рамките на Конвенцията за опазване на световното културно и природно

- наследство от 1972 г., които са свързани непосредствено с един или друг елемент на нематериалното културно наследство ; или
- (б) засягаща правата и задълженията на държавите-страни, произтичащи от всички международни нормативни документи, по които тези държави са страни, които се отнасят до правото на интелектуална собственост или до използването на биологичните и екологичните ресурси.

II. Органи на конвенцията

Член 4: *Обща Асамблея на държавите-страни*

1. С настоящето се учредява Обща Асамблея на държавите-страни, наричана по-долу “Обща Асамблея”. Общата Асамблея е върховен орган на настоящата Конвенция.
2. Общата Асамблея се свиква на редовни сесии на всеки две години. Тя може да бъде свикана на извънредна сесия, ако се приеме такова решение, по молба на Междуправителствения комитет по опазване на нематериалното културно наследство или по молба на най-малко една трета от държавите-страни.
3. Общата асамблея приема свой Вътрешен правилник.

Член 5: *Междуправителствен комитет по опазване на нематериалното културно наследство*

1. С настоящото към ЮНЕСКО се учредява Междуправителствен комитет по опазване на нематериалното културно наследство, наричан по-долу “Комитет”. Комитетът се състои от 18 държави-страни, избрани измежду държавите-страни, събрани на Обща Асамблея, след влизането в сила на настоящата Конвенция, в съответствие с член 34.
2. Броят на държавите - членки на Комитета, ще бъде увеличен на 24 когато броят на държавите – страни по Конвенцията, достигне 50.

Член 6: *Избор и мандат на държавите - членки на Комитета*

1. Изборът на държавите – членки на Комитета, се извършва в съответствие с принципите на справедливо географско разпределение и справедлива ротация.
2. Държавите – членки на Комитета, се избират за срок от четири години измежду държавите - страни по Конвенцията, събрани на Обща Асамблея.
3. В същото време, срокът на мандата на държавите – членки на Комитета, избрани по време на първите избори, е две години. На първите избори тези държави се определят чрез жребии.

4. На всеки две години Общата Асамблея обновява половината състав на държавите – членки на Комитета.
5. Тя избира също така толкова държави – членки на Комитета, колкото са необходими, за да се запълнят вакантните места.
6. Държава – членка на Комитета, не може да бъде избрана за два последователни мандата.
7. Държавите – членки на Комитета, определят за свои представители компетентни лица, специалисти в различни области на нематериалното културно наследство.

Член 7: Функции на Комитета

Без да накърнява изпълнението на другите задължения, възложени му по силата на тази Конвенция, Комитетът има следните функции :

- (а) съдействие за осъществяване на целите на Конвенцията, създаване и обезпечаване на мониторинг за нейното изпълнение ;
- (б) предоставяне на консултации за водещите практики и формулиране на препоръки за мерките по опазване на нематериалното културно наследство ;
- (в) подготовка и представяне за утвърждаване от Общата Асамблея на проекто-план за използване на средствата на Фонда, в съответствие с член 25 ;
- (г) подготовка и представяне за утвърждаване от Общата Асамблея на оперативно ръководство за прилагане на Конвенцията ;
- (д) разглеждане, в съответствие с член 29, на докладите на държавите-страни и изготвяне на резюмета от тях за Общата Асамблея ;
- (е) обсъждане на заявките, представени от държавите-страни и приемане на решения по тях, в съответствие с разработените от Комитета и утвърдени от Общата Асамблея обективни критерии, отнасящи се до :
 - (i) включване в съответните списъци и подбор на предложенията, представени съгласно разпоредбите на членове 16, 17 и 18 ;
 - (ii) предоставяне на международна помощ, в съответствие с чл. 22.

Член 8: Методи на работа на Комитета

1. Комитетът се отчита пред Общата Асамблея. По време на Асамблеята той представя доклад за цялостната си дейност и приетите решения.
2. Комитетът приема свой Вътрешен правилник с мнозинство, което представлява две трети от неговите членове.

3. Комитетът може да създава временни консултативни органи *ad hoc*, когато счете, че те са необходими за изпълнение на поставените му задачи.
4. Комитетът може да кани на своите заседания всяка държавна или частна институция, както и отделни лица, притежаващи призната компетентност в различните области на нематериалното културно наследство, с цел провеждане на консултации с тях по конкретни въпроси.

Член 9: Акредитация на консултативните организации

1. Комитетът внася за разглеждане от Общата Асамблея на предложение за акредитиране на неправителствени организации с призната компетентност в областта на нематериалното културно наследство. Тези организации имат консултативни функции по отношение на Комитета.
2. Комитетът внася също за обсъждане от Общата Асамблея и предложение за критериите и условията за акредитиране.

Член 10: Секретариат

1. Секретариатът на ЮНЕСКО оказва съдействие на Комитета.
2. Секретариатът подготвя документацията за Общата Асамблея и за Комитета, както и проектите за дневен ред на техните заседания и осигурява изпълнение на приетите от тях решения.

III. Опазване на нематериалното културно наследство на национално равнище

Член 11: Роля на държавите - страни по Конвенцията

Всяка държава-страна е задължена

- (а) да предприеме необходимите мерки за осигуряване опазването на нематериалното културно наследство, което има на своята територия ;
- (б) в рамките на мерките по опазване, посочени в параграф 3 на член 2, да идентифицира и определя различните елементи на нематериалното културно наследство, което съществува на нейната територия, с участието на общностите, групите и съответните не правителствени организации.

Член 12: Регистър

1. За осигуряване на идентификацията с цел опазване, всяка държава-страна, в зависимост от съществуващата ситуация, създава един или няколко регистри на нематериалното културно наследство на нейна територия. Тези регистри подлежат на редовно обновяване.

2. Заедно с докладите, които представя периодично в Комитета, съгласно член 29, всяка държава-страна предоставя съответна информация за тези регистри.

Член 13: Други мерки за опазване

За осигуряване опазването, развитието и популяризирането на нематериалното културно наследство, което съществува на нейната територия, всяка държава-страна полага усилия за :

- (а) приемане на обща политика, насочена към повишаване ролята на нематериалното културно наследство в обществото и включване на неговото опазване в програмите си за планиране ;
- (б) определяне или създаване на един или няколко компетентни органа за опазване на нематериалното културно наследство, което съществува на нейна територия ;
- (в) насърчаване на научните, техническите и изкуствоведските изследвания, разработване на научно-изследователски методологии с цел ефективно опазване на нематериалното културно наследство, и по-специално на застрашеното нематериално културно наследство ;
- (г) приемане на целесъобразни юридически, технически, административни и финансови мерки за :
 - (i) насърчаване създаването или укрепването на институции за подготовка на кадри в областта на управлението на нематериалното културно наследство, както и предаването на това наследство чрез форуми и художествени пространства, предназначени за неговото представяне и изразяване ;
 - (ii) осигуряване на достъп до нематериалното културно наследство при спазване на съществуващите практики, определящи реда на достъп до отделни специфични аспекти на това наследство;
 - (iii) създаване на институции за документиране на нематериалното културно наследство, и улесняване на достъпа до тях.

Член 14: Образование, съпричастност на обществото и укрепване на потенциала

Всяка държава-страна се стреми да използва всички целесъобразни средства за :

- (а) осигуряване на признаване, уважение и популяризиране на нематериалното културно наследство сред обществеността, в частност посредством :

- (i) програми за образование, повишаване на заинтересоваността и информираността на обществото и по-специално на младежта ;
 - (ii) специални програми за обучение и подготовка на кадри в рамките на съответните общности и групи;
 - (iii) мероприятия по укрепване на кадровия потенциал в областта на опазването на нематериалното културно наследство, свързани по-специално с въпросите на управлението и научните изследвания ; и
 - (iv) неформални способи за предаване на знанията ;
- (б) информиране на обществеността за опасностите, които заплашват това наследство, както и за инициативите, осъществявани за прилагането на настоящата Конвенция ;
- (в) насърчаване на образованието за опазване на природните пространства и на мемориалните места, чието съществуване е необходимо за изразяване на нематериалното културно наследство.

Член 15: Участие на общности, групи и отделни лица

В рамките на своята дейност по опазване на нематериалното културно наследство, всяка държава-страна следва да се стреми да осигури по-възможност най-широко участие на общности, на групи, а в отделни случаи, на отделни лица, които се занимават със създаване, съхранение и предаване на това наследство, като се стреми да осигури тяхното активно участие в управлението на това наследство.

IV. Опазване на нематериалното културно наследство на международно равнище

Член 16: Представителен списък на нематериалното културно наследство на човечеството

1. За да осигури по-голяма нагледност на нематериалното културно наследство, да съдейства за по-дълбокото осъзнаване на негово значение и да насърчава диалога в дух на уважение на културното разнообразие, Комитетът, по предложение на съответните държави-страни, съставя, обновява периодично и публикува Представителен списък на нематериалното културно наследство на човечеството.
2. Комитетът разработва и представя за утвърждаване от Общата Асамблея критерии за съставянето, обновяването и публикуването на този Представителен списък.

Член 17: Списък на нематериалното културно наследство, което се нуждае от спешна помощ

1. С цел приемане на целесъобразни мерки за опазване Комитетът съставя, обновява и публикува Списък на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешна помощ и включва това наследство в Списъка по молба на съответната държава-страна.
2. Комитетът разработва и представя за утвърждаване на Обща Асамблея критерии за съставянето, обновяването и публикуването на този Списък.
3. В случаи на извънредна необходимост – чиито обективни критерии се утвърждават от Общата Асамблея по предложение на Комитета, той може, след консултации със заинтересованата държава-страна, да включи отделен елемент на съответното наследство в Списъка, посочен в параграф 1.

Член 18: Програми, проекти и инициативи по опазване на нематериалното културно наследство

1. Въз основа на предложения, представени от държавите-страни и в съответствие с разработените от Комитета критерии, утвърдени от Общата Асамблея, Комитетът провежда периодичен подбор и съдейства за осъществяването на национални, субрегионални или регионални програми, проекти и инициативи за опазване на наследството, които по негово мнение отговарят най-добре на принципите и целите на настоящата Конвенция, като взима предвид особените нужди на развиващите се страни.
2. В тази връзка, той събира, разглежда и утвърждава исканията за оказване международна помощ, формулирани от държавите-страни с цел изготвянето на тези предложения.
3. Комитетът съдейства за изпълнението на тези програми, проекти и инициативи посредством разпространяване на водещите практики чрез определени от него способи.

V. Международно сътрудничество и международна помощ

Член 19: Сътрудничество

1. За целите на тази Конвенция международното сътрудничество включва по-специално обмен на информация и опит, съвместни инициативи, както и създаване на механизъм за оказване на съдействие на държавите-страни в техните усилия за опазване на нематериалното културно наследство.
2. Без да накърняват разпоредбите на своето национално законодателство и нормите на обичайното право и практика, държавите-страни признават, че опазването на нематериалното културно наследство е от общ интерес за човечеството, като за тази

цел се задължават да сътрудничат на двустранно, субрегионално, регионално и международно равнище.

Член 20: Цели на международната помощ

Международна помощ може да се предоставя за следните цели :

- (а) опазване на наследството, включено в Списъка на нематериалното културно наследство, което се нуждае от спешна помощ;
- (б) съставяне на регистри по смисъла на член 11 и член 12;
- (в) оказване подкрепа на програми, проекти и инициативи, осъществявани на национално, субрегионално и регионално равнище, насочени към опазване на нематериалното културно наследство;
- (г) всяка друга цел, която Комитетът счете за целесъобразна.

Член 21: Форми на международната помощ

Помощта, предоставена от Комитета на държавите-участнички, е регламентирана в оперативното ръководство, посочено в член 7, както и в споразумението, предвидено в член 24 и може да бъде оказана под следните форми :

- (а) изследвания по отделни аспекти на опазването ;
- (б) предоставяне услугите на експерти и на лица - носители и разпространители на нематериалното културно наследство ;
- (в) подготовка на необходимия персонал ;
- (г) разработване на нормативни или други мерки;
- (д) създаване и осигуряване на функционираща инфраструктура ;
- (е) предоставяне на оборудване и ноу-хау;
- (ж) други форми на финансиране и техническа помощ, включително предоставяне в отделни случаи на заеми с ниски лихви и на дарения.

Член 22: Условия за предоставяне на международна помощ

1. Комитетът определя процедурите по разглеждане на заявките за международна помощ и уточнява отделните елементи на заявките, като например предвидените мерки, необходимите действия и оценката на свързаните с тях разходи.
2. В спешни случаи, заявката за получаване на помощ се разглежда приоритетно от Комитета.
3. За да приеме съответно решение, Комитетът извършва такива проучвания и консултации, каквито счете за необходими.

Член 23: Заявки за международна помощ

1. Всяка държава-страна може да представи в Комитета заявка за международна помощ по опазване на нематериалното културно наследство, намиращо се на нейната територия.
2. Такава заявка може да бъде подадена съвместно от две или повече държави-участнички.
3. Заявката трябва да включва данните, посочени в параграф 1 на член 22 , както и необходимата документация.

Член 24: Роля на държавите-страни, които се явяват в качеството на бенефициенти

1. В съответствие с разпоредбите на тази Конвенция, предоставянето на международна помощ се урежда със споразумение между държавата-страна, която се явява бенефициент и Комитета.
2. По общо правило, държавите-страни, които се явяват бенефициенти, следва да участват - в рамките на своите възможности - в покриване на разходите по мерките за опазване, за които се предоставя международната помощ.
3. Държавата – страна, която се явява бенефициент, предоставя на Комитета доклад за използване на помощта, отпусната за опазване на нематериалното културно наследство.

VI. Фонд на нематериалното културно наследство

Член 25: Вид и ресурси на фонда

1. С настоящото се учредява “Фонд на нематериалното културно наследство”, наричан по-долу “Фонд”.
2. Този фонд, в съответствие с разпоредбите на Вътрешния правилник на ЮНЕСКО, е целеви фонд.
3. Средствата на фонда се състоят от :
 - (а) членски внос на държавите-страни ;
 - (б) средства, отпуснати от Генералната конференция на ЮНЕСКО за тази цел ;
 - (в) вноски, дарения, или завещания на имущество, които могат да бъдат предоставени от :
 - (i) други държави ;
 - (ii) организации и програми от системата на Организацията на Обединените Нации и по-специално Програмата за развитие на Организацията на Обединените Нации, както и други международни организации ;
 - (iii) държавни или частни институции, както и частни лица;
 - (г) всички лихвени приходи върху средствата на този Фонд;
 - (д) сумите, събрани и постъпили от инициативите, организирани в полза на Фонда;

- (е) всякакви други средства, предвидени от Вътрешния правилник на Фонда, разработен от Комитета.
- 4. Комитетът приема решения за използване на средствата въз основа на ръководните указания на Общата Асамблея.
- 5. Комитетът може да приема вноски и помощи в други форми, предоставени за общи или конкретни цели, които се отнасят до определени проекти, при условие че тези проекти са одобрени от Комитета.
- 6. Направените вноски във Фонда не могат да бъдат съпроводени с никакви политически, икономически или други условия, които са несъвместими с целите, преследвани от настоящата Конвенция.

Член 26: Членски внос на държавите-страни във Фонда

- 1. Без да бъде в ущърб на внасянето на всякаква доброволна вноска, държавите - участнички в тази Конвенция, се задължават да внасят във Фонда поне веднъж на две години вноски, чиито суми са изчислени по единна процентна ставка, приложима за всички държави, която се определя с решение на Общата Асамблея. Решението на Общата Асамблея по този въпрос се приема с мнозинство на присъстващите и участващи в гласуването държави-страни, които не са направи декларация в съответствие с разпоредбите на параграф 2 на настоящия член. Този членски внос не може в никакъв случай да превишава 1 % от членския внос на съответната държава-страна в редовния бюджет на ЮНЕСКО.
- 2. В същото време всяка държава, визирана в член 32 и член 33 на настоящата Конвенция, може в момента на депозиране на своите ратификационните документи или документите за приемане, утвърждаване или присъединяване към Конвенцията, да направи декларация, че тя няма да бъде обвързана с разпоредбите на параграф 1 на настоящия член.
- 3. Държава - страна по настоящата Конвенция, която е направила декларация, съгласно параграф 2 на този член и е решила да я оттегли, следва да направи това с писмено уведомление до Генералния директор на ЮНЕСКО. Оттеглянето на декларацията влиза в сила по отношение на вноската на тази държава от датата на откриването на следващата сесия на Общата Асамблея.
- 4. За да може Комитетът да планира ефективно своята дейност, вноските на държавите - страни по настоящата Конвенция, направили декларацията по смисъла на разпоредбите на параграф 2 по-горе, са длъжни да правят редовни вноски поне веднъж на две години, като техните вноски следва по-възможност да се доближават до сумата на членския внос, който биха били длъжни да внесат, ако са обвързани с разпоредбите на параграф 1 на настоящия член.

5. Всяка държава - страна по настоящата Конвенция, закъсняла с изплащането на своите задължителни или доброволни вноски за текущата и предходна календарна година, не може да бъде избрана за член на Комитета; това положение не се прилага само при първия избор на държавите - членки на Комитета. Пълномощията на такава държава, която вече е член на Комитета, изтичат в момента на провеждане на изборите, предвидени по смисъла на член 6 на Конвенцията.

Член 27: Допълнителни доброволни вноски във Фонда

Държавите-страни, които желаят да направят допълнителни доброволни вноски, извън вноските, предвидени в член 26, информират възможно най-бързо Комитета за своите намерения, за да може той да планира съответно своята дейност.

Член 28: Международни кампании по набиране на средства

Държавите-страни оказват, в рамките на своите възможности, поддръжка на международните кампании по набиране на средства за Фонда, организирани под егидата на ЮНЕСКО.

VII. Доклади

Член 29: Доклади на държавите – страни по Конвенцията

Държавите-страни представят на Комитета, във вид и периодичност, определена от Комитета, доклади за законодателните и нормативните разпоредби, или други мерки, приети с цел изпълнение на настоящата Конвенция.

Член 30: Доклади на Комитета

1. На всяка сесия на Общата Асамблея Комитетът представя доклад, съставен въз основа на извършената от него дейност и докладите на държавите-участнички, посочени в член 29.
2. Този доклад се представя на вниманието на Генералната конференция на ЮНЕСКО.

VIII. Преходни разпоредби

Член 31: Връзка с програмата за Провъзгласяване на шедъворите на устното и нематериалното наследство на човечеството

1. Комитетът включва в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството шедъворите на устното и

нематериалното наследство на човечеството, провъзгласени за такива преди влизането в сила на настоящата Конвенция.

2. Включването на тези шедьоври в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството по никакъв начин не е в ущърб на критериите, определени в член 16 параграф 2, и които са в сила за следващите вписвания.
3. След влизането в сила на настоящата Конвенция не следва да се извършва никакво друго провъзгласяване.

IX. Заклучителни разпоредби

Член 32: Ратификация, приемане, или утвърждаване

1. Настоящата Конвенция подлежи на ратификация, приемане или утвърждаване от държавите - членки на ЮНЕСКО, съгласно техните съответни конституционни процедури.
2. Ратификационните документи, както и документите за приемане или утвърждаване, се депозират при Генералния директор на ЮНЕСКО.

Член 33: Присъединяване

1. Настоящата Конвенция е открита за присъединяване на всички държави, които не са членки на ЮНЕСКО, поканени от Генералната конференция на Организацията да се присъединят към тази Конвенция.
2. Настоящата Конвенция е открита също така за присъединяване на териториите, които се ползват от пълна вътрешна автономия, призната за такива от Организацията на Обединените Нации, но не са достигнали до пълна независимост в съответствие с Резолюция 1514 (XV) на Общото събрание на Организацията на Обединените Нации; които са компетентни по въпросите, регулирани в настоящата Конвенция, и притежават необходимата компетентност да сключват договори в тази област.
3. Документът за присъединяване се депозира при Генералния директор на ЮНЕСКО.

Член 34: Влизане в сила

Настоящата Конвенция влиза в сила три месеца след датата на депозиране на тридесетия ратификационен документ или на тридесетия документ за приемане, утвърждаване или присъединяване, но само по отношение на тези държави, които са депозирали своите ратификационни документи, или документи за приемане, утвърждаване или присъединяване до тази дата или по-рано. По отношение на всяка друга държава-страна Конвенцията влиза в сила след три месеца от датата на депозиране на нейния ратификационен

документ или на документа за приемане, утвърждаване или присъединяване.

Член 35: Федерални или неунитарни конституционни системи

По отношение на държавите–страни с федерално или неунитарно конституционно устройство се прилагат следните разпоредби:

- (а) по отношение на разпоредбите на настоящата Конвенция, чието приложение е от компетентността на една федерална или централна законодателна власт, задълженията на федералното или централното правителство са същите, както и задълженията на държавите–страни, които не са федерални държави ;
- (б) по отношение на разпоредбите на настоящата Конвенция, чието приложение е от компетентността на отделните щати, области, провинции, или кантони и които, съгласно съществуващата федерална конституционна система не са обвързани с приемането на законодателни мерки, федералното правителство предоставя на вниманието на компетентните власти на тези щати, области, провинции, или кантони разпоредбите на Конвенцията с препоръка за тяхното приемане.

Член 36: Денонсиране

- 1. Всяка държава–страна може да денонсира настоящата Конвенция.
- 2. Денонсирането се извършва с писмено уведомление, депозирано при Генералния директор на ЮНЕСКО.
- 3. Денонсирането встъпва в сила дванадесет месеца след датата на получаване на документа за денонсиране. То не променя по никакъв начин финансовите задължения на денонсиращата държава–страна, които следва да бъдат изплатени до датата на влизане в сила на оттеглянето от настоящата Конвенция.

Член 37: Функции на пазител

Генералният директор на ЮНЕСКО, в качеството се на пазител на настоящата Конвенция, информира държавите – членки на Организацията, посочените в член 33 държави, които не се явяват членки на Организацията, както и Организацията на Обединените Нации за депозирането на всички ратификационни документи и, документи за приемане, утвърждаване или присъединяване, посочени в член 32 и член 33, а също така и за депозирането на документи за денонсиране, посочени в член 36.

Член 38: Изменения

- 1. Всяка държава–страна може с писмено уведомление до Генералния директор на ЮНЕСКО да предложи изменения на настоящата Конвенция. Генералният директор разпространява това известие до

- всички държави–страни. Ако в продължение на шест месеца от датата на разпращане на това известие най-малко половината от държавите–страни дадат положителен отговор на това предложение, Генералният директор го представя на следващата сесия на Общата Асамблея за обсъждане и евентуално приемане.
2. Измененията се приемат с мнозинство от две–трети от присъстващите и участващите в гласуването държави–страни.
 3. След тяхното приемане измененията на настоящата Конвенция подлежат на ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване от държавите-страни.
 4. За държавите-страни, които са ратифицирали, приели, утвърдили измененията към настоящата Конвенция или са се присъединили към тях, измененията влизат в сила след три месеца от датата на депозиране на документите, посочени в параграф 3 на настоящия член от две трети от държавите - страни по Конвенцията. Впоследствие, всяка държава-страна, която ратифицира, приема, утвърждава, или се присъединява към дадено изменение, това изменение влиза в сила след три месеца от датата на депозиране от държавата–страна на нейния документ за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване.
 5. Процедурата, установена в параграфи 3 и 4, не се прилага по отношение на измененията, които визират член 5, относно броя на държавите – членки на Комитета. Тези изменения влизат в сила от момента на тяхното приемане.
 6. Държава, която става страна по настоящата Конвенция след встъпването в сила на измененията, предвидени в параграф 4 на настоящия член, освен ако не заяви други намерения, се счита за :
 - (а) страна по настоящата Конвенция с приетите към нея съответни изменения ;
 - (б) страна по настоящата Конвенция без приетите към нея изменения по отношение на всяка държава–страна, необвързана с тези изменения.

Член 39: Автентичност на текстовете

Настоящата Конвенция е съставена на английски, арабски, испански, китайски, руски и френски езици, като всичките шест текста са еднакво автентични.

Член 40: Регистрация

В съответствие с член 102 от Хартата на Организацията на Обединените Нации, по искане от страна на Генералния директор на ЮНЕСКО настоящата Конвенция подлежи на регистриране в Секретариата на Организацията на Обединените Нации.

Изготвена в Париж на трети ноември 2003 година в два автентични екземпляра, подписани от Президента на 32-а сесия на Генералната конференция и от Генералния директор на ЮНЕСКО. Тези два екземпляра ще бъдат депозирани в архивния отдел на ЮНЕСКО. Заверени и легализирани копия ще бъдат предадени на всички държави, визирани в членове 32 и 33, както и на Организацията на Обединените нации.

Дата на приемане: 17 октомври 2003 г.
Съхраняваща организация ЮНЕСКО

Приложение 2

СПОРАЗУМЕНИЕ МЕЖДУ ПРАВИТЕЛСТВОТО

НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

И

ОРГАНИЗАЦИЯТА НА ОБЕДИНЕНИТЕ НАЦИИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛТУРА (ЮНЕСКО)

ОТНОСНО СЪЗДАВАНЕТО, В СОФИЯ (РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ) НА РЕГИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ОПАЗВАНЕ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ПОД ЕГИДАТА НА ЮНЕСКО

(КАТЕГОРИЯ 2)

Правителството на Република България и
Генералният директор на Организацията на обединените нации за
образование, наука и култура,
като припомнят Конвенцията за опазване на нематериалното културно
наследство, приета през 2003 г. от 32-та сесия на Генералната конференция
и влязла в сила през април 2008 г.,
като вземат предвид, че Генералния директор е упълномощен от
Генералната конференция да сключи с правителството на Република
България споразумение в съответствие с проекта, представен на
Генералната конференция,
като изявяват желание да определят условията, регламентиращи
съдействието дадено на споменатия Център в настоящото споразумение,

СЕ СПОРАЗУМЯХА ЗА СЛЕДНОТО;

Член 1 - Определения

В настоящото споразумение „ЮНЕСКО” означава Организацията на обединените нации за образование, наука и култура.

„Правителство” означава Правителството на Република България.

„Център” означава Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа.

„Конвенция от 2003 г.” означава Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на

нематериалното културно наследство.

„НКН” означава нематериално културно наследство.

Член 2 – Учредяване

Правителството се съгласява да предприеме в течение на 2009 г. всички мерки, необходими за създаването в София (България) на Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа.

Член 3 – Цел на споразумението

Целта на настоящото споразумение е да определи условията регламентиращи сътрудничеството между ЮНЕСКО и Правителството на Република България, както и правата и задълженията на страните, произтичащи от него.

Член 4 – Правен статут

Центърът е независим от ЮНЕСКО.

Правителството гарантира на Центъра функционалната автономност в рамките на територията му, необходима за извършване на дейността му и правоспособността му да сключва договори, да предприема процесуални действия и да придобива и се разпорежда с движимо и недвижимо имущество.

Член 5 – Учредителен акт

Учредителният акт на Центъра трябва да включва разпоредби, описващи точно:

Правният статут, даден на Центъра в рамките на националната правна система, правоспособността необходима за упражняване на функциите му и за получаване на средства, на плащания за извършени услуги и за придобиване на всички средства, необходими за неговото функциониране; Управленска структура на Центъра, позволяваща представителството на ЮНЕСКО в неговите управителни органи.

Член 6 – Цели и функции

1. Целите на центъра са да:

- популяризира Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство и да допринася за нейното прилагане в югоизточния подрегион на Европа.
- увеличи участието на отделни общности, групи и лица в опазването на нематериалното културно наследство в страните от Югоизточна Европа;
- разшири възможностите на държавите-членки на ЮНЕСКО от Югоизточна Европа в опазването на НКН;
- координира, обменя и разпространява информация относно опазването на

НКН в подрегиона;

- поощрява регионалното и международно сътрудничество за опазване на НКН.

2. За постигането на посочените по-горе цели, конкретните функции на Центъра ще бъдат да:

- инициира и съгласува проучването на практики за опазване на елементи на НКН, намиращи се в страните от Югоизточна Европа, както е посочено в членове 11,12,13 и 14 на Конвенцията от 2003 г.

- организира курсове за обучение по следните теми:

Конвенцията от 2003 г. и нейното оперативно ръководство;

- различни примери на политики, в това число правни, административни, технически и финансови мерки, поощряващи опазването на НКН;

- запознаване с публикациите на ЮНЕСКО за идентифициране и документиране на НКН и тяхното приложение в изследователската работа на място;

- опазване на НКН чрез формално и неформално образование;

- разширява международното, регионално и подрегионално сътрудничество чрез създаване на делови контакти с институции, работещи в областта на НКН, и по-специално тези, учредени под егидата на ЮНЕСКО (категория 2), с цел координиране на дейностите, обмен на информация и познания за опазването на НКН и популяризиране на добрите практики.

3. Дейностите и програмите на Центъра се извършват в съответствие с Конвенцията от 2003 г. и по-конкретно нейните цели, задачи и определения (Членове 1 и 2).

Член 7 – Общо събрание

1. Центърът се ръководи и контролира от Общо събрание, което се сменя на всеки четири години и включва:

- двама представители на правителството на Република България (Министерство на културата, Министерството на външните работи) или техни упълномощени представители;

- представител на всяка от държавите-членки, изпратили до Центъра уведомление за членство в съответствие с разпоредбите на Член 12, ал. 2 по-долу и изразили интерес да бъдат представени в Общото събрание;

- представител на Генералния директор на ЮНЕСКО;

- представител на Българската академия на науките;

- представител на Българската национална комисия за ЮНЕСКО;

- до двама представители на други междуправителствени организации или международни неправителствени организации, на които може да бъде предоставено място с решение на Общото събрание.

Изпълнителният директор на Центъра участват в Общото събрание като член без право на глас.

2. Общото събрание:

избира членове на Управителния съвет;

одобрява дългосрочните и средносрочните програми на Центъра;

одобрява годишния работен план и бюджет на Центъра, включително щатното разписание;

преглежда годишните доклади, представени от Изпълнителния директор, включително двегодишна оценка на приноса на Центъра към програмните цели на ЮНЕСКО;

(а) приема правилника и определя финансовите, административните и свързаните с управлението на персонала процедури на Центъра в съответствие със законодателството на страната;

(б) взема решения за участието на регионални междуправителствени организации и международни организации в работата на Центъра.

Общото събрание се събира на обикновено заседание периодично, най-малко веднъж на календарна година; извънредно заседание се провежда, ако бъде свикано от Председателя по негова собствена инициатива или по искане на Генералния директор на ЮНЕСКО или на една трета от неговите членове.

Общото събрание приема собствени процедурни правила. За първото заседание процедурата се утвърждава от тримата учредители на Центъра (Министерството на външните работи, Министерството на културата и Българската академия на науките) и Генералния директор.

Член 8 – Управителен съвет

За да се гарантира ефективното управление на Центъра между заседанията, Общото събрание може да възложи на постоянен Управителен съвет, чиито членове определя, каквито правомощия сметне за необходими.

Член 9 - Секретариат

Секретариатът на Центъра се състои от Изпълнителен директор и друг персонал, какъвто е необходим за правилното функциониране на Центъра. Изпълнителният директор се назначава от Председателя на Управителния съвет.

Другите членове на Секретариата може да включват:

всяко лице, назначено от Председателя на Управителния съвет в съответствие с процедурите, определени от Общото събрание;

държавни служители, предоставени на разположение на Центъра, съгласно предвиденото в правителствените наредби.

Член 10 - Принос на ЮНЕСКО

1. ЮНЕСКО може да осигурява съдействие, както е необходимо, под формата на техническа помощ за програмните дейности на Центъра в съответствие със стратегическите цели на ЮНЕСКО, посредством:

осигуряване на съдействието на неговите експерти в специализирани области на Центъра;

участие във временен обмен на персонал, когато е необходимо, като съответният персонал остава на ведомост към изпращащите организации; или;

временно командироване на членове на своя персонал, съгласно решение на Генералния директор по изключение, ако това е обосновано с оглед на реализацията на съвместна дейност/проект в рамките на приоритетна област на стратегическа програма.

2. Във всички гореописани случаи, такова съдействие няма да се предприема освен в рамките на условията на програмата и бюджета на ЮНЕСКО, като ЮНЕСКО предоставя на държавите-членки счетоводните разчети, отнасящи се до ползването на негов персонал и свързаните разходи.

Член 11 - Принос на Правителството

Правителството осигурява всички ресурси, финансови или непарични, необходими за администрирането и правилното функциониране на Центъра.

Правителството се задължава да:

предостави на разположение на Центъра необходимата офисна площ, помещения за архив, оборудване и други съоръжения за неговия Секретариат;

изцяло поема поддръжката на помещенията и покрива разходите за комуникациите и другите комунални услуги;

предоставя на Центъра административния персонал, който е необходим за изпълнението на неговите функции и който се състои от Изпълнителен Директор, един счетоводител и минимум четирима офис служители.

предоставя на Центъра обща сума в размер най-малко на равностойността на 200,000 евро годишно за покриване на разходите по букви „a”, „b” и „c” за дейностите на Центъра и разходите за административното управление, включително комуникации, комунални услуги и разходи за поддръжка.

Член 12-Участие

Центърът насърчава участието на държавите-членки и асоциираните членове на ЮНЕСКО, които водени от общия си интерес към целите на Центъра, желаят да бъдат в сътрудничество с него.

Държавите-членки и асоциираните членове на ЮНЕСКО, желаещи да участват в дейностите на Центъра, съгласно предвиденото в настоящото Споразумение и приемайки изискванията, определени в устава на Центъра относно членството, изпращат до Центъра известие за тази цел. Председателят на Управителния съвет информира страните по договора и другите държави-членки за получаването на тези известия.

Член 13 - Отговорност

Тъй като Центърът е законово отделен от ЮНЕСКО, последният не носи законова отговорност за каквито и да е действия или бездействия на Центъра, както и няма да подлежи на каквото и да е съдебно производство и не дължи каквото и да е обезщетение, финансово или друго, с изключение на разпоредбите, изрично определени в настоящото Споразумение.

Член 14- Преглед и оценка

1. ЮНЕСКО може по всяко време да извършва преглед (включително оценка) на дейностите на Центъра с цел да се установи: дали Центърът осигурява съществен принос към стратегическите цели на ЮНЕСКО; дали дейностите, ефективно осъществявани от Центъра са в съответствие с изложените в настоящото Споразумение.
2. ЮНЕСКО се задължава да представи на Правителството в най-кратки срокове доклад за всеки проведен преглед.
3. В зависимост от резултатите от прегледа всяка от страните по споразумението разполага с възможност да поиска преразглеждане на неговото съдържание или денонсиране на Споразумението съгласно предвиденото в Членове 18 и 19.

Член 15- Употреба на името и логото на ЮНЕСКО

Центърът има право да показва свързаността си с ЮНЕСКО. Поради тази причина той може да употребява след името си „под егидата на ЮНЕСКО". Центърът е упълномощен да използва логото на ЮНЕСКО или негов вариант в официалните си бланки и документи, включително електронни документи и Интернет страници в съответствие с условията, определени от Управителните органи на ЮНЕСКО.

Член 16 – Влизане в сила

Настоящото Споразумение влиза в сила след подписването му и след като страните по него взаимно са се информирали в писмена форма, че всички формалности, изисквани за тази цел по вътрешното законодателство на Република България и Вътрешните разпоредби на ЮНЕСКО са изпълнени. Датата на получаване на последното известие се счита за дата на влизане в сила на настоящото Споразумение.

Член 17- Срок

Настоящото Споразумение се сключва за срок от шест години, считано от влизането му в сила и се счита за подновено, освен ако не бъде другояче прекратено от която и да е страните съгласно предвиденото в Член 18.

Член 18 - Прекратяване

Всяка от страните по Споразумението има право да го прекрати едностранно.

Прекратяването влиза в сила в срок от шестдесет дни след получаването на известие, изпратено от едната от страните по Споразумението до другата.

Член 19 - Преразглеждане

Настоящото Споразумение може да се преразглежда с взаимното съгласие на Правителството и ЮНЕСКО.

Член 20 - Разрешаване на спорове

1 Всеки спор между ЮНЕСКО и Правителството във връзка с тълкуването или приложението на настоящото Споразумение, който не може да бъде разрешен чрез преговори или по друг подходящ начин, одобрен от страните, се отнася за окончателно разрешаване към арбитражен трибунал в състав от трима членове, единият от които се назначава от представител на Правителството, другият от Генералния директор на ЮНЕСКО, а третият, който председателства трибунала, се избира от първите двама. Ако двамата арбитри не постигнат споразумение за избора на трети, назначаването се извършва от Председателя на Международния съд.

Решението на трибунала е окончателно.

В УВЕРЕНИЕ НА ГОРНОТО, долуподписаните положиха подписите си върху

настоящото Споразумение, съставено в 2 екземпляра на английски език, на 25 октомври 2010 г. в Париж, Франция.

За Организацията на обединените нации
за образование, наука и култура:

Генерален директор

За правителството
на Република България:

Министър на културата

Приложение 3

Насоки за инвентаризацията на елементи на нематериалното културно наследство /Оперативен документ/

1. Идентификация на елемент.
 - 1.1. Наименование на елемента, използвано от общността или групата;
 - 1.2. Кратко заглавие, с максимална информативност за елемента (с посочване на областта/областите);
 - 1.3. Целевата(ите) общност(и);
 - 1.4. Физическо местоположение(я) на елемента;
 - 1.5. Кратко описание.
2. Характеристика на елемента
 - 2.1. Материални елементи, свързани с този елемент
 - 2.2. Свързани с продукта нематериални елементи;
 - 2.3. Език (ци), регистър (и), говорно ниво (а);
 - 2.4. Произход.
3. Лица и институции, свързани с елемента
 - 3.1. Практикуващи го изпълнител(и): име(на), възраст, пол, социален статус, и / или професионална категория и т.н.;
 - 3.2. Други участници (например, притежатели / настойници);
 - 3.3. Обичайни практики за достъп до елемент или до отделни аспекти от него;
 - 3.4. Способи на предаване;
 - 3.5. Заинтересовани организации (НПО и др.).
4. Състояние на елемента: жизнеспособност
 - 4.1. Заплахи за неговото практикуване;
 - 4.2. Заплахи за предаването;
 - 4.3. Наличие на свързаните с тях материални елементи и ресурси;
 - 4.4. Жизнеспособност на свързаните с тях материални и нематериални елементи;
 - 4.5. Съществуващи мерки за опазване.
5. Събиране на данни и опис

- 5.1. Съгласие и участие на общността / групата в събирането на данни и съставянето на опис;
 - 5.2. Ограничения, ако има такива, относно използването на описаните данни;
 - 5.3. Ресурсни лица (и): име и статус или принадлежност;
 - 5.4. Дата и място на събирането на данни;
 - 5.5. Дата на въвеждането на данни в опис;
 - 5.6. Описът влиза в сила съставен от ...
6. Препратки към литература, дискография, аудиовизуални материали, архиви.

Приложение 4

Национална система „Живи човешки съкровища – България“²⁰⁸

Определение

„Живите човешки съкровища” са хора, които притежават необходимите познания и умения на най-високо ниво, за да интерпретират или създават специфични елементи от нематериалното културно наследство (НКН) като свидетелство за живите културни традиции и за творческия гений на гражданите на България.

Цели

Създаването на национална система от Живи човешки съкровища цели:

- а) съхраняване на знанията и уменията за културно изразяване, които имат важно културно, историческо и художествено значение за България;
- б) тяхното предаване на следващите поколения чрез реализиране на ефективни програми за подготовка на кадри;
- в) насърчаване на младите хора за придобиване на знания и умения, свързани с нематериалното културно наследство, посредством публично признание и организиране на публични представяния на национално и международно равнище;
- г) създаване на единен архив от документи и материали, свързани с нематериалното културно наследство, в Националния център за нематериално културно наследство – ИЕФЕМ- БАН;
- е) изграждане на Национална представителна листа на елементи на нематериалното културно наследство

Номиниране за Живи човешки съкровища - България

Процедура

1. Номинацията за Живи човешки съкровища – България се провежда веднъж на 2 години.
2. Право на номинации имат българските читалища, като най-стари културни институции, представени и днес в почти всяко селище на България, както и местните музеи (първични институции). Те предлагат

²⁰⁸ Актуализирана версия на указанието, свързана с провеждането на кампанията за попълване на Националната представителна листа „Живи човешки съкровища – България“ през 2012 г.

лица или групи за номиниране. Кандидатурите са съпътствани от съответната документация (Типов формуляр - паспорт или досие на кандидатурата, както и съпътстващи материали), показваща стойността на кандидатурата. Една първична институции има право да предлага само една кандидатура на сесия, независимо в коя от сферите на нематериалното културно наследство, съгласно регионалните листи на Българския регистър на НКН: <http://www.treasuresbulgaria.com/>. Кандидатурите се придружават от подкрепящо писмо от отдел „Култура” при съответната община. Предложенията се събират в Областна администрация **до 20 април 2012**. За областите София и Софийска предложенията постъпват в Националния център за нематериално културно наследство.

3. Постъпилите кандидатури от региона се разглеждат и селектират от експертни комисии, които включват представител на Регионалния музей, посочен от Областния управител краевед, както и експерт от ИЕФЕМ-БАН. Тези комисии осъществяват първична селекция на кандидатурите и предлагат по една кандидатура, независимо от коя сфера, от област за окончателната селекция. **Първичната селекция приключва до 31 май 2012 г.** След първичната селекция всички постъпили досиета, които не продължават към вторична селекция, постъпват за съхранение в Националния център за нематериално културно наследство.

4. Избраните след първичната селекция 28 елемента се представят на официалната страница на Министерство на културата, както и при възможност на страниците на съответните областни администрации.

5. Национална комисия от експерти във всички сфери на НКН и с участието на представител на Министерство на културата (която **работи от 1 юни до 15 юни 2012 г.**) обсъжда 28-те областни кандидатури и прави аргументирано предложение до Националния съвет за нематериално културно наследство, който след обсъждане излъчва **до 5 кандидатури до 20 юни 2012 г.**

6. Номинираните от Националния съвет кандидатури по системата Живи човешки съкровища - България се утвърждават от Министъра на културата и се обявяват официално **на 24 юни 2012 г.**

7. Кандидатурите по Живи човешки съкровища - България могат да бъдат в две форми:

- а) индивидуални – човек, който притежава високо равнище на традиционни знания и умения в някоя от областите на НКН;
- б) колективни – група от лица, които съвместно притежават традиционни знания и умения (например в областта на обредността, на изпълнителското изкуство или традиционните занаяти); групи, които включват личността на

даден ръководител и създадената от него група, като всички се явяват особено важни носители на изискваните познания и умения в определена област на нематериалното културно наследство, в която приносът на групата е по-значим от ролята на отделната личност.

8. Всички кандидатури трябва да се изготвят със съгласието и в тясно сътрудничество с носителите на съответните културни традиции.

Критерии за номинация

1. Предлагащите кандидатури могат да обхващат всяка една от сферите на нематериалното културно наследство, съгласно регионалните листи на Националния регистър „Живи човешки съкровища – България”: <http://www.treasuresbulgaria.com/>

- а) традиционни обреди и празници;
- б) традиционно пеене и свирене;
- в) традиционно танцуване и традиционни детски игри;
- г) традиционно разказване;
- д) традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци.
- е) традиционна медицина

Забележка: За 2012 г. кандидатури по раздел Традиционна медицина и подраздел Поминъци няма да се подават и разглеждат.

2. Кандидатурите са свързани със знания, умения и дейности, вписани в регионалните листи на Националния регистър „Живи човешки съкровища – България”.

3. Предлагащите личности/групи трябва да отговарят на следните условия:

- а) висша степен на владение на традиционните знания, умения и дейности;
- б) съпричастност на личността/групата към нематериалното културно наследство;
- в) възможност за усъвършенстване на притежаваните знания и умения;
- г) желание и способност за предаване на тези знания и умения на младите хора.

4. Със своята дейност кандидатурите допринасят за видимостта на нематериалното културното наследство, за осъзнаване на неговата значимост и диалогичност и са свидетелство за човешката креативност.

5. Кандидатурите са плод на изразено свободно съгласие и загриженост за съхранението на уменията/ знанията от страна на общността или групата.

Приложение № 5

Типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“

1. ИДЕНТИФИКАЦИЯ

- а. Населено място,
- б. Заглавие на кандидатурата.
- в. Посочване на конкретната дейност или умение, съгласно дял и ред от съответната Регионална листа на Националния регистър на нематериалното културно наследство, по който се кандидатства (<http://www.treasuresbulgaria.com/>)
- г. Име и координати на индивидуалния или групов носител на традиционна дейност или умение/елемент
- д. Име на читалището или музея, който подава кандидатурата. Адрес, телефон, e-mail за контакти.
- е. Периодичност на традиционната дейност или умение/елемент (колко често, на какъв период и в какви случаи се практикува).
- ж. Име и координати на лицето/лицата, попълващи формуляра.

2. ОПИСАНИЕ

- а. Описание на традиционната дейност или умение/елемент. Подробно описание какво, кога, къде, как и с какво се практикува. Да се опише също:
 - Има ли проучвания от фолклористи, етнографи и др. Пълна библиография.
 - Има ли заведени в архивите материали – точни данни.
 - Има ли записи в медиите – точни данни.
 - Има ли участия във фестивали, изложби, конкурси, събори – точни данни.
- б. Съществуват ли данни от кога традиционната дейност или умение/елемент се практикува в населеното място. Прекъсвана ли е традицията и кога? Възстановявана ли е и кога?
- в. Пълен списък на носителите на традиционната дейност или умение/елемент, представени в кандидатурата, с данни за: година и място на раждане, образование, професия/занятие, както и конкретното умение, с което всеки един участва в кандидатурата.
- г. От кого и как е научена традиционната дейност или умение/елемент? Дават се данни за всеки един участник в кандидатурата.

- д. Предава ли се традиционната дейност или умение/елемент на следващите поколения?
- е. Застрашена ли е традиционната дейност или умение/елемент от изчезване?
- ж. Участва/изявява ли се индивидуалният носител или групата в други традиционни за селището дейности или умения?

3. МОТИВАЦИЯ ЗА КАНДИДАТУРАТА: тя показва дали традиционната дейност или умение/елемент отговаря на някои основни критерии – жизненост, високо майсторство, усвоено по традиционен път, предаване на следващите поколения, старинност, застрашеност от изчезване.

- а. Стойност на традиционната дейност или умение/елемент за дадената общност; предимства спрямо останалите дейности или умения в селищната култура – защо дадената дейност или умение/елемент е важна за селището
- б. Устойчивостта на традиционната дейност или умение/елемент в културната традиция и в културната история на общността.
- в. Ролята на традиционната дейност или умение/елемент като средство за утвърждаване на културната идентичност на общността и за межкултурен обмен. Значимост в съвременния живот на общността.
- г. Признато майсторство на изпълнителя/изпълнителите на традиционната дейност или умение/елемент.
- д. Дали традиционната дейност или умение/елемент е жива културна практика?
- е. Застрашена ли е от изчезване?

4. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

Планът за действие цели съхранението, опазването, съживяването и осигуряване на видимостта на традиционната дейност или умение/елемент. Представя се като отделен проект за опазване на традиционната дейност или умение/елемент, който има продължителност не по-малко от три години. В него се посочват предвижданите конкретни действия от страна на институцията, представяща кандидатурата. Този проект трябва да съдържа:

- а. заглавие и цели на проекта;
- б. лица и институции, отговорни за прилагането на плана за действие;

- в. предприети до момента мерки за гарантиране предаването на традиционната дейност или умение/елемент и предвижданите действия в тази насока.
- г. подробно описание на задълженията на индивидуалния или групов носител на традиционната дейност или умение/елемент.
- д. административни ангажменти на кандидатстващата институция за осигуряване плана за действие
- е. източници за финансиране (собствено финансиране);
- ж. човешките ресурси, които са на разположение (компетентност и опит) и възможностите за формиране на кадри в областта на съхранение, опазване, съживяване и разпространение на нематериалното културно наследство;
- з. подробен план на видове дейности, които се предвиждат по проекта на плана за съхранение
 - срокове (1-ва фаза, II-ра фаза и т.н. – да се предвидят за изпълнение всяка за период не по-голям от една година)
 - изпълнители
 - очаквани резултати
 - подробен бюджет

5. НЕОБХОДИМИ ДОКУМЕНТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

Към този формуляр трябва да бъдат приложени следните документи:

- а. До 10 минутен видеофилм, представящ кандидатурата, както и снимки, аудиозаписи и всякакъв друг вид илюстративен материал.
- б. Придружително писмо, разрешаващо разпространението на документацията по кандидатурата с рекламна и научна цел, подписано от индивидуалния носител или ръководителя на групата, както и от оторизиран представител на кандидатстващата институция.
- в. Писмен документ, доказващ неоспоримо съгласието на носителя (индивидуален или групов) на традиционната дейност или умение/елемент с цялата документация по кандидатурата.
- г. Подкрепящо писмо от отдел „Култура“ към съответната община.
- д. Регистрационен номер на читалището в Регистъра на народните читалища към Министъра на културата.

Приложение № 6

Ръководство за попълване на типов формуляр за кандидатура по Националната система „Живи човешки съкровища – България“

Настоящото ръководство е с насочващ характер. То има за цел да послужи като ориентация при попълването и обхваща само тези точки от типовия формуляр, за които има нужда от допълнителни пояснения.

Под „елемент“ се разбира предлаганата за участие в Националната система „Живи човешки съкровища – България“ традиционна дейност или умение.

Под „проект“ се разбира документацията, която се подготвя по места за представяне на традиционната дейност или умение участие в Националната система „Живи човешки съкровища – България“.

Кандидатурата задължително трябва да представя традиционна дейност или умение/елемент от Националния регистър „Живи човешки съкровища”: вж. сайта <http://www.treasuresbulgaria.com/>, или книгата „Живи човешки съкровища - България”, София, 2004, Академично издателство „Марин Дринов”.

Моля, вижте в Националния регистър списъците на традиционни дейности или умения/елементи за Вашата област и попълнете Типов формуляр за кандидатура само ако традиционната дейност или умение/елемент е включен в регионалната листа за Вашата област.

Националният регистър съдържа следните дялове:

- Традиционни празници и обреди;
- Традиционно пеене и свирене;
- Традиционно танцуване и традиционни детски игри;
- Традиционно разказване;
- Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци;
- Традиционна медицина.

Забележка: За 2012 г. кандидатури по раздел Традиционна медицина и подраздел Поминъци няма да се подават и разглеждат.

Всеки вносител (читалище, музей) може да предлага само една кандидатура, независимо в кой дял на регистъра.

Препоръчително е традиционната дейност или умение/елемент по кандидатурата да не е професионално занимание и да се практикува в естествената му среда.

Моля попълвайте формуляра в свободен текст и възможно най-пълно.

1. ИДЕНТИФИКАЦИЯ

- а. Изписва се името на селището и административната област, където се практикува традиционната дейност или умение/елемент по кандидатурата.
- б. Заглавието трябва да съдържа най-съществените характеристики и специфики на традиционната дейност или умение/елемент.
- в. При групов носител попълнете данни за названието на групата и за нейния ръководител/оторизирано лице.
- г. Посочва се дали се практикува ежедневно, сезонно, в рамките на ежегоден календарен празник, дали се включва в празнични концерти и колко често, дали се поддържа чрез репетиции или друга форма на събиране веднъж или няколко пъти в седмицата и пр.
- д. Тук се посочва колко поколения практикуват, на каква възраст. В случай, че в момента умението не се практикува от по-млади поколения, се посочват имената на хора, които могат да обучат.
- е. Описват се и конкретните фактори, които застрашават традиционната дейност или умение/елемент от изчезване. Например:
 - икономическото или технологическото развитие;
 - променящите се климатични условия или замърсяването;
 - развитието на туризма;
 - нарастването или намаляването на броя на дадената общност;
 - липса на интерес от страна на следващите поколения (ако е така в плана за действие да се опишат възможни конкретни стъпки);
 - други.

2. ОПИСАНИЕ

Раздел 2 е основната съдържателна част на кандидатурата.

В свободен текст, с възможно най-големи подробности се описва традиционната дейност или умение/елемент:

- къде, кога, как се практикува;
- носителите/изпълнителите/практикуващите;
- репертоарът, свързан с предлагания елемент;

3. МОТИВАЦИЯ – тук трябва подробно да опишете защо сте избрали за кандидатстване именно този елемент. Посочените във формуляра точки имат насочващ характер, в смисъл, че не е задължително да отговорите на всички тях.

4. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

Тук имате пълна свобода за посочване на различни, свързани с опазване на елемента дейности, сред които ако желаете можете да посочите и:

- предвиждане на дейности за осигуряване предаването на уменията на следващите поколения;
- документиране на практикуването на елемента в населеното място;
- депозирание на материалите в Националния център за нематериално културно наследство ИЕФЕМ - БАН;
- различни форми на популяризиране: представяне на кандидатурата на локално, регионално, национално и международно равнище;
- други.

5. НЕОБХОДИМИ ДОКУМЕНТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

Желателно е да се предостави възможно най-пълна информация и илюстративен материал.

За повече информация и допълнителни въпроси се обръщайте към електронен адрес: **zhivi2012@gmail.com**

Приложение № 7

Критерии за номиниране на „Живи човешки съкровища – България“

I. Формални критерии

1. Пълнота на документите (включително адекватен план за действие за опазване, предаване и популяризиране на традиционните знания и умения). При установяване на непопълнени части от типовия формуляр и/или липса на някои от документите, които трябва да бъдат приложени, съответната кандидатура не се допуска до селекция.
2. Легитимност на номиниращата институция (тя трябва да фигурира в Регистъра на народните читалища или да бъде регистрирана като РИМ или ИМ).

II. Съдържателни критерии

1. Кандидатурата трябва да представя традиционна дейност или умение/елемент, която да фигурира в съответната регионална листа на Националния регистър „Живи човешки съкровища – България” – Интернет сайт: <http://www.treasuresbulgaria.com/>
2. Кандидатурата да представя традиционно знание или умение със значима културна стойност.
3. Носителят/носителите на съответната традиционна дейност или умение/елемент, с която се кандидатства, трябва да са я усвоили предимно в семейна и неформална среда, а не основно и само в специализирани учебни заведения.
4. Практикуването на дейността или умението трябва да бъде максимално близко до традиционните за селищната култура механизми на функциониране. Не се допускат дейности или умения, които следват форми и механизми на изява, типични за професионалните изкуства.
5. Кандидатурите да отговарят също и на следните критерии:

- да представлява типична за населеното място, от което се кандидатства традиционна дейност или умение/елемент;
- старинност/уседналост за съответното населено място – над 50 години;
- жизненост/устойчивост;
- застрашеност от изчезване;
- приемственост;
- трансмисия: устойчиво предаване на знанията и уменията по традиционен път и готовност за предаването им на следващите поколения
- висша степен на владение на традиционните знания, умения и дейности;
- съпричастност/принадлежност на личността/групата към нематериалното културно наследство;
- възможност за усъвършенстване на притежаваните традиционни знания и умения.

Приложение № 8

**ОСМА МИНИСТЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЯ ЗА
КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА
(София, България, 24-25.10.2012 г.)**

**Осма съвместна декларация на министрите на културата в
Югоизточна Европа
относно „Нематериалното културно наследство и устойчивото
развитие“**

Ние, министрите и ръководителите на делегациите, участващи в Осмата министерска конференция за културното наследство в Югоизточна Европа, организирана от правителството на България с подкрепата на ЮНЕСКО,

Като потвърждаваме изцяло съдържанието, целите и принципите на Декларацията от Мостар, Декларацията от Венеция, Декларацията от Охрид, Декларацията от Задар, Декларацията от Букурещ, Декларацията от Цетине и Декларацията от Белград, одобрени съответно от първата (Мостар, 2004 г.), втората (Венеция, 2005 г.), третата (Охрид, 2006 г.), четвъртата (Задар, 2007 г.), петата (Букурещ, 2008 г.), шестата (Цетине, 2010 г.), и седмата (Белград, 2011 г.) министерски конференции за културното наследство в Югоизточна Европа;

Отново потвърждаваме нашия ангажимент да увеличим регионалното сътрудничество във връзка с културата, творчеството и културното наследство, които възприемаме като споделен ресурс и средство за диалог, добросъседски отношения, социално сближаване, интеграция, в дух на взаимно уважение, мирно и устойчиво развитие в полза на всички;

Като имаме предвид редица платформи, които стартираха през последното десетилетие за спомагане на културното сътрудничество в региона на Югоизточна Европа и убедени в необходимостта от по-нататъшно засилване на тяхната съгласуваност;

Приемаме следната Декларация:

1. Подчертаваме важността на **културата за развитието** и нейния принос към постигането на целите на хилядолетието за развитие и призоваваме за включването на културата в политики и стратегии за развитие. В тази връзка признаваме специфичния принос, който

културата като сектор, обхващащ материално и нематериално наследство, културни и творчески индустрии и културни инфраструктури, има за постигане на устойчиво развитие от гледна точка на облекчаването на бедността, равенството между половете, социалното включване и екологичната устойчивост;

2. Приветстваме разнообразните регионални дейности, лансирани в Югоизточна Европа от Генералния директор на ЮНЕСКО в рамките на неговата нова глобална инициатива, **„Културата: мост към развитие“**, за насърчаване на креативността, изкуствата и културното наследство като мощно средство за межкултурен диалог и устойчиво развитие чрез подпомагане на платформите за сътрудничество и връзките между работещите в сферата на културата, институциите и гражданското общество. В тази връзка подчертаваме необходимостта да заздравим нашите културни политики и индустрии, в частност чрез прилагането на Конвенцията за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване (2005 г.);
3. Като си спомняме, че Конвенцията за световното наследство отбелязва тази година своята четиридесетгодишнина, посветена на устойчивото развитие и ролята на местните общности, отново подчертаваме нашия ангажимент да положим всички усилия за подобряване на **управлението на обектите на световното наследство** и други, посветени на ЮНЕСКО обекти в Югоизточна Европа;
4. Разглеждаме решенията на тази министерска среща, посветена на „нематериалното културно наследство и устойчиво развитие“ едновременно като възможност да отразим пряката връзка между културата и постигането на целите на хилядолетието за развитие и като принос към предстоящия годишен министерски преглед на **Икономическия и социален съвет на ООН** върху „науката, технологията и иновацията и потенциала на културата за насърчаване на устойчиво развитие и постигане целите на хилядолетието за развитие“; и освен това - като принос към съставянето на план за развитие след 2015 г. на ООН;
5. Приветстваме създаването под егидата на ЮНЕСКО на **Софийски регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа**. Изразяваме желание да сътрудничим за опазването и поддържането на нематериалното

културно наследство като споделено наследство и средство за межкултурен диалог и устойчиво развитие и подновяваме нашия ангажимент да назначим национални представители в Общото събрание на Центъра, за да подпомогнем определянето на съвместни програми за действия;

6. Приветстваме ЮНЕСКО за подкрепата, която оказва чрез своите национални и регионални програми за развитието на компетенции за ефективното **прилагане на Конвенция 2003** за опазване на нематериалното културно наследство и за координирането на регионалната мрежа от експерти по нематериалното културно наследство;
7. Подкрепяме финалното съвместно изявление, одобрено на **шестата годишна регионална среща на мрежата на Югоизточна Европа** от експерти по нематериалното културно наследство (Атина, 10-11.05.2012 г.), което препоръчва да фокусираме нашите действия върху проблеми и предизвикателства от общ интерес, в частност - младежта, регионалното сътрудничество, увеличаването на партньорството с гражданското общество и частния сектор; споделените средства за анализ, обмен и документиране;
8. Изразяваме отново нашето желание да проучваме възможности за засилване на сътрудничеството за опазване и поддържане на нематериалното културно наследство, споделено през границите на различни държави и/или местни общности в региона и за подготвянето на мултинационални архиви с обекти, номинирани за вписване в списъците на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство, както и на национални и субрегионални програми за включване в регистъра на най-добрите практики за опазване.
9. Изразяваме съгласие относно необходимостта за организиране и засилване на **координацията между съществуващите платформи за сътрудничество на министерско ниво**, като по този начин ще включим настоящите министерски конференции за културното наследство в Югоизточна Европа, Съвета на Министрите на културата в Югоизточна Европа, както и всички други форуми, които включват участието на министрите на културата на този регион.

10. По-специално, изразяваме съгласие да проучим **възможни форми на конвергенция** в рамките на въпросните платформи за да благоприятстваме развитието на нашите общи цели, да извлечем изгода от движещите сили на тези платформи, да консолидираме наличните ресурси и да обединим перспективите;
11. Във връзка с това предлагаме да се създаде, в сътрудничество с ЮНЕСКО, Съвета на Европа и Европейския съюз, **нова обединена министерска платформа за култура и развитие в Югоизточна Европа**, чийто формат ще бъде представен по време на следващата среща на Съвета на министрите на културата от Югоизточна Европа, през м. април 2013 г.
12. Поемаме ангажимент да предадем тази Декларация на следващия **Форум на държавните глави** на Югоизточна Европа, който ще бъде проведен в Охрид.

Policies for safeguarding and promoting of ICH

Ventzislav Velez

Summary

Development of policies for the safeguarding and promotion of intangible cultural heritage is complex in its nature and manifesting process.

This process is regarded to the need and the desire to preserve the knowledge and the skills of cultural expression as they have significant historical, artistic and cultural value to the development of mankind and encourages their

transmission through generations by implementation of effective programs in this area.

Nowadays, the need of creating new type of policies that are taking into account caring about people (e.g. performers of traditional culture) is prioritized.

These policies should be oriented towards taking concrete steps on local, national or international level.

This book touches all these issues as they stated and their development. The book reveals the UNESCO's efforts, based on adopted in 2003 "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage " and the Bulgarian experience aimed at preserving and promoting traditional culture.

Politiques visant à la protection et la mise en valeur du patrimoine culturel immatériel

Ventzislav Velez

Résumé

L'élaboration des politiques en faveur de la protection et la mise en valeur du patrimoine culturel immatériel représente un processus complexe du point de vue de son contenu et de sa manifestation. Ce processus dépend de la nécessité et de l'aspiration des responsables de préserver les savoirs et les modes d'expression culturelle qui tiennent une grande importance historique, culturelle et artistique pour le progrès de l'humanité, ainsi que de favoriser leur transmission aux générations futures moyennant la réalisation de programmes effectifs ciblés dans ce domaine. Actuellement, le besoin d'élaborer et de mettre en place de politiques nouvelles qui reflèteraient l'attention portée aux hommes – détenteurs, créateurs et interprètes de la culture traditionnelle, s'affirme comme un objectif d'importance primordiale. Ces politiques doivent être orientées vers l'adoption de mesures concrètes, réalisées au niveau local, national et international. De plus, le processus doit prendre en considération la nécessité de perfectionner la maîtrise et le savoir de ces personnes, pour qu'ils puissent réussir à transmettre leurs savoirs et leurs pouvoirs aux générations suivantes.

Le présent livre passe en revue tous ces problèmes, en insistant sur leur essence et leur développement. Y sont présentés les efforts de l'UNESCO, déployés à la base de la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel, adoptée en 2003 à Paris. Dans ce contexte est exposée aussi l'expérience bulgare, orientée vers la préservation et la mise en valeur de la culture et la mémoire traditionnelles.

Венцислав Велев

***Политики за опазване и популяризиране на нематериалното
културно наследство***

Българска

Първо издание

Редактор: Виолета Бетова

Графично оформление: Георги Георгиев

Въвеждащи думи: проф. д.ик.н. Стоян Денчев

Рецензенти:

проф. д. ф.н. Иванка Янкова

доц. д-р Красимира Кръстанова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

ISBN 978-954-2946-69-4

Издателство „За буквите – О писменехъ“

Печат БПС

София, 2013

Венцислав Велев е преподавател в Университета по библиотекознание и информационни технологии, гр. София. Научен секретар на Института за научни изследвания, организация и управление на културно-историческото наследство.

Преподава дисциплини свързани с проблематиката на културно-историческото наследство в отделни негови аспекти, държавната политика в сферата на туризма, нова българска история, комуникационни практики.

Завършва история и география във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Велико Търново. Доктор по история.

Научните му интереси са в областта на нематериално културно наследство; политиките развивани от ЮНЕСКО и други международни организации, формиране на национални и регионални културни политики; държавни институции и управление; история на българския национален въпрос; съвременни политически процеси и управление; културен туризъм; интеркултурна комуникация и комуникация в интернет. Автор е на книги, научни публикации, анализи, концепции, документални филми и др.

Разработването на политики за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство е сложен по своята същност и проявление процес. През годините той се развива възходящо и систематично и представлява общо/групово, а не единично действие. В най-голяма степен, този процес е подчинен на необходимостта и стремежа не само към съхраняване на знанията и уменията за културно изразяване, които имат важно историческо, художествено и културно значение за развитието на човечеството, но насърчава и тяхното предаване на следващите поколения, чрез реализиране на ефективни програми в тази област. В днешния ден, от първостепенна важност се явява нуждата от въвеждане на нов тип политики, които да отчитат грижата за хората – создатели, носители и олицетворяващи традиционната култура. Тези политики трябва да бъдат ориентирани към предприемане на конкретни стъпки, реализиращи се на локално, национално и международно ниво. Това следва да се прави и с оглед на необходимостта самите хора да продължат да усъвършенстват своите знания и умения, за да могат успешно да ги предават на следващите след тях поколения.

Настоящата книга се спира на всички тези проблеми, като ги посочва в тяхната същина и развитие. Представят се усилията положени от страна на ЮНЕСКО, основаващи се на приетата през 2003 г. в Париж „Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство“. Разкрива се и българският опит, насочен към съхраняване и популяризиране на традиционната култура и памет.